

**QAACCESSA QABIYYEE AFAANII JAARSUMMAA
HAADHA WARRAAFI ABBAA WARRAA GIDDUUTTI:
HAALA GODINA HORROO GUDURUU WALLAGGAA
AANAA JIMMAA GANNATII**

GINBAAR WAAQJIRAA

**YUUNIVARSIITII ADDIS ABABAA
KOLLEEJJII NAMOOMAA, QO'ANNOO AFAANII
JOORNAALIIZIMIIFI QUUNNAMTIITTI
MUUMMEE AFAAN OROMOO, OGBARRUUF
FOOKLOORII**

**HAGAYYA, 2009/2017
FINFINNEE**

**QAACCESSA QABIYYEE AFAANII JAARSUMMAA
HAADHA WARRAAFI ABBAA WARRAA GIDDUUTTI:
HAALA GODINA HORROO GUDURUU WALLAGGAA
AANAA JIMMAA GANNATII**

GINBAAR WAAQJIRAA

GORSAAN: DR. ADDUNYAA BARKEESSAA

**WARAQAA QORANNOO DIGIRIILAMMAFFAA (MA)
AFAAN OROMOOFI OGBARRUU BARSIIISUUN
GAMISAAN GUUTTACHUUF MUUMMEE AFAAN
OROMOO, OGBARRUUF FOOKLOORIIF DHIYAATE**

**YUUNIVARSIITII ADDIS ABABAA
KOLLEEJII NAMOOMAA, QO'ANNOO AFAANII,
JOORNAALIZIMIIFI QUUNNAMTIITTI
MUUMMEE AFAAN OROMOO, OGBARRUUF
FOOKLOORII**

**HAGAYYA, 2009/2017
FINFINNEE**

Yuunvarsiiitii Addis Ababaa
Dhaabbata Digirii Duraatiin Booddee

Waraqaa qorannoo ulaagaa digirii lammaffaa (MA) Afaan Oromoofi ogbarruu barsiisuun guuttachuuf Ginbaar Waaqjiraatiin, Mataduree: “*Qabiyyee Afaanii Jaarsummaa Haadha Warraafi Abbaa Warraa Gidduutti: Haala Godina Horroo Guduruu Wallaggaa Aanaa Jimmaa Gannatiitti*’ jedhurratti qophaa`ee,Sadarkaa yuunivarsiitiin kaa’ee guuteera.

Koree Qormaataa

Qoraa Alaa_____Mallattoo_____Guyyaa_____

Qoraa Keessaa_____Mallattoo_____Guyyaa_____

Gorsaa_____Mallattoo_____Guyyaa_____

Itti gaafatamaa Muummee ykn Qindeessaa Digirii Lammaffaa (MA)

Axaareeraa

Kaayyoon qorannoo kanaa qabiyyee afaanii jaarsummaa Haadha warraafi abbaa warraa gidduutti taa'amu keessatti argamu qaaccessuudha. Kaayyoon kana bakkaan gahuuf mala qorannoo akkamtaa fayyadameen jira. Mala mala kana fayyadamuun raga waraabbii suursagaleefi sagalee yeroo jaarsummaa waraabuun, baarreeffamatti jijjiiruun garee gareetti qooduun barruun qaacceffamee jira. Kunis jaarsummaa yeroo sadii Haadha warraafi abbaa warraa gidduutti waldhabdee jiru furuuf taa'ame hordofuun ragaa funaaname. Qaaccessa xinaadaa (socio Cultural approach) keessaatti maleenya qaaccessa haasbarruu gadifageenyaan (olaantummaa qaaccessuuf) fayyadamee kan qaacceffame ta'ee, meeshaalee qaaccessa barruu jijjiirraa (transcription, odeeffannoo suur-sagalee barreeffamatti jijjiiruuf), maleenya qaaccessa sosochii (move analysis (fayyadama afaanii kutaalee jaarsummaa) qaaccessuufi yaaxina tajaajilaa keessatti xinqooqa tajaajila sirnaawaatiin kan qaacceffamedha. Bu'aan qorannoo akka mul'isuttii araara battala jaarsummaa keessatti qabiyyeewwan fayyadama afaanii akka kabaja, jaalala, sodaa, tuffii, shakkii, gaabbii, ofittummaa, garalaafummaa, gad-aantummaafi olaantummaa, cimina, falmii, aariifi oolmaa galateeffannaan kan jiran ta'uu. Isa kanas dhiironni irra caalaa tuffii, shakkii, aarii, dabareen ala dubbachuu, ofittummaafi qabiyyee cimina mul'isan kan fayyadaman ta'uu. Gama biraan fayyadamni afaanii kutaalee jaarsummaa arfan kan akka kutaa baninsaa, dhaggeeffannaa, mari'annaafi araaraa keessatti yoo argamaman isaanis sadarkaafi gulantaa fayyadama afaanii addaa addaa kan qabanidha. Araara jaarsummaa kana keessatti fayyadamni afaanii koorniyaa waliin hidhata kan qabu ta'uu isaafi fayyadamni afaanii abbaa warraa olaantummaa, tuffii, ofittummaafi jaarsoliitti amanuu kan agarsiisu, kan haadha warraa garuu, kabaja, olaantummaa abbaa warraarratti dhiisuufi walcaalmaa koorniyaa kan agarsiisu ta'uu isaati. Fayyadamni afaanii jaarsolii immoo walqixxummaa koorniyaa milkaneessuu, haasaa jaarsummaa keessaa to'achuufi murtoo kennuu keessatti hojiirra akka oolu kan agarsiisudha. Kanaaf, hubannoo fayyadama afaanii araara jaarsummaa keessaa dhaloota har'aa hubachiisuuf waajjirri aadaafi tuurizimii jaarsolii muuxannoo kanaa qaban qindeessee haala dargaggootaaf muuxannoo kennanirratti hubannoo uumuun barbaachisaa ta'uu. Gama biraan dargaggoonni hubannoo fayyadama afaanii araara battala jaarsummaa keessaa akka gabbifataniif Biiron Barnoota Oromiyaa jaarsolii muuxannoo qaban qindeessuun barattoota akka gorsan taasisuu. Itti dabalees, dargaggoonni dhimma fayyadama afaanii kanarratti hubannoo akka godhataniif gumii afaanii manneen barnootaa keessatti leenjii kennuun hubannoo gabbisuun barbaachisaa ta'uu. Kanaaf argannoowwan dhimma fayyadama afaanii kun hawaasicha keessatti yeroofi qabeenya xiqqaatti fayyadamuun araara milkeessuu keessatti faayidaa waan qabaniif cimee itti fufuu kan qabu ta'ee, dhimmoonni fayyadama afaaniin walqabatee rakkoo ta'an kun immoo kallattii taa'ee kanaan fooyya'uu qabuun yaaboo qorannoo kanaa kennuun qorannoon kun gudunfameera.

Galata

Duraan dursee waraqaa qorannoo kana jalqabaa hanga dhumaatti akkan xumuru isa nagargaare waaqayyoof galanni guddaa haata'u.

Itti aansuudhaan yeroon qorannoof dirree bahetti odeef-kennitoota kiyya ta'uun warra raga barbaachisaa ta'e nuffii tokko malee naaf kennaa turan galanni isaanii yoomiyyuu kan dagatamu miti.

Itti dabaluu yeroofi beekumsa isaanii osoo hinqusatiin mata duree filachuurraa eegalee hangan guutuu qorannoo hojjedhutti yaada naaf kennuun, na sirreessuun, qorannoo kana sadarkaa kanaan akka ga'u gorsa gahaa ta'e naaf kennee na gargaare gorsaa koo Addunyaa Barkeessaa (PhD) galanni koo baay'ee guddaadha.

Akkasumas qorannoo kana hojjechuuf ragaalee bakka adda addaa deemee yeroon sassaabbadhu na waliin ta'uun kan na jajjabeessaa turte haadha warraa koo Barsiistuu Buzaayyoo Amsaaluuf galannii koo guddaadha.

Dabalataanis, hiriya koo hojiileen qorannoo kanan hojjedhe yeroo yeroon ilaaluun yaada naaf kennuun na jajjabeessaa ture Barsiisaa Alamaayyoo Dhugaasaa guddaan galateeffadha.

Dhumarrattis, adeemsa funaansa ragaa keessatti deeggarsa barbaachisaa kan naafgodhan hojjatoota waajjira Aadaafi Tuurizimii Aanaa Jimmaa Gannatiif galanni koo guddaadha.

Jibsoo

Jechoonni armaan gadii qorannoo kana keessatti kan argamanidha. Haaluma kanaan, qorataan qorannicha keessaa jechoota hiikkaan isaanii dubbistootatti dangaa ta'uu danda'an jedhee yaadu haala armaan gadiin hiika isaan qorannicha keessatti qabaniin kan ibsedha.

Jaarsa- Jechuunn nama umuriin dheerate qofa osoo hintaane nama bilchaataa dubbii bilchinaafi gadifageenyaan ilaaluu danda'u jechuudha.

Jaarsummaa-Jechuun adeemsa karaa aadaan Uummanni Oromoo namoota waldhaban fedhii waldhabdoota lamaaniifi jaarsolii irratti hundaa'uun karaa nagaan tasgabbi buusuun araara gaggeessdha.

Waldhabdee-Garaagarummaa yaadaa namoota gidduutti uumamerraa ka'uun walitti bu'insa namootaafi gareewwan gidduutti uumamu jechuudha.

Fayyadama afaanii- jechuun tajaajila afaan tokko haala addaa addaa keessatti kennu jechuudha.

Baafata

Qabiyyee	Fuula
Axaareeraa.....	i
Galata	ii
Jibsoo	iii
Baafata	iv
Tarree Suuraa	vii

BOQONNAA TOKKO: SEENSA

1.1 Ariirrata	1
1.2 Ka’umsa Qorannichaa	4
1.3 Kaayyoowwan Qorannichaa	5
1.4 Faayidaa Qorannichaa	5
1.5 Daangaa Qorannichaa	6
1.6 Hanqina Qorannichaa	6
1.7 Haala Waliigalaa Aanaa Jimmaa Gannatii	7

BOQONNAA LAMA: SAKATTA’A BARRUU

2.1 Maalummaa Jaarsummaa	10
2.2 Waldhabdee Furuu (Confelict Resolution)	12
2.3 Waldhabdee To’achuu (Confelict Management)	14
2.4 Fayyadama Afaanii	15
2.4.1 Haala Dhiyaannaa Fayyadama Afaanii	16
2.4.2 Fayyadama Afaanii Waldhabdee Furuu Keessatti	17
2.5 Qaaccessa Fayyadama Afaanii	18
2.6 Yaaxxina Tajaajilaa	20
2.7 Maleenyaa Qaaccessa Haasbarruu Gadi fageenyaa (CDA)	21
2.8 Qorannoowwan Barruu Walfakii	22

BOQONNAA SADII: SAXAXAAFI MALA QORANNOO

3.1 Saxaxa Qorannichaa	25
3.2 Mala Qorannichaa	25

3.2.1 Madda Ragaa	26
3.2.2 Irraawwatama Qorannnichaa	26
3.2.3 Mala Iddattoo	26
3.3 Mala Ragaan Ittiin Funaaname	27
3.4 Qindoomina Qorannichaa	27
3.5 Malleen Qaaccessa Ragaalee	29
BOQONNAA AFUR: QAACCESSA RAGAAIEE	
4.1 Seensa	30
4.2 Qabiyyeewwan Fayyadama Afaanii Jaarsummaa Keessatti	30
4.2.1 Kabajaafi Jaalala	30
4.2.2 Olaantummaafi Gad-aaantuummaa	32
4.2.3 Cimina	34
4.2.4 Sodaafi Shakkii	35
4.2.5 Tuffiifi Gaabbii	37
4.2.6 Ofittummaafi Garaalaafummaa	38
4.2.7 Falmiifi Aarii	39
4.2.8 Galateeffannaa	41
4.3 Fayyadama Afaanii Kutaalee Jaarsummaa keessatti	42
4.3.1 Kuta Jalqabbii	43
4.3.2 Kutaa Dhaggeeffannaa	54
4.3.3 Kutaa Mari'annaa	60
4.3.4 Kutaa Araaraa	65
4.4 Hidhata Fayyadama Afaaniifi Koorniyaa Jaarsummaa Keessatti	77
4.4.1 Fayyadama Afaanii Abbaa Warraa	77
4.4.2 Fayyadama Afaanii Haadha Warraa	79
4.4.3 Fayyadama Afaanii Jaarsolii	80
4.4.3.1 Walqixxummaa Mirkaneessuu Keessatti	81
4.4.3.2 Haasaa To'achuu Keessatti	83
4.4.3.3 Murtoo Kennuu Keessatti	84

BOQONNAA SHAN: ARGANNOOFI YABOO QORANNICHAA

5.1 Argannoo Qorannichaa	89
5.2 Yaboo Qorannichaa	90
Wabiilee	92
Dabalee ‘A’	
Dabalee ‘B’	
Dabalee ‘C’	
Dabalee ‘D’	
Dabalee ‘E’	

Tarree Suuraa

Suuraal: Kaartaa Bakka Qorannoo (Itoophiyaa-Oromiyaa-Godina Horroo Guduruu-Aanaa Jimmaa Gannatii).....	9
--	---

BOQONNAA TOKKO: SEENSA

Qorannoon kun qaaaccessa qabiyyee jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa gidduu irratti kan gaggeeffamedha. Boqonnaa kun ibsa seensaa irraa eegaluun, ariirrata, ka'umsa, kaayyoo, faayidaa qorannichi qabu, daangaa, hanqinaaafi haala waliigala bakka qorannichaa ibsuun kan xumuramedha. Haaluma kanaan, qabiyyeewwan kunneen tokko tokkoo isaaniif ibsa gahaa kennuun boqonnichi kan qindaa'edha.

1.1 Ariirrata

Jiruufi jireenya keessatti dhalli namaa bu'aa ba'ii adda addaa keessa darba. Bu'aa ba'ii isa mudatu kana immoo tooftaalee adda addaatti gargaaramuun furmaata battalaafi yeroo dheeraa itti laachuun kan jiraatudha. Dhimmoonni akkasii kun immoo hawaasa kamiyyuu keessatti hamma jireenya jiraatutti mudachuun isaa hinoolu. Uummata Oromoo birattis dhimmoonni jireenya keessatti bu'aa bahii qaban nimul'atu. Haaluma kanaan, rakkoolee adda addaa isa mudatu keessaa tokko waldhabdeedha. Waldhabbii jechuun immoo walitti bu'insa fedhiifi faayidaa garaagaraarraa madduun namootaafi garee gidduutti uumamudha. Waldhabbii kana immoo uummanni Oromoo karaa dhaabbilee hawaasummaa qabuun kan furataa tureefi jirudha. Dhaabbiileen hawaasummaa uummatichi waldhabdee furuuf karaa aadaa isaa fayyadamu keessaa tokko jaarsummaadha.

Tarruu (2015:129) yoo ibsu jaarsummaan adeemsa namoonni fedhaan waldhabdee hawaasaafi nama dhuunfaa ittiin furuun waldhabdoota gidduutti araara buusuudha. Kunis hawwasni kamuu jiruufi jireenya isaa keessatti waldhabdee adda addaa karaa ittiin furachaa tureefi jiru ta'uu isaa kan agarsiisu ta'ee, adeemsa fedhii namoota waldhabaniirratti hundaa'uun madda waldhabbii adda baasanii furmaata kennanii araarsuuti. Haaluma kanaan, uummanni Oromoos waldhabbii karaa aadaa isaa ittii furatu keessaa jaarsummaatti fayyadamuuni. Kanas, karaa jaarsolii hawaasa keessaa namoota waldhaban lamaan jaarsa fudhatama qabu kaa'uun waldhabdee ittiin furudha. Kunis fedhii ykn gaaffii namoota waldhaban gidduu jirurraa ka'een namoota waldhaban walitti fiduun araarsuudha. Mala karaa aadaan uummanni Oromoo waldhabbii ittiin furatu kunis yeroo dheeraa hawaasicha keessatti hojiirra oolaa ka Dabalees Alemu (2016) yoo

ibsu, “Jaarsummaa is atradtional Medeaton by acommunity elders, is acommon methods of confelict resolution that has been used across all Oromo clans for centuries.” jechuun ibsa.

Haaluma kanaan yeroo jaarsummaa kana gaggeessummoo afaanitti fayyadamuuni. Kun immoo afaan jaarsummaa keessatti tajaaila cimaa qabaachuu agarsiisa. Nageessoo(2016) Getaachoo wabeeffachuun dhimmoota jiruufi jireenya hawaasaa keessatti faayidaan afaanii olaanaa ta’uu ibsa. Yeroo afaanitti fayyadamnu kanammoo afaan bakka adda addaatti fayyadamnurraa yoomessa fayyadamnurratti hundoofnee afaanicha hojiirra kan oolchinudha. Kunis kan ta’e fayyadamni afaanii yoomessa mataasaa kan qabu waan ta’eefi. Akka Halliday (1994) ibsutti “Language in use is avariety of setting” jedha.

Kaafuu afaan meeshaa cimaa dhalli namaa jiruufi jireenya isaa ittiin gaggeeffatu keessaa tokko ta’ee, faayidaa olaanaa kan qabudha. Holmes (1992) akka ibsutti, afaan walitti dhufeenya hawaasummaa keessaatti faayidaa hedduu kan qabu ta’ee hawaasichi akka yaada ofii ittiin ibsatu, dhageettiifi dandeettii qaban calaqqisiisuuf kan gargaaru ta’e iddoowwaniifi akkaataa dhimma itti bahan irratti garaagarummaa qabaachuu akka danda’u niibsa. Haaluma kanaan, fayyadama afaanii jechuun haala tajaajila afaan iddoo addaa addaa keessatti qabuun hojiirra oolu kan ilaallatu ta’ee, jiruufi jireenya hawaasummaa keessatti faayidaa guddaa kan qabudha. Dhimmoonni hawaasaa immoo bakkaafi haala garaagaraatiin raawwatu. Kunis fayyadamni afaanii garaagaraa jiraachuu agarsiisa. Afaan bakka daldalaa, bakka araaraa, mana murtii, mana yaalaa, bakka taphaa, dirree siyaasaafi kan kana fakkaatan maqaa dhahuun nidanda’ama. Bakkeewwaniifi haallan afaan keessatti dhimma ittiin baanu beekuufi beekuu dhabuun walhubachuufi walqunnamtii irratti dhibbaa geessiisa (Clark, 1996; Wolff, 2000).

Akka Nageessoo (2008:13) Goldman Rakic (1998) wabeeffachuun ibsutti, “Language use is concerned with promoting our understanding of the role of language plays in human life. At its ceners are theoretical investigations real world issues in which language plays leading role” jedha. Kanarraa kan hubannu fayyadama afaanii jechuun jiruufi jireenya keessatti gahee fayyadamni afaanii rakkoo hiikuu keessatti qabu guddaa ta’uu isaa kan mul’isudha. Kanaaf, fayyadamni afaanii jiruufi jireenya keessatti gahee olaanaa akkuma qabu waldhabdee furuu keesatti faayidaa inni qabu olaanaadha. Kanas yoo ibsu Cohen

(2010) afaan qo'achuun haala gareen hawaasaa tokko madda waldhabdee tokko hubatee waldhabdicha furuu danda'uu adda baasuun hubachiisuuf kan fayyadu ta'ee, abbaa badii qulqulleessuuf gargaara jedha. Beekan (2015:22) afaan tajaajila walquunnamtii keessatti namoota yaadaan gargar bahan araarsuuf akka oolu ibsa. Kanaaf, afaan waldhabdee furuu keessatti dubbii qorannaaf, amansiisuuf, yaada ibsachuuf, eebbisuuf, aangoo calaqqisiisuuf gahee olaanaa qabaachuun waldhabdee jaarsummaan furuu keessatti gahee guddaa taphata.

Akka Beekan(2015)Walff(2000);Clark (1996) wabeeffachuun ibsutti, fayyadama afaanii sirriitti hubachuuf gaaffiilee akka yoom, eessa, maaliif, akkamitti,maaliin, eenyuufi kkf gaaffiilee xinqooqa hawaasaan walqabatan kaasuun hubachuun akka danda'amu ibsaa, afaan faayidaa hojii guyyaa guyyaa keessatti raawwataman bashannansiisuu, araarsuu, amansiisuuf kkf hojiirra kan oolu ta'uu ibsa. Faayidaa afaanii keessaa tokko tajaajila araarsuuti. Araarri kun immoo jaarsummaani. Jaarsummicha keessattimmoo hirmaattonni jaarsummichaafi jaarsi Afaanitti fayyadamuun haasaa ittiin araarsan gaggeessu. Innis, deemsa jaarsummaa mara keessatti yeroo dubbii jalqabu, dhaggeeffatu, mar'atu, gaaffii qorannaa gaafatuufi namoota araarsuu keessatti ta'a. Haasaa kanneen akka dubbii qorachuu, gaafachuu, ibsuu, waldhabdoota amansiisuu, kaksiisuufi eebbisu ta'anii waldhabdee furuuf immoo, mammaaksa, jechamaafi oduu duriitti fayyadamuufi tarsiimoo haasaa adda addaa fayyadamuun ta'a.

Haaluma kanaan uummanni Oromoo durii kaasee beekumsa bu'uuraa, eenyummaa, aadaa, safuufi duudhaa isaa afaan isaa Afaan Oromootti fayyadamuun ibsachaa kan turedha. Garru, hawwasni Oromoo aadaa, duudhaafi afaan tokko waliin haa qabaatu malee, akkaataan afaanitti fayyadamuu haalaafi yoomessarratti waan hundaa'uuf addaa addummaa niqabaata. Kanaaf, jaraara jaarsummaarratti afaan haala naannoosaatiin waan fayyadamuuf addaa addaamma ni qabaata. Haala kana faana fayyadama afaanii irratti yaadrimeewwan barbaadan kallattiiwwan addaddaatiin mul'achuu danda'u. Kanaaf ammo bakkeewwan hojii afaanichaan tajaajilaman haalli ittifayyadama maal akka fakkaatu haala xiinqooqa hawaasaatiin ilaaluun ibsuun wantoota fooyya'uu qaban agarsiisuun murteessaadha. Qorannoon kun Jaarsummaa waldhabdee Hwfi Aw furuuf Godina Horroo Guduruu Wallagga Aanaa Jimmaa Gannatii keessatti taa'amurratti

hundaa'uun fayyadamni afaanii maal akka fakkaatu sakatta'uun qaaceessuuf kan gaggeefamedha

1.2 Ka'umsa Qorannichaa

Qorannoon kun qabiyyee afaanii jaarsummaa Haadha warraafi Abbaa Warraa gidduutti qaaccessuuf kan xiyyeeffata. Haaluma kanaan, qorataan aanaa qorannoon kun gaggeeffamu keessaa yeroo jiraatutti jiruufi jireenya hawaasichaa keessatti waldhabbiin haadha warraafi abbaa warraa yeroo uumamuun isa kanammoo hawaasichi karaa jaarsummaa jaarsoliin akka furatan hubate. Haata'u garuu, waldhabbii haadha warraafi abbaa warraa hawaasicha keessatti uumamu kana immoo namoota maratu taa'ee jaarsummaan hiika miti. Jaarsolii adeemsa jaarsummaafi fayyadama afaanii jaarsummaarratti bilchina qabantu taa'ee fura. Jaarsoliin dhimma fayyadama afaanii gahumsaan beekuun jaarsummaa taa'anii milkaa'anis namoota muraasa. Kun immoo hubannoon fayyadama afaanii jaarsummaa namoota hunda bira akka hinjirre ifatti kan agarsiisudha.

Kan immoo namoonni jaarsummaa taa'anii fayyadama afaanii gahaa dhabuurraan kan ka'e araara milkeessuu yeroo dadhaban qabataman qoratichi kan mirkaneeffatedha. Kanaaf, dhimmi fayyadama afaanii jaarsummaa kun gadifageenyaan qoratamee dhaloonni har'aa keessattuu dargaggoonni akka baraniif ibsuun wantoota fooyya'uu qaban agarsiisuun murteessaadha. Kanarraa ka'uun qorataan dhimma fayyadama afaanii jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa gidduu qoratee ibsuuf ka'umsa godhateera. Dhimma fayyadama afaanii jaarsummaa kanarratti bal'inaan xiinxaluun qorannoo gaggeessuun immoo aadaan, seenaan, haalli jiruufi jireenyaa hawaasa Oromoo maal akka fakkaachaa tureefi jiru hubachiisuun jiruufi jireenya keessatti rakkoo isa mudachaa ture ,akkatti furachaa tureefi jiru kan hubachiisudha. Kanaaf, fayyadama afaanii jaarsummaan waldhabdee furuuf keessatti qorachuun murteessadha. Qorannichis yoo gaggeeffame gaaffiilee bu'uuraa armaan gadiitiif deebii kan kennudha.

1. Qabiyyeewwan afaanii jaarsummaa haadha warraafi Abbaa warraa gidduu furuuf Godina Horroo Guduruu Wallaggaa Aanaa Jimmaa Gannatii keessatti taa'amu maal, maal?

2. Fayyadamni afaanii Kutaalee Jaarsummaa Haadha warraafi abbaa warraa gidduutti taa'amu keessaa maal fakkaata?
3. Hidhatni fayyadama afaaniifi koorniyaa jaarsummaa haadha waraafi abbaa warraa gidduutti taa'amu keessatti mul'atu akkamiin ibsama?

1.3 Kaayyoowwan Qorannichaa

Kaayyoon gooroon qarannoo kanaa qabiyyee afaanii jaarsummaa Haadha warraafi abbaa warraa gidduutti Godina Horroo Guduruu Aanaa Jimmaa Gannatii keessatti taa'amu qaaccessu ta'ee, kaayyoowwan gooree armaan gadii kan qabu ta'a.

1. Qabiyyeewwan Fayyadama afaanii Jaarsumma Haadha Warraafi Abbaa Warraa gidduutti taa'amu adda baasuun ibsuu.
2. Fayyadama afaanii Kutaalee Jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa gidduu furuuf taa'amu keessatti mul'atu ibsuu.
3. Jaarsummaa Haadha warraafi abbaa warraa gidduutti taa'amu keessatti hidhata fayyadama afaaniifi koorniyaa mul'atu adda baasuun ibsuu.

1.4 Faayidaa Qorannichaa

Qorannoon kun qabiyyee jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa gidduutti taa'amu adda baasuun qaaccessuu ta'ee, bu'aalee armaan gadii kan kennudha.

1. Hawaasa Orommoo keessatti waldhabdee Haadha warraafi abbaa warraa uumame tokko jaarsummaan furuuf haalli fayyadama afaanii adeemsa jaarsummaa keessatti maal akka fakkaatu barreeffamaan kaa'uun dhaloota ammaa hubachiisuun haala gaariin hubatanii akka fayyadamuu danda'an kan taasisuudha.
2. Aadaa hawaasaa barreeffamaafi warraabbiin kuusuun dhaloota dhalootatti akka darbu gochuun akka turu taasisuuf kan fayyadudha.
3. Namoonni gara fuulduraatti mata duree kana fakkaturratti qorannoo gaggeessaniif akka madda odeeffannootti fayyaduura darbee barruu waallee afaanichaa gabbisuun waa'ee jaarsummaa ibsuun kan hubachiisudha.
4. Dubbistoonni qorannoo kanaa fayyadama afaanii araara haasaa jaarsummaa xiinxaluun hanqinaafi cimina isaa addaan baasuuf nifayyada.
5. Waldhabdoonni baasii xiqqoofi yeroo gabaabaan waldhabdee qaban akka ittiin furataniif kan gargaarudha.

1.5 Daangaa Qorannichaa

Qorannoon kun qabiyyee afaanii jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa gidduutti taa'amu kessatti qaaccessuudha. Kunis Godina Horroo Guduruu Wallaggaatti Aanaa Jimmaa Gannatiitti gandoota sadii qofarratti kan daanga'edha. Gama biraan ragaan qorannichaa kan sassaabame jaarsoliin jaarsummaa sadan keessatti himaatan 23 irratti kan daangeffame ta'ee, qabiyyeen fayyadama afaanii, fayyadama afaanii kutaalee jaarsummaa keessaafi hidhata koorniyaafi fayyadama afaanii qaaccessuurratti kan daangeffamedha. Qorannoo kana keessatti maleenyaan qaaccessa haasbarruu gadifageenyaafi yaaxxina tajaajilaa keessatti yaaxxina xinqooqa tajaajila sirnaawaa hojiirra ooluun kan oolanidha. Qorannichi fayyadama afaanii jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa gidduutti taa'amu keessatti qaaccessuu qofarratti kan hundaa'e ta'ee, mala daawwannaan raga waraabuun odeeffannoon kan sassaabamedha. Jaarsummaa dhimmoota biroof taa'aman kan hindabalannedha.

1.6 Hanqina Qorannichaa

Qorannoon tokko yommuu adeemsifamu guutummaa guutuutti waan hundaan guutuu hinta'u. Kanaafuu, qorannoo kana keessatti hanqinni mul'atan qorataan meeshaalee funaansa ragaalee keessaa waraabbii jaarsummaa garagaaramee funaannachuuf jaarsummaa hawaasicha keessatti taa'aman hunda isaa waraabuun rakkisaa ta'eera. Sababiin isaa haalli yeroo hawaasa keessa deemanii waraabbuuf baay'ee rakkisaa waan tureef. Hanqina kana furuufis qorataan qorannoo sana keessa darbuuf jaarsummaa taa'aman dursee hawaasa keessaa jaarsolii biyyaan hordofuun isaan mariisisee xalayaa qaama olii barreeffame agarsiisee amansiisuun sadii waraabbteera. Dabalataanis, Sodaa waraabbiiirra kan ka'e odeef-kennitoonni of kennanii jaarsummaarratti hirmaachuun haasaa bal'aa gochuu irratti of qusachuu. Yaada kanas hanga danda'ame rakkoo tokkollee akka hinqabne xalayaan qaama olii dhimma hojii qorannoof akkan barbaadu agarsiisu dubbisee amansiisuun bilisaan araara sanarratti akka hirmaatan ta'eera. Itti dabalees qorannoo kana qoratichi kan gaggeesse yeroo hojii idilee waan ta'eef, yeroo barbaadetti hawaasa keessa deemee hordofee waraabbuuf haalliifi hanqinni yeroo rakkoo ta'eera. Kanas hanga danda'ame qaama ilaalu mariisisee amansiisuun yeroo boqonnaa gargaaramee yoon sassaabbadhu qorannoolee biroon fayyadama afaanii jaarsummaa

keessatti qaacceffaman bakka qorannichaatti tokkollee dhibuun rakkoo cimaa ta'uun hanqina qorannichaati.

1.7 Haala Waliigalaa Aanaa Jimmaa Gannatii

Aanaan Jimmaa Gannatii mootumma naannoo Oromiyaatti Godina Horroo Guduruu Wallaggaa magaalaa Shaambuurrara Km 27 gara kibbaattii fagaatee kan argamtudha. Finfinneerraa Km 288 kan fagaattudha. Aanaan kun Jimmaa Gannatii jedhamtee kan waamamte bara 1930 ALI bakka har'a mana barumsaa Haratoo sad.1ffaa jedhamtuttiidha. Aanichis Kaabaan aanaa Horroo, Kibbaan aanaa Jimmaa Raareefi Baakkoo Tibbee, Bahaan aanaa Guduruufi Dhiyaan aanaan Gudayyaa Biilaan daangeffamtee kan argamtudha. Aanichis gandoolee¹⁴ kan qabdudha. Bal'inni lafa aanichaas 28804.8 iskuweer km irrattiifi hektaara 41,054 kan argamtudha. Kana keessaa lafti qonnaa 19312 hek. jallisiin 8601 hek., Boneef 622 hek. ta'ee, kan hafe lafa waliinii, bosonaafi haroon kan haguugamtedha. Dachee aanichaa keessaa $\frac{1}{4}$ haroo Fincaan kan haguugamtedha.

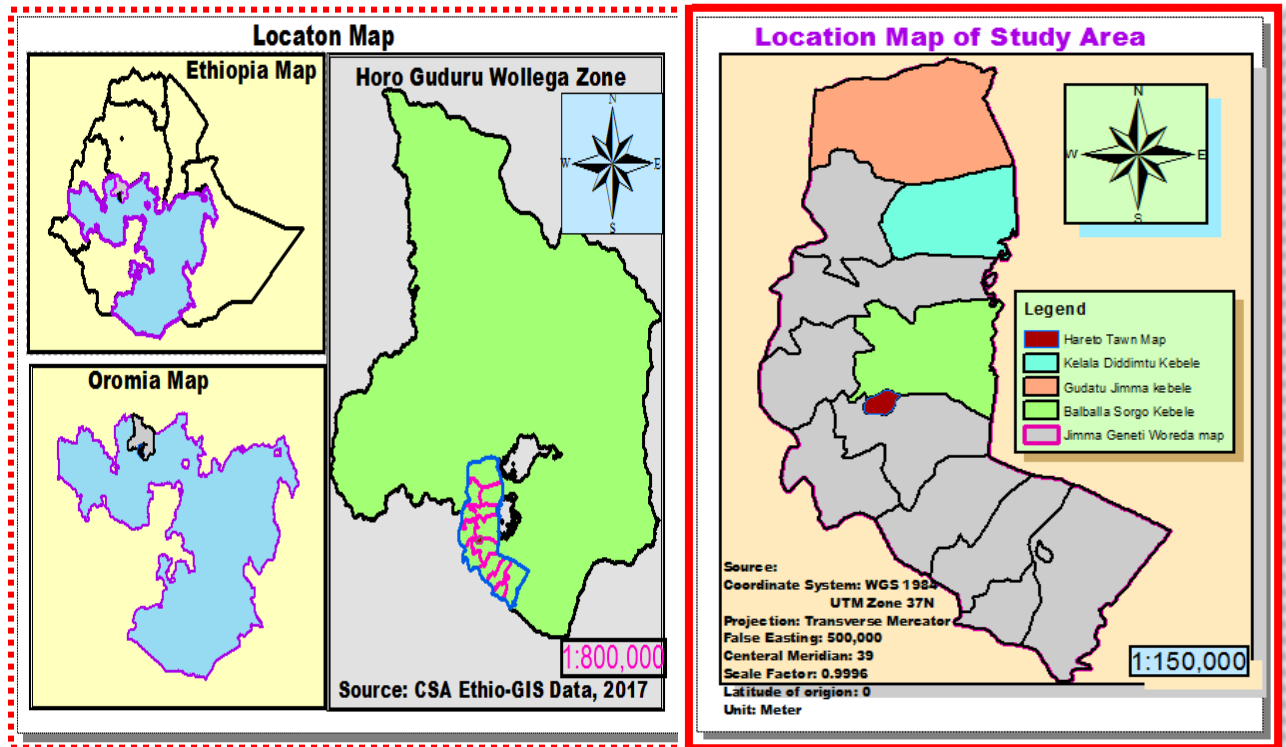
Haalli qilleensa aanichaas mijataa kan ta'eefi magariisummaa kan qabduufi lalistuu taatee, 40% baddaa, %60 baddaa daree, gammoojjummaa kan hinqabnedha. Giddu galeessaa roobaa 1600mm-1800mm kan argattu ta'ee, olka'insa lafa aanichaa sirrii galaanaa 2255-3178M fi haalli ho'insa ishee 17-20°C kan ta'edha. Gaarrewwan uumamaan kan kuulamtedha. Tulluu 13fi laggeen 9 kan qabdudha. Baay'inni uummata aanichaa, waliigala 90,000 ol ta'ee, bu'uurri jireenya hawaasummaa dhibbantaan 87% qonnaan bulaadha. Callaan aanaa kanatti oomishaman boqqolloo, xaafii, garbuu, qamadii, atara, baaqelaafi nuugii yoo ta'an, Laggeewwan guguddoo kanneen oomisha boneef oolanis niqabdi. Kanaafuu Bona bona oomisha kuduraafi muduraa oomishuudhaan beekamti. Haroon Finca'aa keessatti argamuun immoo oomisha qurxummiif mijataa akka taatu godheera.

Uummanni aanicha keessa jiraatan akkuma uummata Oromoo biroo aadaa qaba. aadaa fuudhafi heerumaafi araaraa. Sirni naqatanii fuudhuu beekamaadha. Jaarsummaan waldhabdee furuunis kanuma. Jaarsummaa kanas Afaan isaa Afaan Oromoon gaggeessa. Sababiin waldhabdeen jiruufi jireenya hawaasaa ta'ee hindhibu, Garuu, xiqqaachuun danda'a. Innis, sababoota adda aadaa dinagdee, hawaasummaafi siyaasaarraa madduu akka danda'u hayyoonni niibsu. Haaluma kanaan hawaasa aanichaa keessatti yeroo

jiruufi jireenya isaa gaggeessu keessatti dhimmi kun kan mul'atudha. Kanaafuu, jaarsummaan hawaasa Oromoo aanichaa biratti aadaa beekamaa hawwaasichi waldhabdee gidduu isaatti uumame ittiin furachaaa araara gaggeessaa tureefi jiru ta'uun darbudha.

Bu'uurri amantaa isaa duraa akkuma hawaasa Oromoo biroo Waaqeffataadha. Amantaan Ortodoksii, Pirotestaantiifi Musiliimaa kan keessa jiruufi isaanis waldanda'anii jaalalaan keessa kan jiraatanidha. Haalli hundeeffama aanichaas, bara 1930 Jimmaa Gannatii jedhamtee Haratotti kan hundeeffamte haata'u malee, bara 1882 ALI bara mootummaa Minilik bakka amma Geemboo Sillaasee jedhamtutti'Geemboo xaqilaayi gizaat' hundeeessuun Godina Horroo Guduruu Wallaggaa, Wallagga bahaa, Qellem wallaggaa, Gimbiifi Asoosaa bakka tokkotti hundeeessuun bulchaa turuu jaarsoliin raga nibahu. Moggaasni maqaa magaalaa guddichaa Haratoos, karaa adda addaa sadiirraa akka ta'e niibsama. Ta'us hidda latinsa waliin walqabsiisuun moggaasni maqaa Jimmaa Gannatii, Gannatiin akkuma Jimmaa sanyii ilmaan Jaawwii keessaa tokkodha. Sanyii Oromoo Maccaa ilmaan Jaawwii keessaa tokko kan ta'e, Jimmaafi hidda Jimmaa ilmaan galoo keessaa 'Gannatii' irraa 'Jimmaa Gannatii' jedhamtee kan moggaafamtedha. Madda: Firdiisaa Dabalaa (2009) Waajjira Aadaafi Tuurizimii Aanaa Jimmaa Gannatiitti: Seenaa Gabaabaa Aanaa Jimmaa Gannatii (Jildii 2ffaa)

Suuraa1: Kaartaa Bakka Qorannoo (Itoophiyaa-Oromiyaa-Godina Horroo Guduruu-Aanaa Jimmaa Gannatii)

Kaartaa Bakka Argama Aanaa Jimmaa Gannattii

BOQONNAA LAMA: SAKATTA'A BARRUU

2.1 Maalummaa Jaarsummaa

Jaarsummaa jechi jedhu maqaa 'jaarsa' jedhuufi latii '-ummaa' jedhurraa mala maxxanfachuun kan uumame ta'ee, jaarsa jechuun qaama hawaasaa keessaa tokko ta'ee, nama yaada bilchaataa, hubannoofi muuxannoo cimaa qabaateefi umuriin dheeraa jiraatee hawaasa naannoo keessatti dhageettiifi fudhatama qabu ta'ee, nagaafi tasgabbiin naannoo buusuu keessaatti qooda qabudha. Jaarsummaa jechuun mala karaa aadaan hawaasni Oromoo waldhabdee waliiniifi hawaasa gidduutti uumame karaa fedhii waldhabdootaa hirmaachiseen namni sadaffaan waldhabdoota gidduu seenee araara gaggeessudha. Gemmechis (2016) Jeong (2010:145) wabeeffachuun yoo ibsu, Jaarsummaan adeemsa namoota waldhaban fedhii isaaniirratti hundaa'uun dhimma waldhabbiin isaanii qorachuun rakkoo furuun waliigaltee jara lamaaniin araara buusuuti jedha.

Kanas Jemila (2014) yoo ibsitu, "Jaarsummaa is one of the mechanisms that Oromoo people used to resolve conflict uprized among people." Jarsummaan waldhabdeen furamu kunis kan hawaasaafi nama dhuunfaa ittiin furanidha. Dabalees, jaarsummaa jechuun mala karaa aadaa hawaasaan jaarsolii biyyaatti fayyadamuun hawaasni waldhabdee tokko yeroo dheeraaf ittiin furachaa tureefi jirudha. Kana deeggaruun Alemu (2016) yoo ibsu, "Jaarsummaa is atradtional Medeaton by acommunity elders, is acommon methods of confelict resolution that has been used across all Oromo clans for centuries."

Haaluma kanaan, jireenya hawaasaa tokkoo keessatti waldhabbiin kan hinoolledha. Waldhabbiin kana immoo karaalee adda addaa furata. Jaarsummaan baasiifi yeroo qusachuun namoota waldhaban miira aarii keessaa tasgabbeessuun gidduutti kan araara buusudha. Gammachis (2014) Asebe (2007:24)wabeeffachuun ibsutti,Gadaa,Qaalluufi Jaarsummaan hawaasni Oromoo jiruufi jireenya isaa keessatti hariiroo gaarii akka qabaatee, jireenya gaarii waliin akka jiraatu gochuu keessatti gahee olaanaa akka qaban ibsa. Akka aadaa Hawaasa Oromootti jaarsummaan taa'amu kunis muka gaadisa guddaa qabu jalattidha.

Baay'inni namootaa jaarsummicharratti hirmaatanis akkaataa ulfaatina waldhabdee gidduu namootaatti uumamerratti kan hundaa'udha. Namoonni hirmaatan kunis fedhii waldhabdootaarratti hundaa'uun namoota waldhabii qabaniin kan filataman ta'ee, isaan kun immoo dandeettiifi beekumsa haasaa jaarsummaa qabaniifi firoomina qaban irratti hundaa'uun kan filamanidha. Haalli taa'umsa jaarsummaas bifa geengoon tartiiba qabatanii jaarsonni fuuldura, namoonni waldhaban gamaa gamana taa'uun kan raawwatamudha. Kamis ta'e garuu, jaarsi waltajjii gosa keessaa filamee jaarsummicha keessatti adeemsa gaggeessu dirqama kan jirudha. Jaarsummaan adeemsifamu kunis, akkaataa ulfaatina waldhabdee sanaan adeemsa jaarsi ittiin filamee taa'amu niqaba. Innis, waldhabdee jaarsa ollaan furachuu, jaarsa naannoon furachuu, jaarsa gandaan furachuufi jaarsa aanaan furachuudha.

Jaarsummaa taa'amu keessatti waldhabdootatti dabalatee murteessaan jaarsadha. Jaarsimmoo ulaagaa fedhii waldhabdootaan filatama. Innis namoonni waldhaban kan irratti walii galan keessaa ta'ee, garee lachuu ija tokkoon kan ilaalu, dhugaa xiinxalee hubachuu kan danda'u, dhugaa jallisuun cubbuu ofitti fudhachuu akka ta'e kan amanu, hawaasa bal'aa biratti fudhatama kan qabuufi afaanitti fayyadanuun haasaa taasisuun nama amansiisuu kan danda'uufi beekumsaafi qulqullinaan dubbii madaalee ilaalu danda'udha. Namoonni waldhabanii dubbiin isaanii jaarsummaan ilaalamus dubbii jaarsaa seeraan hordofanii murtoo jaarsi kennus kabajuun kan araaramanidha. Jaarsi jaarsummaa taa'us kan umurii dheerate qofaa miti. Kanas,

Jaarsa jechuun immoo nama umuriin dheerate qofaa miti. Kan beekumsaafi qulqullina dubbii madaalee ilaalu danda'u hunduu jaarsa. Jaarsi kun immoo gosa sadiitu jira. Tokko jaarsa mataa arrii, luka arriifi qoma arriiti. Jaarsi mataa arrii kan umuriin jiraatee dubbii jaarsummaa beekuufi ilaaludha. Jaarsi luka arrii immoo nama iddoo adda addaa deemuun muuxannoo gonfateedha. Umurii jaarsaa ta'uu dhiisuu ni mala. Jaarsi bobaa arrii immo, gaheessa beekaa ta'ee, nama dubbii garaa bal'atee, obsaani gadi qabee ilaaludha (Tarruu 2015:129).

Namni jaarsummaatti filatamu tokko nama hawaasa biratti kabaja qabu, hinloogne, dhugaa dubbatu, dhugaa arguu danda'u, dhugaa yoo dabse cubbuun mana isaatti akka galto hubatee namoota waldhaban ija tokkoon ilaaluun kan araarsu ta'uu akka qabu ibsa. Namoonni waldhabanis dubbii jaarsi gidduu seenee akka ilaaluuf erga jaarsatti fidanii jaarsummicha keessatti dubbii jaarsaa hordofanii murtoo jaarsi kenneefi ulfina kennuun

fudhatanii araaramuun kan jajjabeeffamuu ta'uu ibsa. Sababiin isaas, akkuma manni murtii kabaja guddaa qabu uummata Oromoo biratti jaarsummaa kabaja guddaa akka qabu ibsa.

Haaluma kanaan, uummanni Oromoo waldhabdee isa gidduutti uumame jaarsatti dhiyeeffatee waldhabdeedhaan adda hinbahu. Namoonni waldhabdee qaban tokko dubbii isaanii jaarsummaan ilaallannaan murtoo jaarsoliin kennan miidhamanis ta'e fayyadaman fudhachuun waldhabdeen adda bahuurra araaramuu qabu. Jaarsi dhugaa baasus dhiisus waaqni dhugaa kan hinganneefii dhugaa waaqaaf jedhanii araaramuun uumata Oromoo biratti bakka guddaa akka qabu ibsa. (Tarruu, 2015)

Jaarsuummaan yeroo taa'anii dubbii ilaalan immoo gulantaa mataa isaa ni qaba. Adeemsa kana keessatti immoo, haalli nuti afaanitti fayyadamnee raawwannu murteessaadha. Jaarsuummaan kunis kutaa adda addaan haasaa adda addaa kan qabudha Adeemsa kanaan jaarsonnis dhugaa jiru gama lachuun erga dhaggeeffachuun qoratanii booda haala hubatanirratti hundaa'uun nama abbaa badii ta'e adda baasuun erga ibsanii booda gorsuun waadaa galchuun, kaksiisuun, dhumarratti eebbisuun walitti araarsuun kan xumuranidha

2.2 Waldhabdee Furuu (Confelict Resolution)

Jechi waldhabdee jedhu yaadrimee walitti bu'uu ykn waldhabuu jedhu kan calaqqisiisu ta'ee, gareen yaadaan wal morman kaayyoo tokko bira gahuuf waldorgomii godhan irraa kan maddudha. Kunis jireenya namaa waliin kan tureefi waliin kan jiraatudha. Yewubneh (2016) Francies (2006) wabeeffachuu yoo ibsitu, “Confelict is anew phenomema in the history of human life. It always exist as long as human beings live together.” jetti.

Waldhabdee furuun immoo adeemsa namoota waldhaban tokko walitti fiduun fedhii namoota waldhabanii eeguun keessatti hirmaachisuun karaa elaafi elaamee waliigaltee jara lamaaniirratti hundaa'uun furmaata yeroo dheeraa fiduun waldhabdoota gidduutti araara buusuudha. Kanas Nageessoo (2008) Stobbe (2011:16) wabeeffachuun yoo ibsu, “wadhhabdee furuu jechuun adeemsa qaamota waldhaban lamaafi ol gidduutti karaa fedhii qaamota waldhaban kana keessatti qooda fudhatan hunda gidduutti itti quufinsa fiduu danda'uun nagaafi tasgabbii buusuu danda'uuti.” jedha. Yaada kanarraa akka

hubatamutti waldhabdee furuun fedhii waldhabdootaa keessatti hammachiisuun wata'uun marii taasisanii waldhabdoota gidduutti naga buusuu yaada jedhu kan agarsiisudha.

Dabalees, Yewubneh (2016) Jeong (2000) wabeeffachuun ibsitetti waldhabdee furuun adeemsa wanta madda waldhabdee ta'ee namoota walitti buusuun adda baasuu ta'ee, haala inni madda waldhabdee ta'ee garaagarummaa yaadaa fidee namoota walitti buusu adeemsa adda addaa keessa darbuun xiinxaluun rakkoo waldhabdee jiru furuu jechuudha. Kanaafuu, waldhabdee furuun adeemsa walitti bu'insaaf murtoo kennuu ta'ee walitti bu'insa jiru tokko to'achuufi qabbaneessuun furuudha. Haaluma kanaan, waldhabdeen hawaasa keessatti uumamu immoo karaalee addaa addaa furama. Karaalee kunneen keessaa ,Alemu (2016) Macfarlane (2007) wabeeffachuun ibsa.

In the culture of human society, various traditional mechanisms of conflict resolution have been utilized before and after introduction of modern legal systems. One among these mechanisms is community elders mediations. It is an informal method of conflict resolution where by elders of a given community voluntarily or up on the request of disputants mediate participation in dispute.

Haaluma kaana, uummanni Oromoo waldhabdee isaa hedduu karaa dhaabbiilee hawaasummaasaa furata. Jemila (2014) Asefa (2003) wabeeffachuun yoo ibsitu, Hawaasni Oromoo waldhabdee gidduusaatti uumame karaa ilaafi elaamee, jaarsummaa, gadaa, waaqeffannaa, siinqee, ateeteefi kkf furata. Innis Jaarsummaani. Kunis tooftaa hawaasni Oromoo namoota waldhaban karaa aadaan madda waldhabdee isaanii xiinxaluun rakkoo isaa hiikuun walitti araarsudha. Jaarsummaan adeemsa karaa aadaan waldhabdee nama dhuunfaafii hawaasaa furuu ta'ee namni sadaffaan namoota waldhaban gidduutti fudhatama qabu dubbii waldhabdootaa ilaalee rakkoo jiru adda baasee araarsudha. Jaarsi araaraaf taa'u immoo araaraaf kan haala mijeessudha. Hawaasa afriikaa hedduu keessatti jaarsummaan waldhabdee furuun irra caalaa har'ayyuu filatamaa akka ta'eefi hawaasni Oromoos rakkoowwan adda addaa hariiroo hawaasummaa keessatti isaan mudatu kan akka ajjeechaa dabalatee kanaan furachaa kan tureefi jirudha. Kanaafuu, hawaasni Oromoos waldhabbiisa gidduutti uumame jaarstaan jaarsummaa kaa'atee adda baasee, karaa nagaafi jaalalaan walitti fiduun kan araarsudha. Yaada kana Tarruun akka armaan gadiitti ibsa.

Uummanni Oromoo durii jalqabee waldhabbiifi mufii isa gidduutti uumame eenyuyyuu bira osoo hindhaqiin, matuma ofiin, osoo icciitiin isaa orma bira hingahiin jaarsummaan furachaa ture. Jaarsummaan adeemsa waldhabdee hawaasaafi nama dhuunfaa ittiin furanidha. Hawaasa bal'aa dhiisii, dhirsii fi niitiin eenyuyyuu caalaa waljaallataniyyuu waldhabuu hindhiisan. Kun amaluma hawaasa waliin jiraatuuti. Kunis karaa jaarsummaa furama. Jaarsatu jaarsummaa taa'ee, dubbii warra waldhabee ilaaluun dhugaa baasee furmaata itti barbaada (Tarruu, 2015:129).

Jaarsummaan waldhabdee furuun kunis adeemsa adda addaa keessa darba. Kanaafuu adeemsa jaarsummaa kanneen keessatti jaarsoliin tooftaalee haasaa waliigaltee uumuu adda addaa fayyadamun kan araarsan ta'a. Isaanis, haasaa jaarsummaa banuufi of ibsuu taasisuu, adeemsa haasaa jaarsummaa to'achuu fayyadamuufi tooftaalee haasaa adda addaa fayyadamuun araarsuudha. Kanaaf, amalli waldhabdee furuun qabu keessaa tokko oduu duriifi ibsa adda addaa fayyadamuudha. Kanas, Yewubneh (2016) Bright (2001:7) wabeeffachuun "One important features of conflict resolution mechanism is the use of ritual symbols and interpretations of myths to bring to an end." Jaarsummaan waldhabdee furuunis amala kanaa kan qabudha.

2.3 Waldhabdee To'achuu (Conflict Management)

Waldhabee to'achuu jechuun akkaataa rakkoo yeroo dheerraa hawaasa keessa jiraatee furmaata hin arganne tokko sababii waldhabbi kanarraa kan ka'e miidhaan addaa addaa akka hingenyeef furmaata yeroo / battalaa itti kennuun qabanneessuu jechuudha. Haata'u garuu waldhabdee kana to'achuu jechuun rakkoo jiru tokkoof guutummaa guutuutti furmaata laachuu jechuu miti. Waldhabbiin uumamee jiru tooko irra caalaa babbal'atee qisaasama amma jiruun ol akka fiduu hin dandeenyeef furmaata yeroo kennuu jechuudha. Yaada kana kan cimsu Jemal (2012) Maill (2004:3) wabeeffachuun "conflict management is the art of designing appropriate institution to guide inevitable conflict in to appropriate channel." jedha.

Waldhabdee to'achuun adeemsa tarkaanfii adda addaa fayyadamuun miidhaa dhufuu danda'u waldhabdoota waliin hojjechuun xiqqeessuudha. Kanas madda waldhabdee adda baasuun hariiroon namoota waldhabanii fooyyessuudha. Kaayyoon isaa xiinxallii cimaa taasisuun adeemsa walxaxaa cimaa keessa darbuun sababa bu'uura waldhabbi furuudha

Waldhabdee to'achuu kunis hawaasa Oromoo keessa kan jirudha. Uummanni Oromoo adeemsa tarsiimoolee adda addaa qabu ittiin waldhabdee gidduu isaatti uumame ittiin to'atu mataa isaa ni qab. Adeemsi tarsiimaawaan kunis jaarsummaa jedhamuun beekama. Jaarsummaan kun immoo dhimmoota waldhabdee hawaasichaa keessatti mul'ataaniif tokko tookkoon gadifageenyaan xiyyeeffannoo kennuun kan ilaaludha. Kanaaf, Jemal (2012) yoo ibsu, "There are unique procedural stratages that Oromo take to manage conflict through jaarsummaa" jedha. Kanaafuu, waldhabdee to'achuun waldhabdee furuu osoo hintaane sababii waldhabbi sanaan rakkoon akka hinuumamneef furmaata yeroo kennuu jechuudha.

2.4 Fayyadama Afaanii

Fayyadama afaanii jechuun haala afaan iddoo adda addaa keessatti yoomessa isaa beekuun itti fayyadamuu jechuudha. Haala fayyadama afaanii ilaalchisee Cooper (1976:184) Fayyadama afaanii jechuun xiyyeeffannoo garaagarummaa afaan tokko yookaan looga tokko keessatti haala dubbiin, seerlugaan yookaan jechaan uumamu yookaan adda addummaa afaanota yookaan loogota gidduutti uumamudha. Kana malees, qo'annoon ittifayyadama afaanii xiyyeeffannoo garaagarummaa xinqooqaa garee murtaawaa tokko keessatti jiru kan ilaalu yookaan haala ittifayyadamaarratti adda addummaa garee hedduurratti mul'atu kan ilaalu akka ta'e hubahuun nidanda'ama. Clark (1996) yoo ibsu fayyadamni afaanii hojii kamiyyuu keessatti barbaachisaafi murteessaa ta'uu isaa lafa kaa'e jira. Kanaafuu, hojiin fayyadama afaaniirratti hojjetamu, garaagarummaa haala xinqooqaafi hawaasummaa jiru adda baasuufi ibsuurratti xiyyeeffachuu qaba. Kana jechuun, haala ittifayyadama afaanii hunda adda addummaa hawaasaa sababa afaaniin uumamu kan hammatudha. As keessatti, garaagarummaa kan jedhu namni dubbatu sun gosa garaagaraa afaanicha keessa jiru filatee kan dubbatu ta'uu saati. Fakkeenyaaf, bakka hawaasni tokko afaan adda addaa beekutti, afaan tokko hojii tokkoof afaan biroo immoo hojii gara biroof fayyadamuu danda'u.

Akk Beekan (2015:4) Coulmas (1997); Labov (1972a) wabeeffachuun ibseetti, fayyadamni afaanii calaqqee hawaasaa ta'uu isaa ibsaa, kuniis ittifayyadamni afaanii haala sadarkaa hawaasaafi amala gosa hawaasaa calaqqisiisa. Haaluma kana fakkaatun, Clark (1996) gama isaatiin, itti fayyadamni afaanii walitti dhufeenya hawaasaa waliin

qaban kan agarsiisu jechuun ibsa. Fayyadamni afaanii, adeemsa nama dhuunfaafi hawaasa kan hammatudha kunis, yaadrimee ittifayyadama afaanii haala hawaasaa kaamiyyuu keessatti beekumsa gahaa afaanichaa qabaachuu giddu galeeffachu qaba. Fayyadama afaanii yeroofi iddoo murtaa'e tokkotti ragaa baay'ina namoota dubbataniifi afaanota naannoo sanatti dubbataman, haala akkamii keessatti akka dubbataman ilaalchaafi amantii afaanicharratti namni sun qabu kan hammatudha. Beekan (2011:4) Walff (2000) wabeeffachuun ibsetti, fayyadama afaanii sirriitti hubachuuf gaaffilee xinqooqa hawaasaan walqabatan kaasuun hubachuun akka danda'amu addeessa.

Akka Beekan (2015:2), Clark (1996) wabeeffachuun ibsutti afaan kan qo'atamu haala caasaafi itti fayyadaman isaatini. Caasaa afaanii yeroo jedhamu qaaccessa xinsagaa, xinjechaa, xinhimaafi xinhika afaanichaati. Haata'u malee, fayyadama afaanii qo'achuun akka caasaa afaanii qo'achuu salphaa miti. Kunis, fayyadama afaanii qo'achuu xinqooqa qo'achuu waan ta'eef itti dabaluun, qo'annoon fayyadama afaaniifi caasaa afaanii tokko miti. Kanaafuu, qo'annoon fayyadama afaanii haala adda addan hojiirra oolmaa afaanichaa qorachuudha. Beekan (2015:3) Liulseged (1994) wabeeffachuun ibsutti qo'annoo fayyadama afaanii, hawaasa afaan adda addaa dubbatan keessatti seera afaanichaa waliin qaban filachuu kan gaafatudha. Seerichis haala adda addaarratti kan hundaa'u ta'u Isaafi haalootiin kunis naannoo, mataduree, bakka hojii kkf fa'a ta'uu danda'a jedha. Walumaagalatti, fayyadamni afaanii yaadummaan kan dhugoomu otoo hinta'iin, haala qabatamaa hojii hawaasichaan kan dhugoomudha. Fayyadama afaanii ilaalchisee, Beekan (2015:5) Clark (1996) wabeeffachuun qabxiilee afur lafa kaa'e: Fakkeenyummaa ittifayyadama afaanii, bal'ina itti fayyadama afaanii, ta'iinsa itti fayyadama afaaniifi haala dhiyaannaa itti fayyadama afaaniiti.

2.4.1 Haala Dhiyaannaa Fayyadama Afaanii

Itti fayyadamni afaanii haala dhiyaannaa niqaba. Beekan (2015:7), Clark (1996) wabeeffachuun yoo ibsu, haala dhiyaannaa fayyadama afaanii dhiyaannaa bu'aafi gochaati jedha. Dhiyaannaan bu'aa qorannoo sagalee, jechaafi himaatti guddataa kan deemudha. Dhiyaannaan gochaa immoo kan inni burqe fedhiifi gochaa hawaasa irraati. Kunis kan xiyyeeffatu hawaasni afaanitti gargaaramuun maal akka hojjeturrattidha. Haaluma kanaan, Clark dhiyaannaan gochaa itti fayyadama afaanii keessatti irra caalaa

barbaachisaa akka ta'etti ibsa. Sababiin isaas, dhiyaannaan kun fedhiifi gocha hawaasaa gadifageenyaan ibsuu waan danda'uufidha. Qorannoon kunis dhiyaannaa gochaarratti fuulleffachuun fayyadama afaanii kan qaaccessudha. Sababiin isaa jaarsummaa keessatti hawaasichi afaanitti fayyadamuun maal akka hojjetu xiinxaluun kan ibsu waan ta'eef.

Fayyadamni afaanii kunis haalota adda addaan kan murtaa'udha. Crystal (1987:84) Yoo ibsu garaagarummaan afaanii kan dhufu garaagarummaa seenaa, bakkaa, siyaasaa, qaroominaa, amantaa, aadaafi kkf irraa ta'uu ibsa. Kanarraa yoo kaanu, fayyadamni afaanii kan ittiin murtaa'u keessaa haala aadaa, dinagdee, tekinooloogiifi gahee hojiifi kkf nidha jechuun ibsa. Kanarraa immoo kan hubannu fayyadamni afaanii aadaa hawaasni qabu tokko keessatti garaagarummaa qabaachuu isaati. Kun immoo yoomessarratti kan hundaa'u ta'uu kan agarsiisudha. Kanaafuu, qorannoo kana keessatti fayyadamni afaanii jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa giduu jiru akka waan qabuuf isa kana adda baasuun qaaccessuufidha.

2.4.2 Fayyadama Afaanii Waldhabdee Furuu Keessatti

Waldhabdeen garaagarummaa yaadaa namoota gidduutti mul'atudha. Garaagarummaa waldhabdee irraa madde kana immoo hawaasni Oromoo karaa jaarsummaa furata. Jaarsummaa keessattimmoo gaheen fayyadama afaanii araara fiduu keessatti murteessaadha. Sababiin fayyadamni afaanii yoomessa qaba waan ta'eef. Akka Halliday (1994) ibsutti "Language in use is a variety of setting" jedha. Iti dabaluun Beekan (2015:4) Wolff(2000); Clark (1960) fayyadamni afaanii sirna mataa isaa kan qabu ta'ee, yoomessa, mata dureefi dubbattoota irratti akka hundaa'u ibsa. Haaluma kanaan, afaan waldhabdee furuu keessatti shoora olaanaa qaba. Haaluma kanaan, fayyadamni afaanii jiruufi jireenya dhala namaa keessaatti faayidaa adda addaa kan qabudha. Kun immoo yaaxxina fayyadamaa hojiirra oolmaa isaa kan qoratee adda baasudha.

Akka Nageessoo (2008:13) Goldman Rakic (1998) ibsutti, "Language use is concerned with promoting our understanding of the role of language plays in human life. At its centers are theoretical investigations real world issues in which language plays leading role" jedha. Kanarraa kan hubannu fayyadama afaanii jechuun jiruufi jireenya keessatti gahee fayyadamni afaanii rakkoo hiikuu keessatti qabu guddaa ta'uu isaa kan mul'isudha. Kanaaf, fayyadamni afaanii jiruufi jireenya keessatti gahee olaanaa akkuma qabu waldhabdee

furuu keessatti faayidaa inni qabu olaanaadha. Kanas yoo ibsu Cohen (2010) afaan qo'achuun haala gareen hawaasaa tokko madda waldhabdee tokko hubatee waldhabdicha furuu danda'uu adda baasuun hubachiisuuf kan fayyadu ta'ee, abbaa badii qulqulleessuuf gargaara jedha. Beekan (2015:22) afaan tajaajila walquunnamtii keessatti namoota yaadaan gargar bahan araarsuuf akka oolu ibsa

Jaarsummaa waldhabdee furuuf taa'amu keessatti afaan yeroo Hwfi Aw yaada ibsatan, morman, waadaa galanfi jaarsoliin yeroo eebbaan dubbii eegalaniif cufan kkf keessatti bal'inaan kan hojiirra ooludha. Kanaaf,jaarsi jaarsummaa gaggeessus dandeettii afaanitti fayyadamuufi dubbachuu kan qaban ta'u. Haaluma kanaan, haalli fayyadama afaanii jaarsummaa keessatti taasifamu kunis kan isa biraarraa adda. Jaarsummaa waldhabdee furuuf taa'amu keessatti haasaan jaarsolii, Awfi Hw gidduutti taasifamun hojiirra oola. Jaarsoliins aangoo olaanaa waan qabaniif waldhabdoota waliin dubbachuun dubbii qoratu, gaafatu, dabaree nikennuu, seeraa ibsu, murtoo amansiisuufi eebbisuu nidanda'u. Amansiisuuf afoolatti fayyadamu. Afoolli immoo haala tokko keessatti hojiirra hin oolu. Abarraa (1991:156) afoolli yoomessa qaba. Waldhabdoonni yaada ibsatu. Jaarsatti ibsachuun kun immoo afaaniifi aangoo akka xiyyeeffannu nu taasisa. Aangoon haala afaanitti fayyadamuun humna qabeessa ta'e yoo argamsiisu, bilchina itti fayyadama afaanii qabaachuun immoo, walquunnamtii keessatti hubachuufi hubachiisuu namatti hora. Wareing (1999:11-12) “ We also find power at work in our daily use of language. Discourse structures creat power relations in terms of how we negotiate our relative status through interaction with others.” jedha. Kanaaf, afaan waldhabdee furuu keessatti dubbii qorannaaf, amansiisuuf, yaada ibsachuuf, eebbisuuf, aangoo calaqqisiisuuf gahee olaanaa qabaachuun waldhabdee jaarsummaan furuu keessatti gahee guddaa qaba.

2.5 Qaaccessa Fayyadama Afaanii

Qaaccessi fayyadama afaanii karaa garaa garaa hiika itti kennuun nidanda'ama. Haaluma kanaan akka hayyoota xinqooqa Caasaawaatti qaaccessi fayyadama afaanii dubbiiifi barreeffama keessatti duraa duuba jechootaa ykn caasaa afaan keessatti dubbatamuufi haala (context) afaan sun keessatti dubbatamu addaan baasuun kan balballoomsudha. Haaluma kanaan qorannoo kana keessatti qaaccessi gaggeeffamu fayyadama afaanii

dubbii jaaraasummaa waraabamaniirrattidha. Kanaafu, fayyadama afaanii dubbii keessatti qaaccessuu kan ilaaludha. Barreefama hin dabalatu jechuudha.

Haalauma kanaan, qaaccessa fayyadama afaanii jechuun afaan yoomessa tokko keessatti akkaataa akkamiin hojiirra akka oolaa jiruufi haasaan namoota gidduutti taasifamu maal akka fakkaatu kan xiinxaludha. Stubbus (1993); Yule (2010) fayyadamni afaanii akka waliigalaatti afaan yoomessa hawaasa keessatti dubbatame tokko keessatti faayidaa akkamii akka qabuufi haasaa waliin dubbii namoota gidduutti taasifamu keessatti maal akka fakkaatu qaaccessuuf kan gargaaru ta'uu isaa kan nu hubachiisu ta'uu ibsu. Akka Johnstone fi warri biroo ibsanitti, "Discourse analysis as analysis of written and spoken texts with the aim of identifying recurring patterns of words or abstract structures in language by analyzing language data detached from its user and context of use.

Qaaccessi fayyadama afaanii walquunnamtii namoota gidduutti taasifamu bu'uura godhachuudhaan karaa saayinsii xinqooqaatiin ilaaluurratti kan xiyyeeffatu jechuudha. Kun immoo walquunnamtii namoonni waliin taasisan keessatti afaan achi keessatti fayyadaman sun tajaajila maaliif akka oole ilaaluudha. Gama biroonis, adeemsa waliin dubbii namoonni taasisan karaa xinqooqaatiin maal akka fakkaatu ilaaluudha. Haaluma kanaan fayyadama afaanii qaaccessuuf qoratichi itti dhimma bahe yaaxxina tajaajilaati. Sababiin isaa qorannoon qoratichi gaggeesse kallattiidhaan fayyadama afaanii jaarsummaa waldhabdee haadha warraafi abbaa warraa furuu gidduutti qaaccessuu waan ta'eef, achi keessatti faayidaafi haala afaan itti hojiirra oolaa jiru qaaccessuu waan ta'eef. Gama biroon qorannoo kana keessatti maaleenyaan tajaailaa hojiirra kan ooledha. Sababiin isaa maleenyi kun akkaataa hiikni dubbii qabiyyee dubbiiifi haala dubbiiirratti hundaa'uun gargar ta'u qaaccessuuf gargaaru waan ta'eefi. Haaluma kanaan qorannichi fayyadama afaanii dubbii keessatti qaaccessuu ilaala. Qaaccessa dubbii afaanii keessatti immoo yaaxxinni hojiirra oolu yaaxxina tajaajilaati. Gosa yaaxxinaa kana keessatti yaaxxinni xinqooqa tajaajila sirnaawaa fayyadama afaanii dubbii keessatti qaaccessuuf bu'aa guddaa kan qabudha.

Akka Biber et al, (2007) "Functional approach helps to analyse how meanings of utterances vary based on context of speaking and the mood of the speaker." Maleenyaan kun xiyyeeffannoo isaa caasaa irraa gara hiikaatti kan xiyyeeffatedha. Maleenyi kun

meeshaalee qaaccessa barruu lama qaaccessa sosochii (move analysis) fi qaaccessa haasaa amansiisuu (rethorical appeal analysis)kan qabudha. Qaaccessa sosochii caasaa haasbarruu barruu tokkoo gosa barruu keessaa kan qaaccessudha. Caasaa waliigalaa haasbarruufi tartiiba gosa sosochii barruu kan ibsudha. Argannoo qorannoo tokkoo baay'ina tartiiba marsaasaatiin kanittin ibsamudha. Barruu marsaatti qooduun marsaafi faayidaan gosa marsaa kan ibsamudha. Dabalees, olaantummaaafi walcaalmaa koorniyaa haasbarruu dubbii keessaa qaaccessuuf maleenya qaaccessa haasbarruu gadifageenyaa (CDA) tti fayyadamuun kan qaacceffamedha.

Qaaccessi fayyadama afaanii caasaa afaanii caalaa faayidaa afaanii isa qabatamaa ibsuudha. Kanaafuu, fayyadama afaanii xiinxaluuf waan dubbatame qofarratti hundaa'uu osoo hintaan haala dubbataan ibsaa jirurratti xiyyeeffannaa gochuun barbaachisaadha. Asafaa (2009) yoo ibsu hiikaan dubbii waanuma dubbatamu sana keessaa qofa osoo hintaane, haala, yoomessa, dhimmaafi jamaa kan murtaa'u ta'uu ibsa. Walumaagalatti, Kanaafuu, qaaccessa fayyadama afaanii keessatti adeemsi qaaccessaa kan irratti hundaa'ee murtaa'u gosa barruu qaaccessinu, gaaffii qorannoo deebi'uu qabuufi haala qabatamaa qorannichi keessatti argamuunidha. Haaluma kanaan qaaccessi qorannoo kun haala qaaccessa haasbarruu Gee (2008) irratti hundaa'uun kan hundaa'edha. Kunis, himoota yaada walfakkaatu qabu gara mata duree tokkootti lakkoosa kennuun qaaccessuurratti kan hundaa'edha.

2.6 Yaaxxina Tajaajilaa

Qorataan qorannoo isaa kanaaf yaaxxinaalee adda addaa dubbisee booda kaayyoo qorannoo isaa waliin yaaxxina hidhata qabu yaaxxina tajaajilaa fayyadamuun dhimma itti bahee jira. Sababiin isaa, qorannoon kun kallattiidhaan fayyadama afaanii jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa gidduutti taa'amu keessatti qaaccessuu waan ta'eef, achi keessatti qabiyyee fayyadama afaanii akkamiin, fayyadama afaanii kutaa jaarsummaa keessa jiruu maal fakkaatuu fi hidhata koorniyaafi fayyadama afaanii gidduu jiru maal fakkaatu fayyadamuufi dhaloota dhufuufillee haala kamiin tajaajila kana kan kennuuykn dabarsu yoo ilaalle yaaxxina tajaajilaa waliin waan walqabatuufidha.

Gama ragaan is yoo ilaallu yaaxxinni tajaajilaa waa'ee walitti dhufeenya afaaniifi hawaasaarratti kan xiyyeeffatudha. Ronald Wardhaugh (2006) yaada kana yoo deeggaru,

“Fuctional theory is concerned with investigating the relation ships between language and society with investigating of strcture of language and haw languages fuction in communication” jechuun ibsa. Haaluma kanaan, yaaxxinni kun walitti dhufeenya afaaniifi tajaajila hawaasni afaanichaan argatu waan deeggaruuf gama caasaa afaaniinis ta’e tajaajila afaanii biroon mul’atu irratti qorannoo gaggeessuuf yaaxxina kanaan deeggaramuun akka danda’amu agarsiisa. Haaluma kanaan qorannichi barruu qaaccessuurratti waan hundaa’eef yaaxxina tajaajilaa keessaa xinqooqa tajaajila siraawaatti dhimma baheera.

Akka Halliday (1994) ibsutti Xinqooqni tajaajilaa sirnaawaatti (Systemic fuctional linguistic) kun akka maleenya caasaatti afaan kallattii garaagaraan gadifageenyaan qo’achuuf kan gargaaru ta’ee, afaan faayidaan garaa qabiyyeewwan garaagaraatti kan qoodu ta’ee, kaayyoo guddaan isaas barruu tokko qaaccessuuf caasaa akkaataa faayidaa barruu sanaan qaaccessuudha. Xinqooqni kun qaaccessa haasbarruu gagdifageenyaaf (CDA) hundee cimaa kan dhaabudha. Dhimma aagoofi ilaalchaa barruu haala qabatamaa fayyadama afaanii keessatti xiyyeeffachuun kan qaaccessudha.

Kanaaf, qoratichi qorannoo isaan fayyadama afaanii jaarsummaa keessatti ilaaluun qaaccessuudha. Kun immoo, jajaajila afaan achi keessatti qabu kan agarsiisu waan ta’eef, yaaxxina kanaan deeggaramuun qorannicha gaggeesseera.

2.7 Maleenyaa Qaaccessa Haasbarruu Gadi fageenyaa (CDA)

Maleenyaa fayyadama afaanii dubbii fi barreeffama keessatti qaaccessuuf tajaajilu ta’ee, faayidaa afaan yoomessa dubbatame tokko keessatti qabu kan qaaccessu ta’ee xiyyeeffannoon isaa hariiroo hawaasaa aadama sana keessatti beekaman, aangoo, haala itti fayyadaminsa aangoo fi haala itti walto’atan, hawaasni afaan sanatti fayyadamu akkamitti akka walqixxummaa isaanii kabajan seeraafi heera isaanii seera qabeessa akka taasisan sakatta’udha. Yaadni kun akka armaan gadiitti deeggaramuun kan ibsamedha.

Critical Discourse analysis (CDA) is atype of discourse analytical research that primerly studies the way social power abuse, dominance and inequality are enacted, reproduced, and resisted by text and talk in the social and political context. With such dissident research, critical discourse analysist take expilicet position, and thus want to understand, expose, and ultimately resist social inequality. (Van Dijk 2001:352)

Maleenyi kun fayyadama afaanii barreeffamaafi dubbii tajaajila hawaasaa keessatti kan ilaalu ta'ee, fayydama afaanii hawaasa tokkoo roga adda addaan xiinxaluun kan qaaccessudha. Xiyyeeffannoon maleenya kanaa duraaduuba qindoomina qaamolee barruu ykn dubbii tokko aadaa hawaasaa keessatti ittiin uumaman, ibsamaniifi hojiirra oolan gadifageenyaan xiinxaluufi gahee afaan olaantummaa calaqqisiisuu keessatti qabu xiinxaluudha. Fairclough (1992) "CDA focuses on the systematic account of complex arrangements of elements of text and talk as they are actually accomplished in their social context." Jedha.

Haaluma kanaan, qorataan qorannoo kana keessatti hidhata fayyadama afaaniifi koorniyaa keessatti olaantummaa koorniyaa haadha warraa, abbaa warraafi jaarsolii gidduutti ittin qaaccessuuf kan hojiirra ooledha. Kanaaf, qorataan yaaxxina tajaailaafi maleenya qaaccessa barruu irraan gadee fi qaaccessa haasbarruu gadifeegeenyaa hojiirra kan oolchuun kan gaggeessedha.

2.8 Qorannoowwan Barruu Walfakii

Mata duree qorannoo kana jalatti qorannoowwan kanaan dura mata duree walfakkaturratti hojjetaman keessaa kanneen walitti dhufeenya qaban sakatta'aman kan dhiyaatanidha.

Umar (2004) "*Qaaccessa Koottu- dhufee Araara dubbii gumaa keessatti*" kan jedhu yoo ta'u, xiyyeeffannoo guddaan qorannoo isaa sirna koottu dhufee qaaccessuu yoo ta'u, qorannoon koo garuu, qaaccessa fayyadama afaanii jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa gudduu irratti kan xiyyeeffatudha. Qabxiin kun addaa addummaa isaan qaban kan agarsiisudha. Haaluma kanaan, qorannoowwan kana lamaan kan wali isaan fakkeessu tokko lamaan isaaniyyuu jaarsummaa Oromoorratti xiyyeeffachuu isaaniiti.

Dabalataan, qorannoowwan digirii 2ffaa kan koo kana waliin walitti dhiyaatan qorannoo Zalaalam (2012) mata duree "*Xiinxala Fayyadama Afaan Oromoo beeksisoota taappeellaa magaalaa Adaamaa*" keessa jiran irratti kan xiyyeeffatedha. Argannoon isaa dogoggora beeksisoonni taappeellaa magaalaa Adaamaa qaban ilaaluurratti kan xiyyeeffate ta'ee, dogoggorri hedduunis akka mul'atan ibseera. Ta'us qorannoon kun taappeellaa magaalaa Adaamaarratti yoo xiyyeeffau, kan koo immoo, fayyadama afaanii

jaarsummaa waldhabdee Hwfi Aw furuuf taa'amu keessaaa qaaccessuurratti kan xiyyeeffatu ta'uun isaa adda taasisa. Garuu, wanti tokko taasisu lachuu fayyadama afaaniirratti gaggeeffamuu isaati. Dabalees, Gabii (2015) mata Duree, "*Xiinxala fayyadama Afaan Oromoo hordoftoota amantaa Isilaamaa biratti*" kan jedhudha. Kaayyoon isaa, dhiibbaa Afaan Arabaa Afaan Oromoorraan gahu xiinxaluudha. Qrannoo qorataan kun gaggeessu garuu kaayyoo fayyadama afaanii haala jaarsummaa keessatti qaaccessuu waan ta'eef kan Gabii irraa adda isaaniiti. Tokkummaan isaan qaba immoo lachuu fayyadama afaanii qaaccessuurratti xiyyeeffachuu isaaniiti.

Gama biraanis, Ayub (2008) mata duree "*Language use of Jamican and Rastafarian Community in shashemene*" jedhurratti hojjetamedha. Qorannichis ittifayyadama afaanii hawaasa Rastafrian kan hawaasa naannoo Shaashamannee waliin madaaludha. Argannorn qorannoo kanaas, fayyadanni afaanii hawaasa Jamaikaafi rastafariaan kan hawaasa naannoo waliin madaaludha. Argannonn qorannoo kanaass fayyadamni afaanii hawaasa Jamaikaafi rastafariia Shashamannee keessa jiraatu kan hawaasa waliin walitti firoomsun ittifayyadamuu isaaniiti. Keesumattuu xinqooqa hawaasa biyyaytii keessatti afaanonni hedduun akka afaan tokkooffaafi lamaffaatti dubbatamaniyyuu afaan Amaaraa irra jireessa akka filataniifi hawaasa kana biratti akka dubbatamu ibsa. Kuniis, seenaa darbee keessatti waan waliin qaban irraa kan madde akka ta'e lafa kaa'a. Haata'u malee, qorannoon Ayub ittifayyadama afaanii hawaasa Jamaayikaa kan hawaasa naannoo waliin kan ilaaludha. Kan koo garuu, fayyadama Afaanii aadaa hawaasaa jaarsummaa waldhabdee Hwfi Aw furuuf taa'amu keessatti qaaccessuu waan ta'ef addaa addummaa kan qabudha.

Isaan biroon Tulluu yuunee(2008)fi Nageessoo duubee (2008)ti. Tulluun "*Qaaccessa fayyadama afaanii sirna araara koottu dhufee Oromoo Arsii*" kan jedhu yoo ta'u xiyyeeffannoon isaa fayyadama afaaniifi sirna koottu dhufee qaaccessuu yoo ta'u, kan koo garuu fayyadama afaanii waldhabdee Hwfi Aw furuu keessatti qaaccessuu xiyyeeffata. Walfakkeenyi isaanii lamaanuu jaarsummaa Oromoorratti ta'uudha. Kan Nageessoo "*Qaaccessa fayyadama afaanii waldhabdee abbaafi ilmaa jaarsummaan furuu keessatti*" kan jedhudha. Wafakkeenyi isaanii lammanuu fayyadama afaanii jaarsummaa Oromoo keessatti qaaccessuurratti xiyyeeffachuudha. Garaagarummaan kan

Nageessoo jaarsummaa abbaafi ilmaa keessatti qaaccessuu ta'ee, qabiyyee fayyadamaafi tooftaa dubbii amansiisuu qaaccessuurratti kan xiyyeeffatudha. Qorannoon koo garuu, jaarsummaa Awfi Hw keessatti fayyadama afaanii kutaa jaarsummaa keessaafi fi aangoo qaaccessuurratti xiyyeeffachuun adda ta'a.

Itti dabalees, Alemu (2013) “*Adiscourse analysis of jaarsummaa, Atraditional method of dispute resolution by community elders*” Mata duree jedhurratti kan hojjete yoo ta'u walfakkeenyi qorannoo koo kana waliin qabu fayyadama afaanii dhimma waldhabdee Hwfi Aw furuuf taa'murratti xiyyeeffachuu isaati. Garaagarummaan isaanii garuu Alamuun fayyadama afaanii waldhabdee Hwfi Aw sadarkaa Godinaatti aanoliirratti bal'inaan gaggeessuu, afaan Ingiliffaan gaggeessuufi odeeffannoo funaanuuf mala adda addaa waraabbiin ala fayyadamuun qaaccessuudha. Kan koo garuu qaaccessa fayyadama afaanii waldhabdee Haadha warraafi Abbaa warraa sadarkaa aanaa murtaa'aatti ta'ee, jaarsummaan furuurratti kan xiyyeeffatu ta'ee qabiyyee fayyadama afaanii qaacceessuu kan hammatudha. Maloota ragaa funaanuunia addummaa kan qabanidha.

BOQONNAA SADI: SAXAXAAFI MALA QORANNOO

Boqonnaa kana jalatti qabxiileen hammataman Saxaxa, mala, madda Odeeffannoo, irraawatama, mala iddattoo, mala funaansa ragaalee, qindoomina qorannichaafi malleen qaaccessa ragaalee as keessatti tartiibaan dhiyaataniiru.

3.1 Saxaxa Qorannichaa

Qorannoon kun saxaxa ibsaa fayyadamuun qabiyyee jaarsummaa waldhabdee haadha warraafi abbaa warraa gidduu qaaccessuurratti kan hundaa'e ta'ee, mala akkamtaan kan qaacceffamedha. Sababiin isaas ragaan qorannichaaf sassaabame haasaa afaaniin kan sassaabame waan ta'eefi. Kanaaf odeeffannoo argame ibsuurratti xiyyeeffata. Kanaafuu, qorannoo kana gaggeessuuf qorataan adeemsa qorannoo kana kan filate. Qorannichi gaaffiilee sadii kan deebisudha. Walumaagalatti, boqonnaan kun mala qorannichi ittiin adeemsifame kan of keessatti qabate ta'ee, madda odeeffannoo, irraawwatama, mala iddattoo, qindoomina qorannoo meeshaalee ragaan ittiin sassaabameefi malleen qaaccessa ragaalee tartiibaan dhiyaatanii jiru.

3.2 Mala Qorannichaa

Qorannoon kun mala qorannoo akkamtaatti fayyadamuun kan qaacceffame ta'ee, qaacceessa qabiyyee Jaarsummaa Haadha warraafi Abbaa warraa gidduutti Aanaa Jimmaa Gannatii keessatti taa'amuun hojiirra oolaa jiru ibsuurratti kan hundaa'edha. Qorannichi mala kana sababiin filateefiis, qorannoo kana keessatti odeeffannoon sassaabame haasaa namootaa ta'uun kan ibsame lakkoofsaan osoo hin taane jechaan ibsuun hiikni kan itti kenname waan ta'eefi. Haaluma kanaan, Dastaa (2013:29) “qorannoon mala qulqullinaan gaggeeffamu odeeffannoo argatee mala addeessaatiin ykn mala ibsaatiin dhiyeessa”

Yaadni armaan olii kun immoo kan hubachiisu malli qorannoo akkamtaa kun gadifageenyaan xiinxaluurratti gahee guddaa akka qabu hubanna. Qorataan qorannoo kana gaggeessuu keessatti gosa iddatteessuu inni dhimma itti bahe mit- carraadha. Sababiin isaa odeeffannoon sassaabamee carraa kennuun kan sassaabame osoo hintaane kaayyoorratti hundaa'uun kan sassaabame waan ta'eefi. Haaluma kanaan, qorataan fayyadama afaanii haala kana keessatti qaaccessuuf mala kana fayyadamee jira

3.2.1 Madda Ragaa

Maddi ragaalee qorannichaa madda ragaa tokkoffaati. Madda raga tokkoffaa irrattii xiyyeeffannoon kan kennammeef, maddi kun qofaa isaa odeeffannoo dhimma kaayyoo qorannichaaf oolu ga'aa ta'e kennuu danda'a jedhamee waan amanameefi. Sababiin isaas, odeeffannon waraabbii jaarsummaa sadanii kan argame hawaasa aanicha keessatti namoota hubannoofi bilchina qabaatanii haasaa jaarsummaa irratti hirmaatan irraati. Namoonni kun immoo dhimmichaaf odeeffannoo kennuurratti akka madda tokkoffaatti ilaalamu waan ta'eefidha.

3.2.2 Irraawwatama Qorannichaa

Irraawwatamni qorannoo kanaa namootaafi jaarsolee yeroo dheeraa muuxannoo araaraa qabaachuun jaarsummaa waraabame sadan irratti argamuun hirmaatanii irratti kan murtaa'edha. Namoonni qorannichi irratti gaggeeffamus miseensota jaarsotaa jaarsummaa sadan irraatti hirmaatan akka iddattootti fudhachuun ta'ee, baay'inni namoota digdamii sadiidha. Dhimmi irratti qorannoon gaggeeffame immoo haala fayyadama afaanii jaarsummaa keessaa qaaccessuurratti kan hundaa'edha.

3.2.3 Mala Iddattoo

Qorannoo kanaaf qorataan mala iddatteessuu mitcarraatti kan gargaaramedha. Sababiin isaa akaakuun odeeffannoo irraa funaannadhe jaarsummaa yoomessa uumamaa keessaa waan ta'eef, kun immoo yeroo argame hamma argame waraabuurraan ala carraa iddattoo filachuu waan hinkeessummeessineefidha. Kana keessaa tooftaa ammargee fayyadamuun jaarsummaa argaman afur hordofee waraabeera. Kan waraabaman keessaa mala tooftaa iddatteessuu akkaayyoon kaayyoon qorannichaa akka galmaan gahuuf jaarsummaa Haadha warraafi Abbaa warraa sadii filachuun kan iddatteeffamedha. Sababiin isaas qorannichi kaayyoon isaa fayyadama afaanii jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa gidduutti taa'amu keessatti qaaccessuudha. Kanaaf, jaarsummaa waraabaman keessaa kaayyoo qorannichaa galmaan geessisuuf sadan isaanii filatamani.

3.3 Mala Ragaan Ittiin Funaaname

Qorannoon kana keessatti malli ragaan ittii funaaname daawwannaadha. Sababiinsaa odeeffannoon sassaabame raga qabatamaa yoomessa uumamaa keessaa haasaa jaarsolii waraabbiin fudhatame waan ta'eef. Qorannichis qorannoo akkamtaa waan ta'eefi. Addunyaa (2011) qorannoon qulqullinaaf daawwannaa, yaadannoo dirreefi waraabbii suursagalee fayyadamuu akka danda'amu ibsa. Haaluma kanaan, qorannoo kana keessatti malli ragaan ittiin sassaabame daawwannaadha. Daawwannaan bakka qabatamaa raawwii tokkootti argamuun raga sassaabbachuudha. Kunis ragaa keenya dhugummaa isaa mirkaneeffachuuf oola. Dastaa (2013:118) akka ibsuti daawwannaan meeshaalee raga funaansaa ta'ee, qorataan bakka qorannichi irratti gaggeeffamu sanatti argamuun hordofee odeeffannoo sassaabbatu ta'ee, raga qabatama argachuuf gargaara.

Haaluma kanaan qorataan qabxii gaaffiilee daawwannaa shan qabatee gosa daawwannaa mi-thirmaachisaatti (Non participatory) fayyadamuun daawwateera. Sababiin isaa qorataan ofii waan waraabuuf daawwachaa taatee raawwatu ala dhaabbatee waan waraabeefi. Haaluma kanaan, ofii waraabaa haala taa'umsaa, kutaalee, baayi'ina jaarsoliifi hirmaattotaa, umuriifi hariiroo waldhabdootni waliif qaban kan qabatedha. Kanaaf, qorataan raga sassaabuuf mala daawwannaaatti fayyadamee digiitaal kaameeraan suur-sochiifi sagalee waraabuun jaarsummaa arfan kan sassaabedha.

3.4 Qindoomina Qorannichaa

Qorannoon kun adeemsa ittiin qindaa'e mataa isaa ni qaba. Qindoominni isaa adeemsa qorannichi ittiin gaggeeffame kan mul'isudha. Haaluma kanaan, qorannoo kun boqonnaa tokko keessatti qabaxiilee ariirrataa maalummaa jaarsummaafi fayyadama afaanii jaarsummaa keessaa walqabsiisee yoomessarratti hundaa'uun fayyadamni afaanii adda adda akka ta'e ibsuun ka'umsa qorannichaa gaggeeffamee ibsuun faayidaa inni qabuufi akkamitti akka fayyadu ibsuun qorannichi fayyadama afaanii jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa gidduu taa'amu keessatti kan daanga'e ta'uu ibsuun, hanqinaafi haala waliigala aanaa Jimmaa Gannatii ibsuun kan qindaa'edha.

Itti aansuun boqonnaa lama keessatti Sakatta'a barruu yaadrimmeefi walfakiitu dhiyaate. Haaluma kaan sakatta'a barruu yaadrimee keessatti dhimmoota qorannichaan walqabatan

maalummaa jaarsummaarraa eegaluun, fayyadama afaanii, wantoota fayyadama afaanii murteessan, fayyadama afaanii waldhabdee furuu keessattifi qaaccessa fayyadama afaanii ibsuun yaaxxina tajaajilaa qorannichi ittiin gaggeeffameefi maleenyaa qorannicha keessatti hojiirra oole ibsuun kan qindaa'edha. Itti dabaluun barruu walfakii qorannoo gaggeeffama kana waliin walsimatu sakatta'uun tokkummaafi garaagarummaa isaanii qorannoo kana waliin ilaalee ibsuun kan qindaa'edha.

Boqonnaa sadii keessatti immoo wanti ilaalame, saxaxaa, mala, adeemsa qindoomina qorannichaa, meeshaalee ragaan ittiin funaaname, malleen qaaccessa ragaatu duraa duubaan ibsame. Haaluma kanaan, qoratchi qorannoo kana keessatti beedduba tajaajilaa hojiirra oolchuun, saxaxa ibsaatti gargaaramee, mala akkamtaa fayyadamuun, madda raga tokkoffaarraa ragaalee warraabbii jaarsummaa afur sassaabee sadii kan haadha warraafi abbaa warraa tooftaa akkaayyoon filchuun kan iddatteessedha. Malli funaansa ragas daawwannaa alkallattii ta'ee, meeshaan daawwannichaa waraabbiiidha. Jaarsummaa afur ganda hundee Haratoo, balballaa soorgoofi kalaalaa Diddiimtuufi Guddattuu Jimmaa irratti argamee daawwachuun afran isaa dijiitaal kaameeraan suur-sochiin waraabeera. Kunis walitti fufinsaan dheerina yeroo sa'aa 55', 1:05fi 55'fi 1:20' kan fudhatedha. Jaarsoliin hirmaatanis tokkoffaa digdamii sadiidha. Ragaan waraabbii kunis tarsiimoo lamaan kan walitti qabamedha. Innis, karaa mana murtii hawaasummaa gandaafi jaarsolii araaraa biyyaa hordoffii gochuun kan argamanidha. Itti aansuudhaan malleen qaaccessa ragaa ibsuun kan qindeeffamedha.

Boqonnaa afur keessatti immoo ragaaleen jaarsummaa daawwatamanii waraabaman sadan kompitara irratti dabarsee irra deddeebi'ee dhaggeeffachuun gara barreeffamaatti jijjiireera. Barruu lakkoofsi itti kennamee akka kaayyoo qorannichaa sadan galmaan gahaniif mata duree qabiyyee fayyadama afaanii jaarsummaa, fayyadama afaanii kutaa jaarsummaafi hidhata fayyadama afaaniifi koorniyaa jalatti qabxii addaa addaa jala galuun ragaaleen walfakkaatan walitti fiduun barruun uumametti immoo lakkoosa kennuun kan qaaceffamedha. Boqonnaa shan keessatti immoo yaadrimeee qabxii daawwannaafi barruu qaaceffame irratti hundaa'uun, argannoofi yaboon gabaabinaan ibsamuun maqaan odeef-kennitaafi maddi ragaan irraa qaaceffame dabalee keessatti kaa'amuun qorannichi kan qindaa'edha

3.5 Malleen Qaaccessa Ragaalee

Qorannoon kun fayyadama Afaanii haala jaarsummaa waldhabdee haadha warraafi Abbaa warraa furuuf taa'amu keessatti maal akka fakkaatu qaaccessuuf kan gaggeeffamedha. Addunyaa(2011)“Qaaccessa odeeffannoo akkamtaa keessatti odeeffannicha qopheeffachuun irra deddeebi'anii dubbisuun keessoo isaa baruu, qoqqooduu, ibsuufi hiikuun adeemsa qorataan tokko hordofuu qabu keessaa warra muraasadha.” Haaluma kanaan, qaaccessaa fayyadama afaanii dubbii ilaalchisee Alemu (2016) Roders (2004) Wabeeffachuun yoo ibsu qaaccessa fayyadama afaanii keessatti akkaataa adeemsa qaaccessa qorannoo kan inni irratti hundaa'u haala qabatamaa qorannoon keessatti gaggeeffamurratti, gosa odeeffannoofi gaaffii qorannoorratti hundaa'u ta'uu ibsa. Haaluma kanaan fayyadama afaanii qaaccessuuf malli tokko qofaa adda bahe hinjiru. Nageessoo (2016) Roders (2004:7) wabeeffachuu yoo ibsu, “Researchers who conduct CDA often utilizes diverse method of analysis in their attempt to critically examine a text from different perspectives” jedha.

Kanaaf, gaaffiileefi kaayyoo qarannicha keessatti taa'an galmaan gahuuf malootaafi yaaxinaa qaaccessuuf oolan itti gargaarama. Maloonni kunis maleenya qaaccessa haasbarruu gadifageenyaa (fayyadama afaanii gadi kallattii adda addaan gadi fageenyaan qaaccessuufi aangoo qaaccessuuf) ta'ee, meeshaalee qaaccessa jijjiirraa (transcription) Wooffit (2005:163) haasaa afaanii gara barreeffamaatti jijjiiruu qaaccessuuf kan ooludha. Qaaccessa sosochii (Move analysis) kan fayyadame ta'ee, yaxxina taajaajilaa keessatti xinqooqa tajaajila sirnaawwaatti (SFL) fayyadamuun qarannichi kan qaaceffamedha. Adeemsi taasifames odeeffannoo waraabuun barreeffamatti jijjiiruu, koodii kennuu, barruu filachuun faayidaan mata duree adda addaa jalatti qooduun kan qaaceffamanedha. Boqonnaa Afur keessatti odeeffannoolee kanas mata duree isaaniitti galchuun qaaceffamanii dhiyaataniiru. Walumaagalatti, maqaa odeeffattootaafi jijjiirraa barreeffamaa waraabbii jaarsummaa sadanii barruun keessaa fuudhamee qaaceffame dabalee keessa taa'aniiru.

BOQONNAA AFUR: QAACCESSA RAGAAIEE

4.1 Seensa

Boqonnaa kana keessatti ragaaleen mala daawwannaan walitti qabamuun gara barreeffamaatti jijjiiraman kaayyoo qorannichaa haala galmaan gahuu danda'aniin mata aduree adda addaa jalatti qoodamuun haala armaan gadiin kan qaacceffanidha. Mata dureewwan gurguddoon kunis qabiyyeewwan fayyadama afaanii jaarsummaa keessatti argaman, fayyadama afaanii kutaa jaarsummaa keessaattiifii hidhata fayyadama afaaniifi koorniyaa yoo ta'an barruun haala faayidaa isaaniin isaan kana jalatti qoodamamuun ibsi itti kennamuun haala armaan gadiin kan qaacceffamanidha.

4.2 Qabiyyeewwan Fayyadama Afaanii Jaarsummaa Keessatti

Mata duree kana jalatti dhimmoonni dhiyaatan qabiyyeewwan fayyada afaanii waldhabdee haadha warraafi abbaa warraa gidduutti taa'amu keessatti mul'ataniiti. Haaluma kanaan, qabiyyeewwan kunis haala armaan gadiin kan qaacceffamanidha.

4.2.1 Kabajaafi Jaalala

Afaan kabajaa afaan ulfina namootaaf kennuuf filatamee namni itti fayyadamudha. Kunis Safuu hawaasichaa kan calaqqisiisudha. Akkuma hawaasni Oromoo afaanitti fayyadamuun dhimmoota garaagaraa itti dhimma bahu afaan jechoota kabajaa fayyadamu jaarsummaa keessattis mul'ata. Jaalala jechuun ilaalcha gaarii qabanirraa ka'uun namootaafi wantootaaf onnee cabe qabaachuudha. Haasaa jaarsummaa keessatti dubartoonni mana isaaniifi ijoollee isaaniif jaalala qabaachuun kan ibsamanidha. Haaluma kanaan barruu waraabbii jaarsummaa keessaa fudhatame kana kan dhugoomsudha.

(1)

281	<i>Eshi, jaarsoliin gaaddidduu biyyaati.</i>
603	<i>Mana koo nan jaal'adha. Ijoolleekoos nan jaalla'a.</i>
664	<i>Dhiifatama naa godhaatii, araaramuu namicha kanaa hinbarbaadu.</i>
90	<i>Kanaaf,...Taa'i! .Taa'ii himadhu.</i>
300	<i>Jaarsa raagaa ta'aa.</i>
842	<i>Nan waama eshi!</i>
992	<i>Kan jaarsi jedhe ani nan fudha.</i>
905	<i>Elaa jaarsimmoo irraa naafuudhaa?</i>
1077	<i>Eshi, ani jecha keessan bira hindarbu.</i>

Akka ragaa Lakkoofsa ‘I’ armaan olii jalatti taa’een himoonniifi gaaleewwan achi keessatti tarreeffaman haasaa jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa furuuf taa’amu keessatti afaan jaalalaafi kabaja mul’isan jiraachuu kan ibsanidha. Haaluma kanaan, gaaleen “*dhiifama naa godhaa!*” Kan jedhu haati warraa kan dubbatte ta’ee kabaja kan agarsiisu. Hiikni isaan achi keessatti qaba immoo haati warraa fedhii araaramuu dhabuu ishee jaarsatti yeroo ibsitu kan haasa’ame ta’e, isa kanaaf jaarsoliin akka itti hindheekkamneefi kabajuu ishee agarsiisa. Gama biraan himoonni ‘*Eshi, ani jecha keessan bira hindarbu, anis karaa gama koo isin bira hindarbu*’, Yaada jaarsaatti amanuu kan agarsiisu ta’ee ‘*Jaarsa raagaa ta’aa*’ kan jedhu haasaa haati warraa jaarsoliin araara gaggeessuun araarsuu isaaniif galateeffatte kan agarsiisudha. Kun immoo kabaja jaarsolii kan agarsiisudha. Himni ‘*Taa’i! Taa’ii himadhu*’ jedhu immoo haasaa jaarsoliin yeroo haati warraa yaada ishee himachuuf fuuldura dhaabbatee ol kaatu taasisanidha. Kanarraa immoo kan hubatamu haati warraa yaada ishee himachuuf ol ka’uun kabaja isheen jaarsoliif qabdu kan hubachiisudha. Kun hundi immoo haati warraafi abbaan warraa jaarsoliif kabaja qabaachuu kan dhugoomsedha.

Dabalees barruu olii kana keessatti akkuma taa’e “*Elaa jaarsimmoo irraa naafuudhaa? Ani isinittan himadha.*” kan jedhu haasaa abbaan warraa aangoo jaarsaatti amanuu jaarsi qabeenya haati warraa dhorkatte akka deebisiisuufii gaafate agarsiisudha. Kun immoo olaantummaa jaarsaatti amanuu ta’ee, kabaja jaarsolii kan agarsiisudha. Inni biraan ‘*Jaarsoliin gaaddidduu biyyaati*’ himni jedhu kan agarsiisu hawaasa keessatti gaheen jaarsolii guddaa ta’uu isaa agarsiisa. Yaadrimeen hima kanaa keessa jirummoo murtoo waldhabbii furachuun jaarsa biratti ta’uu kan agarsiisanidha. Kun immoo araara keessatti hawaasni jaarsoliittii amantaa guddaa qabaachuu isaanii kan agarsiisudha. Kun immoo Jaarsummaa waldhabdee haadha warraafi abbaa warraa furuuf hawaasa Oromoo aanichaa keessatti taa’amu keessatti qabiyyeen fayyadama afaanii jaalala mul’isu akka jiru kan agarsiisudha. Isa kanaafis mammaaksa ‘*Jaarsoliin gaaddidduu biyyaati*’ jedhu keessatti jechi ‘*gaaddidduu*’ jedhu hiika bakka dahoo ykn boqonnaa ta’uu agarsiisa. Kan ‘*biyyaati*’ jedhummo kan hawaasa bal’aa ta’uu ibsa. Kun immoo jaarsoliin sadarkaa hawaasa bal’aatti dhimmoota waldhabdee adda adda furu waan ta’eef kabaja isaanii kan dhugoomsedha.

Gama biraan Ragaa olii keessatti fayyadamni afaanii jaalala mul'isu kan mul'atudha. Himoonni '*Mana koo nan jaal'adha*' '*Ijoolleekoos nan jaalla'a.*' jedhan haasaa haati warraa jaalala qabdu agarsiisuuf taasifte kan agarsiisudha. Haata'u garuu, yaadrimee haati warraa dabarsuu barbaadde maatii isheefi qe'ee isheef jaalala qabaachuu ishee kan ibsedha. Kanaafuu, ragaan lakkofsa tokko jalatti dhiyaateen 1(90,992, 300, 842, 905, 1077) himoonni tarrffaman hundi isaanii haasaa kabajaa mul'atan ta'ee 1(603) immoo haasaalee jaalala agarsiisan ta'uu isaaniiti. Kun immoo kan agarsiisu jaarsummaa taa'amu kanaan osoo araaramtee maatii isheetti deebitee jiraachuu fedhii guddaa akka qabdu kan dhugoomsudha. Walumaagalatti, ragaa olii keessaa yaadni bu'uura jiru jaarsummaa waldhabdee Haadha warraafi Abbaa warraa furuuf taa'amu keessatti qabiyyeen fayyadamni afaanii jaalalaafi kabaja jaarsolii mul'isu koorniyaa lamaan jiraachuu agarsiisa.

4.2.2 Olaantummaaafi Gad-aantummaa

Jechi gad-aantummaa jedhu jecha jecha lamarraa ijaaramedha. Innis jecha 'gad' fi 'aantummaa jedhurraati. Hiikni isaas gadaantummaa jechuun ilaalcha walqixxummaan namoota ykn wanroota ilaalu dhabuurraan kan madde ta'ee, kan namoonni nama tokko kan biroon olitti caalchisuun tokkommoo gadi buusuun ilaalanidha. Olaantummaan immoo faallaa gadaantummaa ta'ee, kan namoonni bakka jiran tokko keessatti sadarkaa fooyya'aadha jedhamurra of kaa'uun ilaalanidha. Kun keessattuu walqixxummaa koorniyaa fi aangoo keessatti kan mul'atudha. Haaluma kanaan, barruun waraabbii jaarsummaa keessaa fudhatame gadiis dhimma kana kan balballoomsedha

(2)

1031	<i>Anumaccaala hinjedhiin male.</i>
108	<i>Otuman sossodaadhuu waanin godhe hinqabu.</i>
193	<i>Ammaa qabii kan qabdu shallagadhuu narraa deemi.</i>
397	<i>Maal gochuuf na gaafatte sin galchu.</i>
399	<i>Midhaan akka barbaade godhee, na reebbee na ari'e.</i>
413	<i>Handaaqqoon haatee haatee kan ittiin qalamtu baafiti jedhani.</i>

Akka ragaan lakk.'2' armaan oliitti argamu agarsiisutti fayyadama afaanii jaarsummaa waldhabdee haadha warraafi abbaa warraafuruuf taa'amu keessatti qabiyyeen miira gadaantummaa calaqqisiisuufi olaantummaa calaqqisiisu jiraachuu kan ibsedha. Haaluma kanaan, ragaaleen 2(108,397,413) jalatti eeraman hundi isaanii haasaa gad-aantummaa

kan calaqqisiisan ta'ee 2(1031,193,399) jalatti kan ramadaman immoo haasaa olaantummaa agarsiisanidha. Haaluma kanaan, himni '*singalchu! Maal gochuuf na gaafatte!*' Kan jedhu haasaa abbaan warraa qabeenyaan waliinii kan ishee hinilaallannee kan agarsiisuufi dhimma qabeenyaasheerratti abbaa warraas gaafachuu akka hindandeenye kan ibsu ta'ee, haati warraa fayyadamuu akka hindandeenye kan agarsiisudha.. Kun immoo kan agarsiisu fayyadama afaanii jaarsummaa kana keessatti abbaan warraa haadha warraa isaa akka ija tuffiin kan ilaalu ta'uu isaa kan hubachiisudha. Faallaa kanaan immoo yoo ilaallu abbaan warraa akka olaantummaatti haadha warraa isaatii olitti fudhatee dhimmoota hundarratti kan laalu ta'uu hubachiisa. Isaan kun immoo qabiyyeewwan fayyadama afaanii keessaa gadaantummaafi olaantummaa mul'isuuf himoota, gochimootaafi mammaaksotatti kan fayyadaman ta'uu agarsiisa.

Gama biraan fayyadama afaanii haasaa abbaa warraa keessatti yaadoliin gadaantummaa calaqqisiisan ni mul'atu. Kanneen keessaa mammaaksi '*handaaqqoon haatee haatee kan ittiin qalamtu baafiti*' fi '*ammaa qabii kan qabdu shallagadhuu narraa deemi*' jedhan haadha warraa isaa abbaan warraa gad buusee ilaalu isa kan agarsiisudha. Hiikni qabus tuffachuu irra darbee sodaachisuufi waa tokko gochuu akka hindandeenye kan agarsiisanidha. Mammaaksonni kun immoo haasaa haadha warraa gad qabuun abbaa warraa ol qabanii ilaalu kan agarsiisudha. Gama biraan yommuu ilaalamu immoo abbaan warraa ofii isaa akka beekaatti of laalu mul'isa. Mammaaksonni kun immoo haasaa abbaa warraa olqabuun haadha warraa gadqabuu agarsiisuun walcaalmaa mul'isudha. Kunis tokko olaanaa taasisuun kan biro akka gadaanaatti ilaalu balballoomsa.

Gama biraan fayyadama afaanii jaarsummaa kana keessatti haasaa jaarsoliin taasisan keessattis olaantummaa calaqqisiisuun nimul'ata. '*anumaccaala hinjedhiin male*' kan jedhu fayyadama afaanii jaarsoliin olaantummaa abbaan warraa haadha warraa irratti calaqqisiise to'achuuf taasifame kan ibsudha. Hiikni isaas nama biraa kan caalu ta'uu kan agarsiisudha. Kun immoo kan agarsiisu dhiironi dubartootaa olitti of ilaalu isaanii kan ibsudha. Kunis olaantummaa dhiiraa agarsiisa. Isa kana to'achuuf immoo jaarsoliin gorsa kennuu agarsiisa. Dabalee, haasaa haadha warraa keessatti '*otooman*

soossodaadhuu' himni jedhu haati warraa sodaadhaan guutamuun ofiishee akka gadaantuu tokkootti kan of laaltu ta'uu agarsiisa. Kanaafuu, fayyadama afaanii jaarsummaa Hwfi Aw furuuf taa'amu kana keessatti qabiyyeen haasaa olaantummaafi gad aantummaa calaqqisiisu Jiraachuu isaa ifaan kan balballoomsedha.

4.2.3 Cimina

Ciminni dandeettii namni tokko dhimma adda addaa keessatti tooftaa adda addaatti gargaaramuun waa hojjetee milkaa'ina gonfatudha. Dadhabinni immoo waan tokko akkaataa barbaadameen hojjechuu dadhabuun gahoomuu dhabuudha. Haaluma kanaan, fayyadama afaanii jaarsummaa keessatti haasaaleen ciminaafi dadhabina agarsiisan kan mul'atanidha. Barruu becoon Waraabbii jaarsummaa keessaa fudhatame sadan kunis kanuma kan ibsudha

(3)

75	<i>Dubartiin dhiirri yoo dhufullee dhiira akka ho'u hingootu.</i>
82	<i>Dubartiinimmoo abiddaafi dubbii qabbaneessuun durumaayyuu jira.</i>
649	<i>Elaame, dubartiin gara bal'eettiinidhan.</i>
666	<i>Dubartiin utubaa manaati jedha Oromoon.</i>
667	<i>Dubartiin manaa baate jechuun utubaan manaa jige jechuudha jedha Oromoon.</i>
1033	<i>Dubartoonni hindhiisani ati qicaatti yoo balleessite.</i>
1039	<i>Isheen obsa qabeettiinidha. Gaaddisa manakeeti.</i>

Akka Ragaan Lakk. '3' olii kun jaarsummaa waldhabdee haadha warraafi abbaa warraa furuuf taa'amu keessatti qabiyyee fayyadama afaanii cimmnaafi dadhabina namootaa agarsiisutu dhiyaatee jira. Haaluma kanaan, Ragaa sadii jalatti himoonni jiran marti cimmnaa dubatootaa kan agarsiisudha. Haaluma kanaan, himoonni 'gara balleettiinidha, *obsa qabeettiinifi gaaddisa mana keeti*' jedhan jechama ta'anii hiika dubartiin obsa qabeettii ykn kan namaaf naatu ta'uu ishee kan agarsiisudha. Dabalee, '*Dubartiin utubaa manaati jedha Oromoon*' kan jedhu mammaaksa ta'ee, dubartiin jireenya maatii baattee kan deemtu ta'uu agarsiisa. Kun immoo Hawaasni Oromoo dubartoota cimoo akka ta'anitti kan ilaalu ta'uu isaa kan ibsudha.

Gama biraan, barruu armaan olii keessatti '*dubartoonni hindhiisani*', *abiddaafi dubbii qabbaneessuu*, kanneen jedhan qabeenya isaanii to'achuurratti cimoo ta'uu, nagaa buusuu keessatti gahee qabaachuu, jireenya maatii keessatti hundee ta'uu, kan namaaf nahan ta'uu kan calaqqisiisudha. Kanarraa immoo kan hubannu dubartoonni haala jiruufi jireenyaa keessatti cimina qabaachuun kan ibsaman ta'uutu ibsama. Yaada

Kanarraammoo kan hubannu dhiironni qabeenya seeraan to'achuun fayyadamuurratti hanga dubartootaa kan hingeenye ta'uusaati. Kanas haasaan '*dubartoonni hindhiisani ati qicaatti yoo balleessite*' jedhu nidhugoomsa. '*ati qicaatti yoo balleessite*' kan jedhu dhiirri qabeenyaa bakka hin taanetti balleessuu kan agarsiisudha. '*Dubartoonni hin dhiisani*' kan jedhu to'achuu kan danda'an ta'uu mul'isa.

Himni '*Dubartiin dhiirri yoo dhufullee dhiira akka ho'u hingootu. Akka inni qabbanaa'u gooti*' Kan jedhu immoo afaan jaarsoliin waldhabdoota amansiisuuf akkaataa haati warraa abbaa warraa itti qabattu ibsee, dubartiin dhiirri miira aarii keessa yoo jiraatellee tooftaa qabbaneessuu akka qabdu kan agarsiisedha. Muuxannoo dubartootaa cimaa kana kaasuun irraa baranii akka araaraman kan taasisudha. Cimina dubartoonni nama tasgabbeessuu keessatti qaban kan dhugoomsedha' Miidhaa maatiirra gahu kaasuun cimina dubartoonni qaban yoo ibsan '*dubartiin manaa baanaan, utubaan manaa jige jechuudha*' mammaaksi kun gaggeessummaa maatii tokkoo keessatti haati warra iddoo olaanaa qabaachuu ishee kan agarsiisudha. Kanarraa immoo Hawaasa Oromoo aanichaa keessati yeroo araari gaggeeffamu qabiyyee fayyadama afaanii cimmina mul'su fayyadamuun dhiirotaan bal'inaan jiraachuu isaa kan agarsiisudha.

4.2.4 Sodaafi Shakkii

Sodaan kan namoonni dhimma ta'e tokkoratti waan tokko yeroo raawwatan sababa sanaan rakkoon tokko na mudachuu danda'a jedhanii miira gadaantummaa of keessatti uumanidha. Shakkiin immoo miira mamii namoonni wanti tokko raawwachuufi dhiisuu ykn ta'uufi ta'uu dhiisuu isaa qabaatanidha. Sodaan akka waliigalaatti miidhaan dhufa jedhanii yaaduu ta'ee, shakkiin garuu mamii dhimmootaati. Kun immoo raawwii namoonni jiruufi jireenya keessatti yommuu wantoota adda addaa raawwatan walirratti horatanidha. Kanas afaanitti fayyadamuun kan ibsamanidha. Waldhabdee maatii yeroo baay'ee walshakkuun uumama. Kunis. Keessattuu Waldhabdee haadha warraafi abbaa warraa keessatti yaada isaanii jaarsoliitti yeroo ibsatan yaada haasaa shakkii calaqqisiisuun ni mul'ata. Yaada kanas barruun armaan gadii balballoomsee jira.

(4)

34	<i>Oluma galagali., gara jaarsaatti ?</i>
108	<i>Otuman sossodaadhuu waanin godhe hinqabu.</i>
123	<i>Meeqaan akka bite hinbeeku? Kiiloo hir'se ta'ee, hinbeeku.</i>
124	<i>Birrii kanaan hinbinne ta'ee hinbeeku.</i>
642	<i>Ani araaramuuyyuu hinbarbaadu.</i>
173	<i>Yeroo dhufte akkasa mana ormaatti deemu dhufte.</i>
182	<i>Iddoo biraadha kaawwattaa?</i>
646	<i>An nan gala warra kootti, lubbuukoof nan sodaadha.</i>

Ragaa Lakkoofsa '4' Olitti waraabbii jaarsummaa keessaa fudhatame akka waliigalaatti kan agarsiisu fayyadama afaanii qabiyyee sodaafi shakkii jaarsummichaa keessatti ka'an kan balballoomsedha. Haaluma kanaan, '*Oluma galagali jaarsatti*' kan jedhu jaarsummaa taa'amu keessatti haati warraa jaarsolii fuuldura teessee yaada ibsachuu sodaachuu ishee dhugoomsa. Kun immoo jaarsummicha keessatti dhiirri duwwaan jiraachuun yaada qabdu hunda ibsachuurratti dhiibbaa qabaachuu agarsiisa. Gama biraan immoo kabaja jaarsoliif qabdu agarsiisa. himni '*otooman sossodaadhuu waanan godhu hinqabu*' jedhu soda haati warraa abbaa warraa isheef qabdu kamn mul'isedha. Dabalees, '*ani nan gala warra kootti lubbuukoof nan sodaadha*' kan jedhu immoo soda abbaa warraa isheef haati warraa qabaattee murtoo fudhachuu ishee kan agarsiisudha. Kun immoo haati warraa soda cimaa qabaachuu kan agarsiisu ta'ee, abbaan warraa aangoo qabeessa ta'uu ibsa. Gama biraan Himni '*akkasa mana ormaatti deemuutti dhufte*' jedhu haati warraa hojiilee adda addaa yoo hojjetee manatti deebitu abbaan warraa yaadda'uurraa kan ka'e dhophachuu ishee agarsiisa. Kana malees, barruu olii keessatti Gama biraan haati warraa soda jaarsoliifii abbaa warraa qabaattullee, dhimma waldhabdee isaaniirraa yoo ilaallu, shakkii haadha warraa qabaacuutu mul'ata. Kanas Himni, '*Akkamitti hir'ise iddoo biraa kaawwattaa?*' kan jedhu, *shakkii* abbaa warraa agarsiisa. '*birrii kanaan hin binne ta'ee hinbeeku*' kan jedhu shakkii haati warraa abbaa warraa biraa qabdu mul'isa. Kun immoo waldhabdee kana keessatti haati warraafi abbaan warraa walshakkii fayyadama qabeenyaarratti qabaachuun kan mul'atu ta'uudha. Haaluma kanaan, barruu olii keessatti himoonni lakk. '34,108,173,646' ta'an haasaa qabiyyee afaanii keessaa sodaa kan agarsiisan yoo ta'an, lakk.123,124,642, 183' kan ta'an immoo qabiyyee shakkii kan mul'isanidha.

Kanarraa immoo kan hubannu jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa keessatti haati warraa abbaa warraa ishee, abbaan warraa haadha warraasaa shakkuutu mul'ata. Kun

immoo jaarsummaa hawaasa Oromoo aanichaa keessatti qabiyyeen fayyadama afaanii shakkii mul'isu karaa lamaanii jiraachuu isaafi dubartootni sodaa abbaa warraatiin kan qabaman ta'uu agarsiisa. Kanaaf, himoonni kunneen immoo qabiyyee fayyadama afaanii shakkii fi sodaa agarsiisanidha. Dhimma kanas daawwadhee akkan mirkaneeffadhetti dubartoonni jaarsummaatti dhiyaatanii jaarsatti dubbii himachuurratti sodaa kan agarsiisan ta'uu hubadheera.

4.2.5 Tuffiifi Gaabbii

Gaabbiin erga waan tokko hojjetanii booda dhicha keessa deebi'anii ilaaluun sirrii akka hintaane hubachuun miira keessa deebi'anii dhiifama gochuu agarsiisuudha. Gaabbiin erga waan tokko hojjetanii booda dhicha keessa deebi'anii ilaaluun sirrii akka hintaane hubachuun miira keessa deebi'anii dhiifama gochuu agarsiisuudha Tuffiin nama tokko salphisani akka bu'aa buusuu hindandeenyeetti yaaduun gadi qabanii ilaaluudha. Ofittummaan immoo amala namoonni wanti tokko kan koo haata'u jechuun ofiif qofa yaaduu calaqqisiisanidha. Haaluma kanaan haasaa jaarsummaa keessatti dhimmoonni kun lamaan nicalaqqisu. Barruun armaan gadiis isa kana kan mirkaneessudha. Barruun waraabbii jaarsummaa keessaa fuudhamee gaditti dhiyaate fayyadama afaanii qabiyyee shakkiifi gaabbii agarsiisu ta'uu isaa kan balballoomsedha.

(5)

194	<i>Ammayyuu taanaan. Anaan kaayyoo koo galmaan nan geessu.</i>
394	<i>Maaf nangashu qabeenya kooti jennaan, Natu gurgurate jedha.</i>
501	<i>Ta'a jennee harree qal'ee ta'uu dinnaan harree ganne.</i>
715	<i>Egaa jaarsa bira darbuun hinta'u! Jaarsi kan natti laate ameen jechuudha.</i>
716	<i>Dogoggora kooti. nan araarfadha haadha manaa koo!</i>

Akkuma Ragaan lakkoofsa '5' armaan olitti dhiyaate agarsiisutti jaarsummaa waldhabdee haadha warraafi abbaa warraa furuuf taa'amu keessatti qabiyyeen fayyadama afaanii tuffiifi gaabbii mul'isu kan jiru ta'uusaa kan agarsiisuudha. Ragaa kana keessatti jechoonni 'dogoggora kooti!' 'Nan araarfadha!' jedhan gochaa kanaan dura irratti raawwate keessa deebi'anii ilaaluun yaada jaarsolii fudhachuun gaabbani maatiisaaniitti araaramuuf murtoo fudhatan ta'uu kan agarsiisuudha. Kanarraa kan hubannu dhiironni waldhabdee maatii keessatti yeroo baay'ee madda waldhabbi ta'uun booda garuu jaarsolii biratti gaabbani kabjuun kan araarfatan ta'uu isaa hubanna.

Gama biraan immoo akka barruun warraabbii jaarsummaa sadan keessaa bahe armaan olii hubachiisutti Abbaa warraa, haaha warraa ija tuffiin ilaalu isaa kan balballoomsedha. Isa kanas, himoonni ‘*kaayyoo koo galmaan nan geessu*’ fi ‘*harree qallee ta’uu dinnaan harree ganne*’ kanneen jedhani haasaa abbaan warraa taasise keessaa tuffii haadha warraa agarsiisanidha.

Kanaafuu, lakko. ‘194,501fi 394’ haasaalee tuffii agarsiisanidha. Hiikni isaaniis dubartiin akka hinbeekneetti laaluu, deeggarsa gootee kaayyoo galma kan hingeddise ta’uu, hojiin dubartii akka hojii ijoollee kan waa’ee hinbaasne ta’uu, bu’aa waan hinqabne ta’uu kan agarsiisudha. Ta’us, lakk. ‘715fi 716’ immoo gaabbii kan agarsiisanidha. Kun hundi immoo qabiyyee fayyadama afaanii tuffii agarsiisan kan calaqqisiisanidha. Garuu, qabiyyee fayyadama afaanii tuffii agarsiisu kana irra caalaa dhiironni kan fayyadaman ta’uu kan agarsiisudha.

4.2.6 Ofittummaafi Garaalaafummaa

Ofittummaan, qabiyyee fayyadama afaanii jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa furuu keessatti argamu ta’ee kan namoonni wantoota adda addaa namaaf qooduurra ofii fayyadamuu jaallatudha. Gara laafummaan immoo miira namni namaaf yaaduu irraa kan ka’e haamlee deeggarsa kennuu horatudha. Ofittummaan namaaf yaaduu dhiisuu yoo agarsiisu, gara laafummaan garuu, namaaf nahuun deeggarsa gochuu kennuu kan agarsiisudha. Haaluma kanaan jaarsummaa waldhabdee haadha warraafi abbaa warraa furuuf taa’amu keessatti gara afaan gara laafinaafi ofittummaa calaqqisiisan kan jiranidha. Barruun becoo waraabbii jaarsummaa keessaa fuudhame gadiis kana kan balballoomsedha.

(6)

194	<i>Ammayyuu taanaan. Anaan kaayyoo koo galmaan nan Geessu.</i>
432	<i>Ani nan guddifadha ijoolleekoo waan ishee gashu hinqabu.</i>
460	<i>Garraamiidha. gara leefettiidha.</i>
893	<i>Qabeenya koo na saamteetti. Qabeenya koo nadhorkatte.</i>
393	<i>Maaltu sigashee waa’ee nuugii nagaafatte jedhe.</i>
1077	<i>Eshi isinii jedheera yoo ta’e anis karaa gama koo isin bira hindarbu.</i>

Ragaa lakkoofsa ‘6’ keessatti ibsame armaan olii kan agarsiisu jaarsummaa waldhabdee haadha warraafi abbaa warra furuuf taa’amu keessatti qabiyyeen afaanii ofittummaafi gara laafummaa agarsiisan jiraachuu isaa kan balballoomsedha. Haaluma kanaan raga 6

(194, 432, 893,393) jala himoonni jiran mart isaanii ofittummaa abbaa warraa kan agarsiisan ta'ee, lakk.(1077) immoo gara laafummaa haadha warraa agarsiisa. Fakkeenya gaaleen, '*qabeenya koo*', *kaayyoo koo*, '*qaneenya koo na dhorkatteetti*' kanneen jedhan qabeenyi maatiin waliin qanan abbaan warraa kan ofii isaa qofa godhachuun dubbachuun kan agarsiisudha. Isaan kun himootaafi qooda maqaatti fayyadamuun dhiima waliinii tokko akka kan ofiisaatti ibsuu agarsiisa '*Maaltu sigashe*' kan jedhummo qabeenya hordofuun dubartii akka hinilaallanne kan agarsiisusudha. Kanarraa immoo dhiironni dubartoota ija tuffiin kan ilaalaniifi itti fayyadama qabeenyaa waliiniirratti ofittummaa kan qaban ta'uu kan agarsiisudha. Dhiironni ittifayyadama qabeenyaarratti ofii isaanii akka abbaa qabeenyaatti of ilaaluun dubartoota qabeenyi waliin qaban kan isaan hinlaalle ta'uu calaqqisiisuun ofittummaa kan mul'isanidha. Yaada kanas barruun armaan gadii kan dhugoomsudha.

Gama biraan, haasaa abbaan warraa '*maaltu ishee gashe qabeenya koo keessa*' jedhu taasise, qabeenya waliinii keesatti hordofuun mirga abbaa warraa qofa akka ta'etti ilaaluu kam mul'isudha. Kunneen immoo ofittummaa abbaa warraa kan balballoomsanidha. Barruu olii keesatti himni '*natu gurgurate*' jedhu abbaan warraa qabeenya waliinii tokko marii maatii malee gururuu kan agarsiisu ta'ee, akkanatti ifatti dubbachuun immoo tuffii haadha warraa isaaf qabu agarsiisa. Dabalataanis, himni '*eshi jedheera yoo ta'e anis karaa gama isin bira hindarbu*' kan jedhu afaan haati warraa jaarsoliitti araara ilaalchisee dubbattedha.

Kunis dhimmoota jaarsoliin araaraaf kaasanirratti yaada jaarsolii fedhattee araaramuuf fedhii gara laafummaa isheen qabaatte kan agarsiisudha. Walumaagalatti jaarsummaa waldhabdee haadha warraafi abbaa warraa furuuf hawaasa Oromoo aanaa Jimmaa Gannatii taa'amu keessatti haasaan ofittummaa mul'isu dhiirotaan kan mul'uufi garalaafummaa agarsiisu immoo dubartootaan kan jiru ta'uu isaa balballoomsa.

4.2.7 Falmiifi Aarii

Falmiin ta'e tokkorraa ka'uun dhimma ka'e sanarratti yaada addaa yaada gareen tokko qabuun ala qabaachuun ofii yaada nama biroo sana fudhachuun diduurraa kan ka'e, namoota morman amasiisuuf adeemsa deemamudha. Miiirri aarii immoo taatee adda

addaa fedhii keenyaan ala raawwachuun nama quunname irraa ka'uun miira xiinsammuu cimaa ta'e keessa galuudha. Haaluma kanaan, Akka qorataan daawwannaa jaarsummaa sadan keessaa mirkaneeffatetti waldhabdoota keessaa keessattuu dhiironni miira aarii kan calaqqisiisan ta'uu isaati. Kanas, barruun waraabbii jaarsummaa keessaa sadan keessaa fudhatame gadii falmiifi aariin qabiyyee fayyadama afaanii tokko ta'ee dhiyaachuu isaa kan agarsiisudha.

(7)

497	<i>Ammayyuu taanaan yaada ciccimaa isa baastu kana.</i>
505	<i>Taa'i gadi! Taa'i gadi</i>
504	<i>Ani ni naalaaltaniittun se'e galatoomaa! Waan naa laaltaniittan hinqabda</i>
506	<i>Ani hinfudhu isa kana! Hin fudhu baqqaa!</i>
510	<i>Naa hinlaalle badiikoo malee ho miidhamaan jira.</i>
486	<i>Ahaa! Maalan godhe!Maaf natti faraddu.</i>
846	<i>Ani waanan godheeru hinqabu ani.</i>
915	<i>Naa galeera. Hinballeessine ani.</i>
985	<i>Kanaafuu, har'ammoo jaarsa duratti likkii malee ho'iteeta.</i>
1020	<i>Amma ati jaarsa muggutaa jirta. Jaarsi himmuggutamu.</i>

Akka ragaan lakkoofsa '7' Olee kun agarsiisutti jaarsummaa waldhabdee haadha warraafi abbaa warraa furuuf taa'ame keessatti qabiyyeen fayyadama afaanii falmiifi aarii agarsiisu jiraachuu isaa ifatti kan balballoomsedha. Haaluma kanaan, raga 6(505,504,506,510,915,1020fi 846) jalatti himoonni tarreeffaman falmii kan calaqqisiisan ta'ee, (497,486, 985) jala himoonni jiran immoo miira aarii kan agarsiisanidha. Haaluma kanaan, himni', *hinfudhu baqqaa!*, *ani hinballeessine*', *ani waanan godheeru hinqabu*, '*fi waan naa ilaaltaniittan hinqabadan*' kanneen jedhan marti haasaa abbaan warraa yaada jaarsoliin dhiyeessaniifiirratti falmii taasise kan balballoomsedha. Isaan kun himoota falaamessaatti fayyadamuun mormii ibsuu kan agarsiisu ta'ee, hiika waan tokko itti amanuu dhabuurraa kan ka'e ofitti fudhachuu dhabuu kan agarsiisanidha. Himni 'yaada *ciccimaa dubbatta*' kan jedhu miira aarii irraa qaburraa kan ka'e jechoota ulfaatoo aarii agarsiisan dubbachuusaa tasgabbeessuuf haasaa jaarsoluun taasisan kan agarsiisudha.

Dabalees, '*taa'i, gadi taa'i, har'a likkii malee ho'ite*' *taa'i seera jaarsaa eegi*' kanneen jedhan himoota jaarsoliin jaarsummaa keessatti fayyadaman kan agarsiisudha. Isaan kunneen immoo likkii malee ho'iteetta kan jedhuun miira aarii keessa ta'ee sanarraa kan ka'e, jaarsa falmuu isa kan agarsiisu ta'ee, '*taa'i!*' Gad taa'i kan jedhu miiraa falmii cimaa irra gahuu isaa ka agarsiisudha. *Seera jaarsaa eegi*' kan jedhu immoo miira aarii cimaa

keessa galee seera jaarsi jaarsummaa qabu akka hincabsineef to'achuuf yaada dhiyaatedha.

Gama biraan baruu becoo olii keessaa kan hubannu waldhabdoonni miira aarii keessa galuu isaaniiti. Kanas himni 'haa, *maal godhi naan jettu isin, hinballeesine ani*', *hinfudhu baqqaa hinfudhu isa kana kan jedhuufi 'har'ammoo likkiimalee jaarsa duratti ho'iteetta' kan jedhan* himoota jaarsoliifi abbaan warraa kaasanidha. Isaan kun yaadrimee aarii calaqqisiisan kan qabanidha. Isanis aarii cimmaarra ka'uun ejjennoo mormii yaada jaarsolii fudhachuu diduu agarsiisuufi '*likkii malee ho'ite*' kan jedhu aarii cimaa keessa jiraachuu abbaa warraa kan agarsiisudha. Walumaagalatti jaarsummaa waldhabdee Haadha warraa furuuf hawaasa Oromoo aanichaa keessatti taa'amu haasaan falmii agarsiisuufi aarii calaqqisiisu qabiyyee fayyadama afaanii keessaa tokko ta'uu isaati.

4.2.8 Galateeffannaa

Dhalli namaa jiruufi jireenya keessatti hojiilee adda addaa hojjeta. Hojiilee kanneen immoo dhuunfaafii gareen waldeeggaree kan hojjetudha. Hojiilee namoonni waldeeggaranii hojjetan keessatti immoo tokko isa tokko deeggaruutu mul'ata. Deeggarsa namni tokko namaaf taasise immoo oolmaa namaaf ooluudha. Oolmaa na tokko namaaf oolekanaaf immoo walgalateeffachun barbaachisaadha. Kanarraa yoo kaanu oolmaa galateeffannaa jechuun deeggarsa nam tokko namaaf taasiseef duubdeebii kennuudha. Haaluma kanaan jaarsummaa keessatti dhimmi kun kan mul'atudha. Barruun waraabii jaarsummaa keessaa fudhatame armaan gadiis dhimma kana kan mul'isudha

(8)

301 *Jaarsa raagaa ta'aa.*
300 *Jaarsi isa kana beeka. Maal jette Haadha abdii?*
302 *Jaarsa raagaa ta'aa jetti haati Abdii. Guddisii jedhi kaa?*
303 *Jaarsa raagaa ta'aa.*

Akka ragaan lakkoofsa '8' olii agarsiisutti haati warraa afaan oolmaa galateeffannaa haati warraa fayyadamuu ishee kan dhugoomsudha. Haaluma kanaan, ragaalee kana qoodnee yoo ilaallu, saddet jala kan jiran marti oolmaa galateeffannaa agarsiisu. Bifuma kanaan himni '*jaarsa raagaa ta'aa*' kan jedhu hima fayyadamuu ta'ee, haati warraa jaarsummaa gaggeeffame sana keessatti araari isheef ta'uurraa kan ka'e gammachuun guutamtee duubdeebii jaarsotaaf kennuu kan agarsiisudha. Kunis hiikni isaa jaarsa umuriidhaan dheeratu, dubbii kanaa ol caalee hubatu akka ta'u abbaluu hiika jedhu

qabudha. Haata’u garuu, lakk. ‘300’ jaarsoliitti gammaduu haadha warraa mirkaneeffannaaf jaarsi haadha warraa gaafachuu mul’isa. Kanarraa kan hubannu, hawaasni Oromoo aanaa Jimmaa Gannatii jaarsummaa waldhabdee haadha warraafi abbaa warraa firuuf taa’amu keessatti qabiyyeen fayyadama afaanii oolmaa isaaniif jaarsolii galateeffannaa bal’inaan dubartootaan kan jiru ta’uu isaa agarsiisudha.

Walumaa galatti, kutaa kana jalatti akkuma qaaceffamuu yaalameen ragaan barruu waraabbii suur-sagalee jaarsummaa keessaafi daawwannaan jaarsummaa sadan irratti argamuun qoraticchi mirkaneeffateen qabiyyeewwan fayyadama afaanii jaarsummaa waldhabdee haadha warraafi abbaa warraa furuuf taa’amu keessaatti argama, kanneen akka kabajaafi jaalala agarsiisanii, gad-aantummaafi olaantummaa, cimmna, sodaafi shakkii, tuffiifi aarii, ofittummaafi gara laafummaa, falmiifi aarii akkasumas galateeffannaa ta’u. Araara jaarsummaa kana keessatti abbaan warraafi haati warraa qabiyyee fayyadama afaanii keessaa shakkiifi jaalala jaarsolii qabaachuu kan mul’isu lachuu kan fayyadamanidha. Garuu, abbaan warraa qabiyyee mul’atan keessaa bal’inaan olaantummaa, shakkii, falmii, gaabbii, ofittummaa, ajaja diduu, cimnaafi tuffiitti kan kan agarsiisanitti kan fayyadaman ta’ee, dubartoonni garuu, jaalala qabaachuu, sodaa, dadhabinaafi gad-aantummaa kan calaqqisiisanitti dhimma kan bahan ta’uu isaatu akka waliigalaatti hubatame.

4.3 Fayyadama Afaanii Kutaalee Jaarsummaa keessatti

Akkan daawwannaafi waraabbii jaarsummaarratti argamee mirkaneeffadheen jaarsummaawwan sadan kutaa adda addaa afur qaba. Kuta kana keessatti gosoota fayyadama afaanii adda addaa kutaalee jaarsummaa waraabaman sadan keessaatu qaaceffame. Haala kanaan waraabbiin jaarsummaa qabatamaa hawaasa Oromoo Jimmaa Gannatii akka mul’isutti jaarsummaa kutaa afur qabaachuu mul’isa. Kutaalee jaarsummaa afran kana keessatti haasaan sadarkaalee adda addaa keessatti hojiirra oola.

Inni jalqabaa kutaa jalqabbii Fayyadama afaanii jaarsummaati. Innis kutaa jaarsi waltajjii haasaa gaaffiifi deebii taasisu ta’ee gulantaa afur qaba. Isaanis, Haasaa Eebba/kadhaanaa, Qophii karaa saaqqii, araaraaf haala mijeessuufi kutaa dhaggeeffannaatti ceesisuudha. Gulantaan kun sadarkaa haasaa adda addaa faayidaa adda addaaf oolan qaba. Inni

lammaffan kutaa dhaggeeffannaati. Kun kutaa fayyadama afaanii waldhabdoonni lamaan dabareen walcinaa taa'anii dhimma waldhabdee isaanii himatanidha. Namni jalqaba himatu himataadha. Inni lammaffaarratti himatu immoo himatmaadha. Waldhabdoonni lamaan erga himatanii booda haala himannaa isaanii jaarsoliin gaaffii qulqulleeffannaa nigaafatu. Waldhabdoonni erga deebii itti kennanii booda jaarsolii biraatii nideemu.

Kutaa sadaffaan immoo kutaa haasaa mari'annaati. Innis jaarsoliin yaada waldhabdootarraa dhiyaaterratti sababa bu'uuraa waldhabdee, abbaa badii, miidhaa gahe adda baasuuf gulantaa haasaa marii guddaa waliin taasisanidha. Qabxii araaraas nihundeessuu. Erga xumuranii booda waldhabdoota ofitti waamuun kutaa araaraatti ce'u. Kutaa biraan kutaa fayyadama afaanii araaraati. Innis kutaa xumuraa fayyadama afaanii jaarsummaa ta'ee bakka jaarsoliin murtoo murteessan waldhabdoota ittibeeksisanidha. Kutaatti haasaa waldhabdootarraatti hundaa'uun abbaan badiifi miidhamaan eenyu akka ta'e adda baasuun ibsudha. Dhugaa himame amansiisuuf immoo kutaa jaarsolii haasaa adda addaatti fayyadamuudhaan araara kan gaggeessanidha

4.3.1 Kuta Jalqabbii

Kutaan kun jaarsummaan yeroo taa'amu osoo haasaatti hingaliin dura dhimma raawwatamu kan agarsiisudha. Haaluma kanaan kutaan fayyadama afaanii jaarsummaa kun kan inni eegalu haasaa eebba jaarsolii hirmaattota jaarsummichaa sadiini. Dhimmi ijoon kutaa kana jaarsummaa araaraaf taa'amu kana keessatti waaqayyo garaaf afaan isaanii tokko godhee, isaan gargaaree, waldhabdoota naashee kaayyoo bu'uuraa araarraa isaan gidduutti fiduu akka qaban kan agarsiisudha. Kutaan jalqabbii kunis gulantaawwan bu'uuraa afur kan ofkeessaa qabu ta'ee, sadarkaalee fayyadama afaanii garaagaraa kudha tokko kan qabudha. Gulantaafi sadarkaaleen kunis armaan gaditti ibsamaniiru.

4.3.1.1 Gulantaalee Fayyadama Afaanii Kutaa Jalqabbii

<i>Gulantaalee/sadarkaalee</i>		<i>Toora</i>	<i>FAKKEENYA</i>
Gulantaa1	Kadhannaa Gochuu	828	<i>dhirsaa fi niitii walitti nuu araarsi jedhaa</i>
Gulantaa 2.	Qophii Karaa Saaqqii Gochuu	837	<i>Egaa sagannee waaqa-kadhanneerraa!</i>
Sadarkaa 1	To'annoo Gaggeessuu	817	<i>Jaarsi keessan guutuudhaa amma</i>
Sadarkaa 2	Taa'umsa Mijeessuu	877	<i>Lamaan saanii walbiratti himachu qabu.</i>
Sadarkaa 3	Wabii Waamsisuu	841	<i>Abbaa Daani'eel waasii nuu waami?</i>
Sadarkaa 4	wabii waamuu	842	<i>Eshi! Waasiin koo. Abbaa Ayyaluuti...</i>
Gulantaa 3	Araaraaf daaraa naquu	851	<i>Gomjii feeleenuu walitti bu'a...</i>
Sadarkaa 1	Araarsuuf Waamicha gochuu	813	<i>Haadha Daani'eel Jaarsa dhiyyeeffatteetaa ati?</i>
Sadarkaa 2	Waamicha Araaraa fudhachuu	814	<i>Eeyyee, dhiyyeeffadheera</i>
Sadarkaa 3	Murtoo araaraa ibsuu	813	<i>Jaaroota kana walitti araarsaaf jecha,</i>
Sadarkaa 4	Murtoo mirkaneessuu	819	<i>Ega guutuudha ta'ee,</i>
Gulantaa 4	Gulanta Dhaggeeffannaatti ceesisuu	849	<i>Erga waasii nuu waamanii booda, Eenyunni abbaan himataa?</i>
Sarkaa 1	Eeyyama Fudhachuu	54	<i>Eshi Kan abbaa manaa koo faana wadhabneef...</i>
Sadarkaa 2	Abbaa dubbatu himuu	852	<i>Kanaaf, haadha Daani'eel maal isin godhe abbaan manaa keessan?</i>
Sadarkaa 3	Eeyyama dabareen kennuu	876	<i>Mee inni immoo taraasaa haa himatu?</i>

Tartiiba Gulantaalee Fayyadama Afaanii Jaarsummaa Kutaa Baninsa (Daawwannaa fi Waraabbii Suursagalee Jaarsummaa Kutaa Baninsa. Gaafa Guyyaa 28/8/09 Ganda Kalaalaa Diddiimtuutti Taa'ameefi irraa Kan fudhatame) Ykn Barruu 817-876) irraa fudhatame

4.3.1.1.1 Gulantaa kadhannaa Gochuu

Uummata Oromoo Godina Horroo Guduruu aanaa jimmaa Gannatii biratti kutaan jalqabbii haasaa jaarsummaa kan jalqabamu eebba jaarsolii sadiinidha. Kun jaarsummaawwan waraabaman sadan mara keessatti niargama. Yeroo maraa fayyadamni afaanii jaarsummaa battalaa kan eegalu eebba jaarsolii sadiin ta'ee hawaasa Oromoo biratti jalqabbii sirna kamiyyuu dursa eebbi beekamaadha. Kidaanuu (2008:155); Wiirtuu (1991) Eebbi Oromoo biratti aadaa fiixee hanga fiixeetti beekamu ta'ee hojiin isaa namni yaada, hawwiin isaa akka milkaa'uuf eebbaan eegala jedha. Haaluma kanaan, daawwannaa jaarsummaa sadanii keessaa qorataan akka mirkaneeffatetti eebbi jaqaba kutaa jaarsummaa keessatti jaarsolii sadiin kan gaggeeffamu ta'uu isaati. Barruu jaarsummaa waraabaman keessaa fuudhame gadii eebba jalqabbii jaarsummaa kan mul'isudha.

(9)

6	<i>Yaa waaqayyo dhugaa abbaa dhugaaf godhi.</i>
7	<i>Afaan tokko, garaa tokko nu dubbachiisi.</i>
19	<i>Eshi, Waaqni isin haa eebbisu egaa jaarsoliin.</i>
822	<i>Waaqayyo gooftaan araara jaallata...Nuyis...nu gargaari!</i>
824	<i>Memmee, abbaa Alamii mee nuu dabali?</i>
827	<i>Amma araara buusi! nu gargaari</i>
828	<i>Dhirsaa fi niitii walitti nuu araarsi.</i>
830	<i>Arfaasaan nagaan nuu Camadi.</i>
833	<i>Ammas jaarsa 3tu eebbisa.</i>
836	<i>Kan wollole kanammoo araarsi.</i>

Akka ragaan lakkoofsa ‘9’ olii agarsiisutti jaarsoliin dubbii osoo hineegaliin waaqayyo akka isa gargaaruuf eebbaan eegaluu kan agarsiisudha. Barruun kun akka agarsiisutti eebbi jaarsa sadiin gaggeeffama. Kanammoo jaarsa waltajjiitu jaarsolii eebbisanii f carraa kenna. Isa kanas 9(824) himoonni ta’an jaarsi waltajjii akka eebba gaggeessanii f carraa laachuu kan agarsiisu ta’ee, jaarsoliin hanga sadiitti kan eebbisan ta’uu mul’isa. Raga kana jalatti 9(6,7,822,827,829,830,833,836) marti eebba jaarsoliin kennan mul’isa. 9(19) garuu jaarsi waltajjii jaarsolii eebbisan galateeffachuu mul’isa. Haaluma kanaan, himni ‘jaarsa sadiitu eebbisa’ jedhu jaarsi sadii eebba jalqaba jaarsummaarratti kan kennu ta’uu agarsiisa.

Kanaaf eebbi adeemsa jaarsummaa taasifamu kana keessatti Awfi Hw aarii duraan qaban irraa tasgabbaa’anii akka qalbii isaanii jijjiirratanii yaada isaanii dhugaafi ifaan kennatan gochuun gara araaraatti akka dhufan taasisuun kan fayyadudha. Haaluma kanaan himoota kana yoo ilaallu, ‘*Amma araara buusi! Nu gargaari! Dhirsaa fi niitii walitti nuu araarsi!*’ Himni kun waaqayyo araara isaan gidduutti buusee, isaan gargaaree, dhimma jaarsummaa taa’aniifi abbaa warraafi haadha warraa walitti araarsuu akka danda’uuf kadhachuu isaanii agarsiisa. Kun immoo Uummanni Oromoo araara kamuu yoo taa’u waaqayyo akka araaricha isa gargaaree milkaa’ee ka’uuf jalqabarratti waaqayyoon kan kadhatu ta’uu isaa kan agarsiisudha. ‘*Dhugaa abbaa dhugaaf godhi kan jedhu*’ kan jedhu araara keessatti jaarsoliin hawwiifi fedhiin isaanii dhugaa abbaa qabatamaan miidhameef taa’uu akka qabutti amanu. Isa kanas waaqayyo isaan akka gargaaruuf kadhachuu isaanii kan agarsiisudha.

Dumarratti jaarsummaa eebba jaarsoliin erga eegalanii booda eebba xumuruun jaarsoliin eebba kennan jaarsa waltajjiin ni galateeffamu. ‘*waaqxi isini haa eebbisu jaarsoliin*’ kan

jedhu eebba jaarsoliif jalqanarratti kennanniif kenname agarsiisa. Hiikn isaas waaqayyo caalaa akka isaan gargaaru kan abbaluufiidha. Walumaagalatti, barruu olii keessaa kan hubatamu Hawaasa Oromoo aanichaa biratti eebbi jalqaba jaarsummaarratti, namoota sadiin kan gaggeeffamu ta'ee, jaarsummaa taa'aniif bultoo isaanfii oolmaaf waaqa kadhachuu kan agarsiisudha.

4.3.1.1.2 Gulantaa Qophii Karaa Saaqqii

Gulantaa fayyadama afaanii kana keessatti himaattota jaarsummichaa waliin gara haasaa jaarsummaatti seenuuf jaarsi waltajjii yeroo ittiqophii karaa saaqqii taasisudha. Qophii kana keessattis yeroo itti jaarsoliin bakka taa'umsaa mijeessan, to'annoo gaggeessaniifi ibsa adeemsa jaarsummaa kennan raawwachuurratti kan xiyyeeffatudha.

4.3.1.1.2.1 Sadarkaa To'annoo Gaggeessuu

Jaarsummaa keessatti osoo gara haasaatti hinseeniin kutaa jalqabbii keessatti hirmaattonnii hundi jiraachuu isaanii addaan baafachuuf to'annoon nigaggeeffama. To'annoo kanas jaarsa waltajjiitu gaggeessa. Barruun jaarsummaa gabatee gadii keessatti taa'es isa kana kan dhugoomsudha.

(10)

813	<i>Haadha Daani'eel Jaarsa Dhiyeeffatteettaa ati?</i>
814	<i>Eeyee, dhiyeeffadheera.</i>
815	<i>Ato Abbaa Daani'eel?</i>
816	<i>Eeyyee, dhiyeeffadheera.</i>
817	<i>Jaarsi keessaa guutuudha amma?</i>
818	<i>Eeyee, guutuudha amma.</i>
819	<i>Ega guutuudha ta'ee, Abbaa Mootii mee waaqayyoon nuu kadhu.</i>
820	<i>Jaroota kana araarsinaa?</i>

Akkuma ragaan Lakkoofsa '10' armaan olii kun agarsiisutti jalqabbii jaarsummaa keessatti jaarsoliin barbaachisoo ta'an gama waldhabdoota lamaaniin dhiyaachuu isaanii to'achuun kan mirkaneessudha. Kanas yaadni '*jaarsa dhiyeeffatteetta?*' jedhu waldhabdoonni jaarsolii dhiyeeffachuu isaanii ta'achuu agarsiisa. Lakkofsa '814, 816fi 817' haati warraafi abbaan warraa qaama barbaachisu dhiyeeffachuu isaanii yoo agarsiisu,' 818' immoo qaamni barbaachisu jiraachuu isaa kan balballoomedha. '19' immoo jaarsoliin to'annoo gaggeessanii gara kutaa itti aanuutti ce'uuf ka'uu isaanii kan agarsiisudha. Kun immoo haasaa to'annoo gaggeessuu Abbaa waltajjiifi waldhabdoota,

Abbaa warraafi jaarsolii gidduutti gaggeeffamee booda gara kutaa itti aanuutti akka ce'an kan agarsiisudha. Kun immoo kan agarsiisu kutaan jalqabbii jaarsummaa sadarkaa jaarsoliin to'annoo gaggeessuu kan qabu ta'uu isaati.

4.3.1.1.2.2 Sadarkaa Taa'umsa Hirmattotaa Mijeessuu

Jaarsummaa battalaa gaggeeffamu keessatti hirmaattonni jaarsummaa haala jaarsummichaaf mijatuun osoo gara haasaatti hinseeniin taa'umsatu mijata. Taa'umsi hirmaattotaa kunis adda adda. Jaarsoliin jaarsummicharratti hirmaatan lakkoofsa hi'ruu yoo ta'an, jaarsoliin garee lachuun dhiyaatan walqixxeedha. Hirmaattonni jaarsummaa immoo jaarsa waltajjii gidduu taasisuun waldhabdoonni lamaan immoo fuuldura jaarsolii bitaafi mirgaan kan taa'anidha. Firoottan waldhabdootaa jaarsolii garee abbaa warraafi waldhabdoota gidduu taa'u. Haalli taa'umsaa kun kutaa kana keessatti kan raawwatudha. Taa'umsa kanas jaarsa waltajjiitu mijeessa. Yaada kanas waraabbii jaarsummaa kana keessaa barruun armaan gadiifi suurri gadii kan calaqqisiisudha

(11)

331	<i>Mee Obboleettiin keenya. Jaarsarraa hingalagaliin.</i>
34	<i>Oluma galagali gara jaarsaatti.</i>
877	<i>Waan kuni lamaansaanii walbiratti himachuu qabu.</i>

Akkuma Ragaan Lakkoofsa 'II' olii mul'isutti sadarkaan bakkaafi haala taa'umsa hirmaattota jaarsummaa itti mijeessan kan hojjetamu as keessatti ta'uu isaati. Isa kanas, Himoonni 11(331,34) jalatti '*Olgalagali*' '*jaarsarraa hingalagaliin*' jedhan haasaa jaarsoliin taa'umsa waldhabdootaa mijeessuuf kaasan kan dhugoomsudha. Hiikni isaas, jaarsummaarratti waldhabdoonni jaarsatti galagaluun fuuldura taa'uu isaanii kan agarsiisudha. Gama biraan daawwannaa jaarsummaa sadanii keessattiqorataan akkuma mirkaneeffate jaarsummaarratti dubartoonni jaarsolii fuuldura taa'anii yaada dhiyeeffachuu kan saalfatan ta'uu mul'isa. Sababiin isaa jaarsummaa taa'ame kana keessatti dubartoonni jaarsa taa'anii dhiyaatan jaarsummaa sadan keessattuu hin mul'atne. Kun immoo dhirotatti ala bahanii yaadaafii quuqqaa keessa isaanii jaarsatti galagalanii ibsachuu akka sodaatan kan taasisedha. Kun immoo kan hubachiisu dubartoonni jaarsa jaarsummaa ta'anii osoo hirmaatanii irra caalaa akka jajjabaachuu danda'an ifatti kan mul'isudha. Gama biraan 11(877) '*waan kun lamaan isaanii walbiratti himachuu qabu*' kan jedhu yaada walcinaa taa'uun jedhu kan agarsiisu ta'ee,

jaarsummaa keessatti haalli taa'umsa waldhabdootaa yeroo dubbii qoratan walcinaa ykn dabaree taa'uun akka ta'e kan agarsiisudha.

Kanarraa kan hubatamu jaarsummaa Hawaasa Oromoo Aanichaa keessatti jaarsoliin jalqabbiirratti haala taa'umsaa hirmaattotaa mijeessuun waldhabdoonni fuuldura jaarsaa kan taa'an ta'uu isaa agarsiisa. Ta'ullee, qoratichi daawwannaan akka mirkaneessitti jaarsolii warra dhiiraa qofaatti dubartoonni of hiikanii yaada isaanii kennuurratti kan of qaban ta'uu isaati. Kun immoo dubartoonni jaarsa ta'anii osoo hirmaatanii garuu, ibsachuu akka danda'an hubachiisa.

4.3.1.1.2.3. Sadarkaa Wabii Waamsisuufi Waamuu

Araara jaarsummaan gaggeeffamu keessatti waldhabdoonni naamusa akka eeganiif hirmaattota jaarsummaa keessaa wabii waamu. Wabiin bakka bu'aa nama waldhabee ta'ee murtoo booda jaarsi nama wabii ta'ameefiirratti kennu kan fudhatee kaffaludha. Wabii waamsisuun immoo adeemsa jaarsoliin namoota waldhaban waamuun dubbii jaarsummaa jalqabarratti nama biraa wabii ykn waasii aakka waammatu taasifamudha. Barruu becoon waraabbii jaarsummaa gadii keessaa fuudhatame gadiis kana kan dhugoomsudha.

(12)

358	<i>Gama lachuunuu mee wabii nuu waama?</i>
359	<i>Mee ati nuu waami?</i>
360	<i>Obboleessa koo Balaay.</i>
361	<i>Wabiidhaa? Balaay</i>
364	<i>Mucayyoo, wabii nuu waami?</i>
365	<i>Obboleessa koo Dachoodha</i>
366	<i>Dachoo wabiidhaa?</i>
841	<i>Abbaa Daani'eel waasii nuu waami!</i>
842	<i>Eshi, Abbaa Ayyaluuti.</i>

Akkuma ragaan lakko. '12' olii agarsiisutti yaadrimeen himoota barruu kana keessaa akka waliigalaatti wabii waamsisuufi waamuu kan agarsiisanidha Haaluma kanaan raga olii keessatti 12(358,359,364,841) wabii waamsisuu kan agarsiisan ta'ee (360,365,842) immoo wabii waammii kan agarsiisanidha. Kun immoo fayyadama afaanii wabii waamuufi waamsisuu kan ilaallatudha. Asuma keessatti (361,366) immoo wabii jaarsoliin mirkaneessuu kan agarsiisudha. Himni '*ati wabii nuu waami?*', *gama lachuunuu wabii nuu waamaa?* jedhu jaarsi waltajjii haati warraafi abbaan warraa wabii

akka waaman gaafachuu kan agarsiisudha. Kanarraammoo wabii waamsisuu jaarsummaa keessatti jaarsaan kan raawwatu ta’uusaatu hubatama.

Barruu oliirraa kan hubatamu araara jaasummaa gaggeeffamu keessatti waldhabdoonnii ajaja jaarsoliitiin waasii akka waaman yoo gaafataman kan waaman ta’uusaati. Jechi “*eshi*” jedhu wabii waamuuf eeyyamamuu yoo agarsiisu “*waasiin koo abbaa Ayyaluuti*” jechi jedhummo wabii waammachuu agarsiisa. ‘*wabiidha*’ kan jedhummo namichi waasii ta’e tokko jaarsoliin waasii ta’uuf eeyyamamaa ta’uu isaa mirkaneeffachuuf yoo gaafatan ta’uu isaa kan mirkaneessedha. Waasii ykn wabii waamuun kun immoo waldhabdoonni adeemsa jaarsummaa keessatti akka hin jeeqneefi murtii booda kennamuuf bakka bu’aa waldhabdootaa kaa’achuudha. ‘*Mucayyoo wabii nuu waami*’, fi ‘*mee abbaan Daani’eel waasii nuu waami*’ kan jedhan dabaree kennuun adeemsa wabii waamsisuu jaarsaa kan agarsiisudha. Walumaagalatti raga barruu kana jalatti akka taa’eens Sadarkaan fayyadama afaanii kun Jaarsummaa hawaasa Oromoo Aanaa Jimmaa Gannatii taa’amu keessatti kan jiru ta’uu isaa kan agarsiisudha.

4 3.1.1.3 Gulantaa Araaraaf Daaraa Naquu (Haala Mijeessuu)

Jaarsummaa keessatti otoo dhimmi waldhabdootaa ka’ee yaadni itti hinkennamiin dura jaarsoliin walharkaa fuudhanii gorsa waldhabdootaaf nikennu. Adeemsi kenninsa gorsaa kun waldhabdoota kana araarsuuf waan ta’eef araaraaf daaraa naquu jedhamuun beekama. Gulantaan kun Sadarkaalee fayyadama afaanii afur of keessaa qaba. Isaanis sadarkaa araaraaf waamuu, waamicha araaraa fudhachuu, murtoo araaraa ibsuufi murtoo mirkaneessuudha. Haaluma kanaan, Barruun waraabbii jaarsummaa keessaa fudhatame armaan gadiis kana kan balballoomsudha.

(13)

54	<i>Qe’ee keetti, ijoolleekeetti, moo’attee akka jiraattuuf.</i>
586	<i>Akka ta’e namni mana tokkotti galu walitti bu’uu hinhafu.</i>
609	<i>Achumaa as dhirsaa fi niitiinimmoo walitti bu’u.</i>
610	<i>Deebi’eemmoo numaa walii gaabbu waan ta’eefi gaabbiiidhuma nu araarami.</i>

Akka Ragaan lakkoofsa ‘13’ armaan olii kun agarsiisutti kutaa jalqabbii jaarsummaa keessatti gulantaa araaraaf haala mijeessuu jaarsoliin fayyadaman kan jiru ta’uu kan agarsiisudha. Kun immoo araari isaan gidduutti akka bu’uuf waldhabuun waan haaraa akka hintaane hubachiisuudhaaf hima ‘*namni man tokkotti galu walitti bu’uun hinhafufi*

achumaa as dhirsaafi niitiin walitti bu'u' kan jedhu walitti bu'uun jireenya dhala namaa keessatti kan hin oolle ta'uufi *'eeleefi gomjii'* kan jedhu warri garmalee walitti dhiyaatan, oolan ta'uu kan agarsiisudha. Isaan kun immoo eenyuyyuu waldhabee araaramuun kan jiru ta'uusaatii kan agarsiisudha. As keessatti himni dhiisanii bultoo ofiitti deebi'uun murteessaa akka ta'e garaa nyaachisuun araaraaf daaraa naquutu mul'ata. Gama biraan araaramuun jireenya isaaf ykn isheetti deebitee jiraachuuf murteessaa ta'uu isaatu ibsame *'ijoolleekeetti, qe'eekeetti,* kan jedhan bu'aa araaramuun boodaa jaarsoliin waldhabdootaaf kaasan kan agarsiisudha. *'Gaabbiidhuma nuu dhiisi'* kan jedhu haasaa jaarsoliin haati warraafi abbaan warraa akka araramaniif gaafatanidha. Walumaagalatti, osoo araaratti hinseeniin sammuu waldhabdootaa qulqulleessuun amansiisuuf yaalii taasisudha. Gulantaa kana keessatti sadarkaa fayyadama afaanii afur qabaachuu waraabbichi ni agarsiisa.

4 3.1.1.3.1 Sadarkaa Araaraaf Waamuufi Waamicha Fudhachuu

Sadarkaan fayyadama afaanii kutaa jalqabbii keessaa tokko ta'ee, yeroo waldhabdoonni araaricha keessatti hirmaachuuf fedhii qabaatanii ulaagaa jiru guuttachuun isaanii ilaaluuf gaafatamanidha. Waamicha araaraa fudhachuun immoo sadarkaa waldhabdoonni jaarsa fuulduratti dhiyaatanii ulaagaa barbaachisu guuttachuu isaanii ittin mirkanaa'udha. Isa kanas barruun waraabbii keessaa fuudhame gadii han dhugoomsudha.

(14)

813	<i>Haadha Daani'eel Jaarsa dhiyyeffatteettaa ati?</i>
814	<i>Eeyee, dhiyyeffadheera.</i>
815	<i>Atoo Abbaa Daani'eel?</i>
816	<i>Eeyyee, dhiyyeffadheera.</i>
817	<i>Jaarsi keessaa guutuudha amma?</i>
818	<i>Eeyee, guutuudha amma.</i>
819	<i>Ega guutuudha ta'ee,</i>
820	<i>Abbaa Mootii mee waaqayyoon nuu kadhu jaroota kana araarsinaa.</i>

Akka Ragaan lakkoofsa '14' olii agarsiisutti fayyadama afaanii kutaa jalqabbii keessatti jaarsoliin waldhabdoota araaraaf akka waamaniifi waldhabdoonni immoo waamicha araaraa akka fudhatan kan agarsiisudha. Bifuma kanaan, raga olii keessatti 14(813,815,817,819) kan ta'an waamichaa jaarsoliin araaraaf taasisan yoo agarsiisu, lakko. (814,816,818fi 820) immoo waamicha araaraa fudhachuu waldhabdootaa kan agarsiisanidha. Haaluma kanaan, himni *'Jaarsa dhiyyeffatteettaa?'* Jechuun haati warraa sun jaarsa biratti waamamtee jiraachuu kan agarsiisudha. Achi jiraachuun isheemmoo

waamamuusheen kan mirkanaa'edha. Kanaaf, jaarsummaa keessatti sadarkaan araaraaf waamuu kan jiru ta'uu isaati Himni '*Eeyyee, dhiyeeffadheera*' jedhu immoo waamicha jaarsoliin waldhabdootaaf taasisan fudhachuu kan agarsiisudha. Jechi '*eeyyee*' jedhu fudhannaa yoo agarsiisu '*dhiyeeffadheera*' jechi jedhummo jaarsolii bira jiraachuu kan mul'isudha. Kun immoo waamicha jaarsolii fudhachuu kan agarsiisudha. '*eeyyee guutuudha amma*' kan jedhu waldhabdoonni araaraaf waamamanii jaarsolii isaanii dhiyeeffatanii jiraachuu agarsiisa. Kun immoo arraaraaf waamicha fudhachuu kan agarsiisudha. Kanarraa kan hubatamu jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa taa'amu keessatti sadarkaa fayyadama afaanii jiran keessaa araaraaf waamuufi waamicha araaraa fudhachuun jiraachuu kan dhugoomudha.

4 3.1.1.3.2 Sadarkaa Murtoo Araaraa Ibsuufi Mirkaneessuu

Araara jaarsummaa keessatti jaarsoliin jaarsummaa taa'anii dubbii qorataniis araarsuuf murtoorra erga gahanii booda waldhabdootatti beeksisu. Murtoo araaraa kanas waldhabdoota waamuun ibsamaafi. Murtoo kana waldhabdoonni erga hubatanii booda jaarsoliin araarsuuf qophaa'uu isaanii nimirkaneessu. Barruun armaan gadiis araara jaarsummaa waraabame keessaa fudhatamee isa kana kan balballoomshedha.

(15)

355	<i>Kanarratti yoo itti galuuf kaanu seeraan nuu bitamtu.</i>
356	<i>Nuyi akka araaramtan barbaanna.</i>
817	<i>Jaarsi keessaa guutuudha amma?</i>
819	<i>Erga guutuudha ta'ee.</i>
825	<i>jara kana araarsaaf jecha waaqayyon kadhanna.</i>

Haaluma ragaan lakkoofsa '15' olii agarsiisuun jaarsummaa keessatti murtoo araaraa ibsuufi mirkaneessuun sadarkaa fayyadama afaanii keessaa tokko ta'uu isaa agarsiisa. Kunis, 15(355fi356) jala warri jiran murtoo araaraa ibsuu kan agarsiisan yoo ta'an (817,819fi825) immoo murtoo araaraa mirkaneessuu kan agarsiisanidha.

Haaluma kanaan jaarsoliin murtoo araaraa yoo ibsan hima '*jaroota kana walitti araarsuuf jecha waaqayyoon kadhanna*' kan jedhu murtoo araaraa irra gahauun araaricha mirkaneessuu agarsiisa. Kunis waldhabdoonni dhimma waldhabdee isaanii erga hubachiisanii booda hundi isaanii jiraachuu mirkaneeffatanii jaarsummaa taa'anii araarsuu akka danda'an mirkaneeffachuu isaanii kan agarsiisudha. Himni '*seeraan nuu bitamtu kan jedhu*' kan jedhu araaratti seenuuf waan mirkaneeffataniif murtoo araaraarra

gahuun seera akka kabajan himuudha. *‘nuyi akka araaramtan barbaanna’* kan jedhu fedhii araaricha gaggeessuun irraa barbaadan ibsuu agarsiisa.

Gama biraan, murtoo araaraa ibsanii booda murtoo ni mirkaneessu. Himni *‘erga guutuudha ta’ee’* jedhummo jaarsoliin murtoo araaraa irra gahanii isa itti aanutti ce’uuf mirkaneessuu isaanii kan agarsiisudha. *‘Waaqayyoon kadhanna kan jedhu’* jaarsummaa taa’anii araara gaggeessuuf waaqayyo akka isaan gargaaruuf sadarkaa kadhannaarra gahuu isaaniin murtoo mirkaneessuu agarsiisu ta’ee, *‘jaarsi keessan guutuudhaa amma?’* kan jedhu araarichi akka eegalamuuf mirkaneessuu agarsiisu. Kanarraa immoo kan hubannu jalqabbii jaarsummaa keessatti sadarkaan fayyadama afaanii murtoo araara ibsuufi mirkaneessuu kan jir ta’uu isaati.

4 3.1.1.4 Gulantaa Dhaggeeffannaatti Ceesisuu

Gulantaa kana keessatti jaarsoliin araara jaarsummaa jalqabuuf taasisan xumuruun gara gulantaa itti aanuutti darbuuf qophaa’uu isaanii kan agarsiisudha. Gulantaan kun saarkaalee haasaa sadii qaba. Isaanis, sadarkaa eeyyama fudhachuu, abbaa dubbatu himuufi eeyyama dabareen kennuu kan qabudha.

4.3.1.1.4.1 Sadarkaa Eeyyama Fudhachuu, Dubbataa Himuufi Eeyyama Kennuu

Sadarkaaleen kun fayyadama afaanii araara jaarsummaa keessatti haasaalee adda addaan ibsamu. Sadarkaan eeyyama fudhachuu osoo gara haasaatti hinseeniin dura eeyyama jaasa waltajjiirraa fudhachuu kan agarsiisudha. Sadarkaan dubbataa himuu immoo jaarsoliin namni tokko dabareesaa akka dubbatuuf eeyyama gochuudhaan ibsuudha. Eeyyama kennuun immoo sadarkaa namni tokko akka dubbatuuf yoo gaafate ykn eeruun eeyyama dubbannaa kennuun akka haasa’u taasisu agarsiisudha

(16)

54	<i>Eshi, Kan abbaa manaa koo faana kan wadhabneef,</i>
388	<i>Eshii, Dabaree siif laanneerra.</i>
389	<i>Amma kan walitti buuneef..</i>
698	<i>Asirratti yaada xurru dubbattaniittu.</i>
699	<i>Fixxeetta, atoo!</i>
700	<i>Lakki, lakki siin laadhu. Kanuma odeessaa hinoollu ega.</i>
852	<i>Kanaaf haadha Daani’eel maal isin godhe abbaan warraa keessan?</i>
876	<i>Mee inni immoo taraasaa haa himatu.</i>

Akka ragaan lakkoofsa '16' armaan olii jala jiru mul'isutti, wanti hubannu kutaa jalqabbii araara jaarsummaa erga xumuramee booda gulantaa dhaggeeffannaatti ceesisuuf yeroo deemamutti sadarkaa fayyadama afaanii jiru sadii kan agarsiisanidha. Isaanis, eeyyama fudhannaa, abbaa dubbatu himuufi eeyyama kennuudha. Haaluma kanaan, 16(852) dubbataa himuu yoo agarsiisan,(54,388,389,698fi 699)immoo eeyyama fudhannaa mul'isu. (852fi 876) immoo eeyyama kennuu jaarsolii mul'isu. Kanaaf, raga olii keessatti eeyyama fudhachuu "*Eshi,*" jecha jedhuun kan haasaa'amedha. Himni "*Kanaaf, haadha Daani'eel maal isin godhe abbaan warraa keessan*"jedhummo jaarsoliin abbaa dubbatu himuu agarsiisa."*Mee innimmoo taraasaa haadubbatu*" kan jedhummo eeyyama dubbannaa jaarsoliin dabareen kennuu kan agarsiisudha. Gama biraan, jaarsummaa keessatti eeyyama dhorkachuun illee sadarkaa fayyadama afaanii akka ta'edha. Barruun lakkoofsa gadiis eeyyama fudhachuufi dhorkachuu agarsiisa.

(17)

747	<i>Elaa amma akka ta'e,</i>
748	<i>Siin lane, anoo sii hinlaane.</i>
749	<i>Hidda Mukaa lolaatu baasa hudda dubbii dhugaatu baasa.</i>
750	<i>Hinlaanne animmoo.</i>
751	<i>Maaliif?</i>
752	<i>Harka hinbaafne.</i>
753	<i>Baaseera.</i>
754	<i>Elaa takka jedhi.</i>

Haala ragaan lakkoofsa 17' olii agarsiisuun eeyyama dubbannaa jaarsa waltajjiirraa fudhachuufi kennuufi dhorkachuu ifatti agarsiisa.. Kana keessatti himni '*eelaamee akka ta'e'* jedhu eeyyama malee dubbannaa yoo agarsiisu,' *sii hin laanne anoo'* kan jedhummo jaarsi dabaree malee nama dubbate tokkoo eeyyama dhorkachuu agarsiisa. '*harka hinbaafne'* kan jedhu eeyyama gaafachuu dhabuu mul'isa. '*baaseera'* kan jedhummo eeyyama gaafannaa agarsiisa. '*elaa takkaa jedhi'* kan jedhu eeyyama kennuu kan agarsiisudha. Haala kanaan ragaa 17(747,749) eeyyama malee dubbannaa jaarsolii yoo agarsiisu (748fi750) eeyyama dhorkannaa mul'isu. (752) sababa eeyyama fudhannaa dhabuu kan agarsiisu ta'ee (754) immoo eeyyama dubbannaa kennuu kan agarsiisudha.

Kun immoo jaarsummaa araaraaf hawaasa Oromoo aanichaan taa'amu keessatti jaarsoliin dubbataa himuu, eeyyama dubbannaa kennuuniifi eeyyama fudhachuun sadarkaa fayyadama afaanii taasisanii kan fayyadaman ta'uu isaa kan agarsiisudha

4.3.2 Kutaa Dhaggeeffannaa

Kutaan kun fayyadama afaanii jaarsummaa keessatti kutaa dirqama jiraachuu qabudha. Sababiin isaa rakkoolee waldhabdootaa hiikuuf dirqama odeeffannoo waldhabdootarraa funaannachuun murteessaadha. Adeemsi odeeffannoo funaanuu kun immoo sirna dhaggeeffannaa jedhamuun beekama. Kutaan kun Gulantaalee jahaafi sadarkaalee fayyadama afaanii kudha tokko kan of keessaa qabudha. Haaluma kanaan cuunfaan sadarkaafi gulantaa fayyadama afaanii kutaa jaarsummaa gabatee gadiin qaacceffameera.

4.3.2.1 Gulantaalee Fayyadama Afaanii Kutaa Dhaggeeffannaa Jaarsummaa

Gulantaalee/ Sadarkaalee		Toora	Fakkeenya
Gulantaa 1.	Miidhamaan Yaada kennuu	389	<i>Amma kan walitti buuneefi...</i>
Gulantaa 2.	Gaaffii qulqulleeffannaa Miidhamaaf	405	<i>Kanarrattii walitti bu'uun keessan?</i>
	Dhiyeessuu		
Sadarkaa 1	Dabaree Gaafachuu	378	<i>Dura natu baddalame kan jedhu Gaashu maanuu mucaakooti fakkaata...</i>
Sadarkaa 2	Dabaree kennuu	379	<i>mucaakoof dabaree laanna</i>
Sadarkaa 3	Gaaffii Gaafachuu	405	<i>Kanarrattii walitti bu'uun keessan?</i>
Sadarkaa 4	Deebii Deebisuu	406	<i>Eeyyee.</i>
Gulantaa 3	Himatamaa Waamuu	407	<i>Ahaa! Maal jettaree?</i>
Gulantaa 4	Himatamaan yaada kennuu	408	<i>Eshi! Jaarsoliin galatoomaa isiniin jechaa. Ani dhuguma.</i>
Gulantaa 5	Gaaffii himatamagaafachuu	427	<i>joollee gidduudhaa hinqabdanii isin?</i>
Sadarkaa 1	Dabaree Gaafachuu	428	<i>Memmee. Kana gidduutti osooma midhaan....</i>
Sadarkaa 2.	Dabaree Kennuu	380	<i>Eshi?</i>
Sadarkaa 3	Gaaffii Gaafachuu	431	<i>Amma maaliin ijoollee guddisuu barbaadda?</i>
Sadarkaa 4.	Deebii Deebisuu	442	<i>Ani nan guddifadha ijoolleekoo</i>
Gulantaa 6	Kutaa Mari'annaatti Ceesisuu.	447	<i>Qo'idura.Memmee isin lamaan achi nuuf deebi'aatii mar'annaa</i>
Sadarkaa 1	Kutaa dhaggeeffannaa gudunfuu	446	<i>Kanaaf,osooyaadakee tasgab-beeffatee wayya jechuukooti.</i>
Sadarkaa 2	Kutaa itti aanu murteessuu	447	<i>Memmee isin lamaan achi nuuf deebi'aatii mar'anna</i>
Sadarkaa 3	Waldhabdoota of biraa gaggeessuu	448	<i>Mee achi deebi'aa atoo sagalee guguddaa dubbattayyuu!</i>

Tartiiba Gulantaalee Fayyadama Afaanii Jaarsummaa Kutaa Dhaggeeffannaa. (Waraabbii suur-sagalee Jaarsummaa Kutaa Dhaggeeffannaa Gaafa Guyyaa 10/8/09 Ganda Balballaa Soorgootti Taa'ame irraa Kan fudhatame.) Ykn Barruu (J.389-446)

4.3.2.1.1 Gulantaa Miidhamaan Yaada Kennuu

Gulantaan kun yeroo jaarssoliin dhimma waldhabdee duraan dursanii qaama miidhame jedhurraa yaada fudhatanidha. As keessatti miidhamaan qabxiilee bu'uuraa waldhabdee isaaniif ka'umsa ta'an duraa duubaan taa'ee yeroo itti ibsatudha. Barruun jaarsummaa sadan keessaa waraabame gadiis isa kana kan mirkaneessudha.

(18)

- 412 *Eessaqe midhaan jettee natti oriite.*
389 *Amma kan walitti buuneefi Nuugii kuntaala lama galfannee.*
390 *Tokko waliin gurgurannee, tokkommo mana warrakoo dhaqnaan gurgure.*
391 *yoon galu ilaallaan iddoo buusen dhabe.*
408 *Eshi! Jaarsoliin galatoomaa isiniin jechaa.*
409 *Kuntaala tokko walumaan gurgurree fayyadamne.*

Akka ragaan Lakkoofsa ‘18’ olii keessatti yaadni waliigalaa dhiyaate kan agarsiisu yeroo miidhamaa ykn himataan dhimma waldhabdee isaa jaarsolii fuulduratti argamuun yaada isaa ibsatu kan mul’isudha. Haaluma kanaan, raga 18(389,390fi391) kan agarsiisan haati warraa jechuun miidhamtuun yaada kennuu ishee yoo agarsiisu,(412,408fi409) immoo miidhaan (abbaan warraa) yaada kennuu isaa kan agarsiisudha. Haaluma kanaan, himni ‘amma kan walitti buune’ kan jedhu miidhamtuun himachuu eegaluu mul’isa. Haasaan “*eshi jaarsoliin galatoomaa jechaa..*” Jedhummo haasaa himatamaan yaada isaa kennuuf qajeeluu isaa agarsiisudha. Himni ‘*kuntaala tokko walumaan gurgurree fayyadamne*’ jedhu haasaa abbaan warraa ykn himatamaan yaada kennuu eegaluu kan agarsiisudha. Kannaf, ragaan 18faan akka agarsiisutti jaarsummaa hawaasa Oromoo aanichaa keessatti gulantaan fayyadama afaanii miidhamaafi himataamaan yaada kennuu kan ijiru ta’uu. isaa ti.

4.3.2.1.2 Gulantaa Miidhamaaf Gaaffii Dhiyeessuu

Kutaan kun xiyyeeffannoon bu’uuraa isaa waldhabdootarraa yaadni fuudhamee booda dhimmoota isaan kaasan keessatti dhugaafi abbaa badii sirriitti adda baasuuf wantoota hin hubatamne jaarsoliin kallattii hundaan jiran yeroo gaaffii gaafatanidha. Haalli gaaffii dhiyaatuu kunis gaaffii qulqulleeffannaa jedhama. Gulantaan kun sadarkaalee fayyadama afaanii adda addaa afur keessa kan qabudha.. Inni jalqabaa sadarkaa dabaree gaafachuu, dabaree kennu, g aaffii gaafachuufi deebii deebisu hammata. Sadarkaan kun yeroo himataafi himatamaan yaada dhiyeessanirratti jaarsolii biraa gaaffiin dhiyaatuufii keessatti kan raawwatudha. Barruun waraabbii jaarsummaa keessaa fuudhame armaan gadiis isuma kana mirkaneessa.

(19)

- 405 *Kanarrattii walitti bu’uun keessan?*
407 *Ahaa! Maal jettaree kana siin Jechaa jirtiho?*
660 *Mee ishuma gaafanna. Obboleessi keenya mee torbee tokko maaluma nyaata?*
661 *Ijoollittii dhiistee taa’uun maal?*
875 *Mee jaarsi waan ishee gaafattan qabduu?*

Haala ragaan lakkoofsa ‘19’ armaan olii kun agarsiisuun gulantaa fayyadama afaanii jaarsummaa kana keessatti gaaffiin dubbii qulqulleeffannaa jaarsoliin miidhamaa/ttuf dhiyaachuu agarsiisa. Kun immoo adeemsa gaaffii qulqulleeffannaan jiraachuu kan mirkaneessudha. Kunis jaarsoliin haasaa waldhabdootaa erga dhaggeeffatanii booda gaaffii hubannaa isaan dhorku gaafachuudha. Haaluma kanaan, raga 19(405,660,661) kan jedhan gaaffii miidhamtuuf dhiyaachuu agarsiisu. (407) miidhamaa gaafachuu kan mul’su ta’ee,(875) immoo jaarsoliin gaaffii akka gaafataniif carraa jaarsi waltajjii hirmaattotaaf kenne mul’isa.

Haaluma kanaan himni ‘*kanarrattii walitti bu’uun keessan?*’ jedhu, dubbii waldhabdee adda baafachuuf gaaffii himatamtuuf dhiyaate ta’ee, himni ‘*jaarsi waan ishee gaafattan qabduu?*’ jedhu jaarsi waltajjii carraa hirmaattonni gaaffii qulqulleeffannaa akka gaafataniif kenname kan agarsiisudha. Kun immoo kan mul’isu jaarsummaa Uummata Oromoo aanichaa keessatti miidhamaan yaada isaa erga waldhabdootatti himatee booda jaarsoliin dhimma waldhabbii ka’erratti hundaa’uun gaaffii qulqulleeffannaa nigaafatu. Kun immoo murtoo jaarsoliin kennan kun qulqullina akka qabaatuuf deemsa raawatu ta’uu isaa kan agarsiisudha.

4.3.2.1.2.1 Sadarkaa Dabaree Gaafachuufi Deebii Kennuu

Gulantaa kana keessatti himatamaan jaarsolii fuulduratti dhiyaachuun dhimma waldhabdee isaaniifi yaada himannaa qaban jaarsa waltajjii dabaree gaafachuun tokko tokkoon kutaa itti ibsudha. Kutaa kana keessatti namni himatame kun gaaffiilee jaarsoliin qortootaa isaaf dhiyeessan mara deebii kan itti kennu waan ta’eef kutaa dabaree gaafatudha. Barruun becoo gadiis kana kan mirkaneessudha.

(20)

408 *Eshii, Jaarsoliin galatoomaa isiniin jechaa. ...*
 409 *Nuugii Kuntaala tokko walumaan gurgurree fayyadamne.*
 746 *Siin lane, anoo sii hinlaanne*
 749 *Hidda mukaa lolaatu baasa hidda dubbii dhugaatu baasa.*
 750 *Hinlaanne animmoo.*
 752 *Harka hinbaafne*
 753 *Baaseera.*
 754 *Me Elaa takka jedhi.*

Akka ragaan lakkoofsa ‘20’ keessaa agarsiisutti raga 20(408,746,750,749,752, 753fi 754) kan ta’an dabaree gaafannaa agarsiisu. (409) immoo dhimma gaafataniif deebii kennuu

kan agarsiisanidha. Haaluma kanaan, jechi ‘Eshi’ jedhu himatamaan ajaja jaarsoliin yaada akka dhiyeeffatuuf gaafatamee fudhachuu isaa kan agarsiisu ta’ee, dabaree gaafatee fudhachuu isaa mul’isa. .‘*ani dhuguma nuugii kuntaala tokko walumaan gurgurannee fayyadamne*’ kan jedhu himatamaan yaada dhiyeeffachuu jalqabuu isaa kan agarsiisudha. Dabalataan waliin dubbiin ‘*baaseera*’ himni jedhu yeroo waldhabdoonni seera jaarsummaa eeguun dabaree gaafatchuu isaanii jaarsa waltajjiitti ibsuun eeyyama dubbannaa argatanidha. Kanarraammoo gulantaa dhaggeeffannaa keessatti himatamaan yaada ibsachuuf jaqabarra dabaree gaafatee erga dabareen kennameefii booda haasaa yaada ibsachuu kan taasisu ta’uu isaati. Gama biraan jechi ‘*baaseera*’ jedhu dabaree dubbannaa gaafachuu kan agarsiisudha. Akka waliigalaatti hawaasni Oromoo aanichaa jaarsummaa gaggeessu keessatti afaan kan fayyadamu sadarkaa dubbachuuf eeyyama gaafannaafi waldhabdoonni gaaffii dhiyaateefiif deebii kennuu keessatti ta’uu isaa kan agarsiisudha.

4.3.2.1.2.2 Sadarkaa Dabaree Kennuu

Gulantaa fayyadama afaanii jaarsummaa kana keessatti jaarsi waltajjii dhimma himataa yaada dhaggeeffatanii gaaffii qulqulleeffannaa erga gaafatanii booda himatamaan yaada isaa jaarsoliitti akka dhiyeeffatuf affeerraa gochuudha. Himatamaanis yaada isaa affeerraa dabareen isaaf godhameefiirratti hundaa’uun yaada isaa obsaafi duraa duubaan kaasee yeroo itti ibsatudha. Barruun armaan gadiis kana kan mirkaneessudha.

(21)

87	<i>Mee miidhama sirra gahe Gabaabsii himadhu.</i>
135	<i>Ee, mee...Atimmoo yaada kee kenni.</i>
136	<i>Yaada kee nuuf kenni</i>
407	<i>Ahaa! Maal jettaree? Kana siin jechaa jiruho?</i>
722	<i>Ishee as nuu waama?</i>
754	<i>Elaa takka jedhi.</i>
876	<i>Mee inni immoo taraasaa haa himatu</i>

Akka ragaan lakkofsa ‘21’ oliiitti ergaa ijoon jiru dabaree jaarsummaa taa’ame keessatti jaarsi waltajjii yeroo dabaree kennutu mul’ata. Haaluma kanaan ragaan olii dhiyaate marti akka agarsiisutti fayydamni afaanii jaarsummaa keessatti dabaree kennuu keessatti hojiirra kan oolu ta’uu isaati. Isa kanas, himni ‘*taraasaa haa himatu*’, ahaa maal jettaree’, ‘*miidhama sirra gahe gabaabsii himadhu*’, ‘*yaada kee nuuf kenni*’, ‘*takkaa jedhi*’ ‘kanneen jedhan jaarsi waltajjii dabaree dubbannaa abbaa warraaf kennuu ifatti kan

agarsiisanidha. Kun immoo gaaffii gaafatamerratti yaada isaa akka kennuu danda'uuf eeyyama argachuu isaa kan agarsiisu ta'ee, jaarsi waltajjiimmoo himatamtoonni yaada isaanii jaarsolii dubbii taa'anii qoratanii yaada akka kennaniif dabaree kennuu agarsiisa. Kanaarraammoo kan hubatamu Hawaasni Oromoo aanichaa yeroo jaarsummaa taa'u jaarsi waltajjii waldhabdootaaf dabaree kennuun waldhabdoonni yaada isaanii yaada isaanii akka kennatan kan taasifamudha. Kun immoo kan mul'isu kutaa dhaggeeffannaa keessatti sadarkaan dabaree kennuu qaama fayyadama afaanii keessaa tokko ta'uu isaati.

4.3.2.1.3 Gulantaa Himatamaa Gaafachuu

Gulantaan fayyadama afaanii kana keessatti himatamaan waamicha jaarsoliin erga dhiyaatee booda yaada isaa ibsatee booda gaggeeffamudha. Kunis, kun sadarkaalee haasaa addaa addaa afur kan of keessaa qabudha. Sadarkaaleen kunis sadarkaalee dabaree gaafachuufi kennuu, gaaffii gaafachuufi deebii deebisuu kan of keessatti qabatedha.

(22)

135	<i>Ee, mee barbatee kana attamitti akka bitte ibsi?</i>
231	<i>Mimmixa kana yeroo bitte akkamidha bitte?</i>
232	<i>Bittee dagatte ta'aa?</i>
425	<i>Kanumaa? ijoollee gidduudhaa hinqabdanii?</i>
427	<i>Amma maaliin ijoollee guddisuu barbaaddu?</i>
891	<i>Kanatti dhaqnaa dhabde?</i>
901	<i>Mee iddoo kamitti shakkite?</i>

Akka ragaan lakkoofsa '22' olii dhiyaate agarsiisutti jaarsoliin himatamaan yaada dhiyeesserratti hundaa'uun gaaffiin qulqulleeffannaa kan dhiyaatuufii ta'uu isaati. Haaluma kanaan, raga olii kana jalatti himoonni tarreeffaman gaaffii himatamaaf dhiyaate ta'uu kan agarsiisanidha. Kanas kan gaafatanifii dhimmoota yaada isaa yeroo ibsu keessatti dogoggora fakkaatee waliin dhahamee itti mul'ate qulqulleeffachuuf kan gaafatamedha. Himni 22(135, 231, fi232) kan mul'isan haala bittaa qulqulleeffeefachuu yoo ilaalan, Toorri (425fi427) amansiisuuf dhimma maatii qulqulleeffachuuf gaaffii dhiyaatanidha. (901) bakka shakkii qulqulleessuuf (891) waan isaan irratti waldhaban adda baasuuf gaaffii qulqulleeffannaa jaarsotaan waldhabdoota gaafachuu agarsiisa.

Haaluma kanaan tokko tokkoon gaaffiilee dhiyaatanii dhimmoota bu'uuraa waldhabdee sanaaf ka'umsa ta'an yeroo xiinxalan akka isaan hinrakkisneef adda baafachuuf gaafatamanidha. Kanarraa immoo jaarsummaa hawaasa Oromoo bakka qorannichaa

keessatti waldhabdoonni erga yaada kennatanii booda gaaffii gaafachuun baramaa ta'uu isaa ifatti kan balballoomsedha

4.3.2.1.4 Gulantaa Kutaa Mari'annaatti Ceesisuu

Kutaan kun himataafi himatamaan erga yaada waldhabdee isaanii sirriitti adda baasuun dabareesaanii ibsanii booda jaarsoliin jaarsummichaa immoo yaada ka'e irratti taa'anii waliigaluun waldhabdoota sana isaan biraa akka deeman taasisuun gulanticha gara kutaa mari'annaatti kan ceesisanidha. Gulantaan kun sadarkaa fayyada afaanii sadii of keessaa kan qabudha. Isaanis sadarkaa dhaggeeffannaa gudunfuu, sadarkaa itti aanu murteessuufi waldhabdoota of biraa gaggeessuu kan hammatudha. Barruun armaan gadiis kanuma kan mirkaneessudha.

(23)

209	<i>Amma bitaafi mirgaan dhageenyeerra.</i>
210	<i>Waan kana xiinxaluu qabna.</i>
447	<i>Qo'i dura. Memmee isin lamaan achi nuuf deebi'atii mar'anna.</i>

Armaan olitti ragaan lakkoofsa '23' keessatti yaadrimeen ibsame fayyadama afaanii kutaa mari'annaatti ceesisuu keessatti argaman kan agarsiisudha. Haaluma kanaan, himni '*Qo'i dura. Memmee isin lamaan achi nuuf deebi'atii mar'anna*' jedhu jaarsoliin odeeffannoo waldhabdootarraa erga funaannatanii xumuranii booda gara mari'annaatti seenuuf haasaa taasisan kan agarsiisudha. Gaaleen 'achu nuu deebi'atii' jedhu waldhabdoota of biraa siqsuu ta'ee 'ni mari'anna' kan jedhummo mariitti seenuu kan agarsiisudha.

Dabalees '*bitaafi mirgaan dhageenyeerra*' kan jedhu yaada waldhabdootarraa kallattii lamaan fuudhuu isaanii kan ibsudha. Kana jechuun himataafi himatamaarraa yaadaa dhaggeeffachuu kan agarsiisu ta'ee, kutaa itti aanutti ce'uuf haalduree irra jiraachuu agarsiisa. Himni '*waan kana xiinxaluu qabna*' jedhu immoo jaarsoliin yaada fudhatanii irratti mari'achuun dubbii akka qaaccessaniif yaadha ka'edha. Dhumarratti himni' "*Memmee isin lamaan achi nuuf deebi'atii mar'anna*" kan jedhu gara mariitti seenuuf qophii taasisan keessaa waldhabdoota of biraa gaggeessuu waan ta'eef deensicha raawwachuu kan ibsedha. Kun immoo araara jaarsummaa aanichatti gaggeeffamu keessatti erga waldhabdootaa dhaggeefatanii booda dhaggeeffannaa gudunfuun, kutaa itti

aanu murteessuufi waldhabdoota of biraa gaggeessuun mariitti seenuu jiraachuun beekamaa ta'uu kan dhugoomsedha.

4.3.3 Kutaa Mari'annaa

Kutaan kun kutaawwan fayyadama afaanii jaarsummaa afran jiran keessaa iddootti qaxiilee waldhabdoonni kutaa dhaggeeffannaa keessatti kaasan maal akka ta'e adda baasuun madda, abbaafi sababa waldhabdee mari'achuun adda baasanidha. Gama biraan kutaan kun odeeffannoo funaaname xiinxaluun qaaccessuuti. Kutichi kutaa qabxiin furmaataa waldhabdoota waliigashuu danda'u adda bahee qophaa'uun jaarsoliin haasaa gochuun irratti waliigalanidha. Kutaan kun gulantaalee fayyadama afaanii shan kan akka gulantaa mariif karaa saaqii, mari'annaa, abbaa badii murteessuu, murtoo araaraa qopheessuufi mirkaneessuudha. Kutaawwan kana keessattis haasaa adda addaatu gaggeeffama. Kunis, haala gabatee gadiin ibsamuun armaan gaditti kan qaaceffamanedha.

4.3.3.1 Gulantaalee Fayyadama Afaanii Kutaa Mari'annaa

Gulantaalee	Toora	Fakkeenya
Gulantaa 1	Mariif karaa saaquu	450 <i>Hinjeeqiin achi bahii dhaabbadhu</i>
Gulantaa 2.	Marii Gaggeessuu	452 <i>Elaa abbaa, yaanni keessan gaariidha.</i>
Gulantaa 3	Abbaa badii Murteessuu	459 <i>Isuma biradha.</i>
Gulantaa 4.	Murtoo Araaraa Qopheessuu	696 <i>Kanaafiyyuu niitiisaa namichi kun daara muluu baasee, jaarsaaf 200haa qaxxa'amun jedha.</i>
Gulantaa 5.	MurtooAraaraa Mirkaneessuu	698 <i>Asirratti yaada xurruu dubbattaniittu.</i>

Tartiiba Gulantaalee Fayyadama Afaanii Jaarsummaa Kutaa Mari'annaa. (Waraabbii suursagalee Jaarsummaa Kutaa Mari'annaa. Gaafa Guyyaa 10/8/09 Ganda Balballaa Soorgootti Taa'ame irraa Kan fudhatame) Ykn Barruu (450-698)

4.3.3.1.1 Gulantaa Mariif karaa saaquu

Gulantaa mari'annaa kana keessaatti jaarsoliin osoo gara mari'annaatti kallattiin hin seeniin jaarsi waltajjii jaarsolii mariitti seensisuuf yeroo haasaa karaa saaqii taasisudha. Barruun armaan gadiis isuma kana kan mirkaneessudha. Barruun armaan gadiis isa kana kan balballoomsedha

(24)

- 447 *Qo'i dura. Memmee isin lamaan achi nuuf deebi'aatii mar'anna*
448 *Mee achi deebi'aa atoo sagalee guguddaa dubbattayyu atoo?*
450 *Hinjeeqiin achi bahii dhaabbadhu.*
151 *Amma mari'anna.*
452 *Elaa abbaa, yaanni keessan gaariidha.*
453 *Sangaa mana hindhowwatiinii, gaafiti isaayyuu isa dhowwataa jedhani.*

Akka ragaan lakkoofsa '24' armaan oliin ibsameen jaarsi mariif yoo karaa saaqu ykn haala mijeessu haasaa adda addaa taasisa. Haala kanaan raga 24(447, 448,450,451) himoonni tarreeffaman jaarsoliin dhimma waldhabdee yaada waldhabdootarraa fuudhuun gara mari'annaatti seenuuf haala mijeessuuf haasaa haasa'an ta'uu isaa kan agarsiisudha. Ragaaduma kana keessatti toorri (452fi 453) immoo marii jalqabanii dubbiitti seenuuf haasaa haasaa'ame kan agarsiisudha. Haaluma kanaan,

Himoonni (*achi bahi! achi nuuf deemi!*) Jedhan Lamaan isaanii akka biraa sokkuu qaban yoo ibsu, himni "*bahii dhaabbadhufi achi deebi'aa*" kan jedhu gara mariitti qajeeluu ibsu. Jechi "*amma mari'anna*" jedhu immoo yeroo kana yeroo marii eegalan ta'uu kan mul'isudha. Walumaagala, Mammaaksi, "*Sangaa mana hindhowwatiin gaafiti isaayyuu isa dhowwata*" jedhu abbaan badii abaa mammaakameef ta'uu yoo ibsu, innis abbaan warraa badii qabaachuu agarsiisuun yoo itti himamee irraa hindeebi'u ta'e ofuma isaayyuu akka gaabbu agarsiisuun haasaa kun hundi marii eegaluuf haasaaf karaa saaqu kan agarsiisanidha. Kanarraa kan hubannu immoo jaarsummaa hawaasichaa keessatti gulantaan fayyadama afaanii tokko haasaa mariif karaa saaqqii ta'uu isaati.

4.3.3.1.2 Gulantaa Marii Gaggeessuu

Gulantaan fayyadama afaanii kun bakka jaarsoliin jaarsummaa keessatti hirmaatan erga yaada waldhabdootarraa fuudhanii booda waldhabdoota ofirraa fageessuun qofaa taa'anii marii gaggeessanidha. Mariin jaarsotaas dhimma ka'erratti madda waldhabdee qorachuu, abbaa badii adda baasuu, furmaata barbaaduu irratti kan xiyyeeffatudha. Barruun armaan gadiis kanuma kan agarsiisudha.

(25)

- 451 *Elaa abbaa, yaanni keessan gaariidha.*
452 *Obboleettiin keenyi ni amaati, ni footi!*
453 *Nannootti niargina obboleettiin kun...*
454 *Lakki dhiisi jennee itti kaana akka naannootti.*
456 *Yoo dhufu haadha manaa, ijoollee jeeqee naannoorraa ari'a.*
457 *Kanaaf, isheef gameera.*
458 *Mee namichuma kana sirriitti qabna. Isuma biradha. Dubartiin kun*
459 *Dubartiin kun Iddooma geessuuyuu hin qabdu. Ni araaramti'*

Haala ragaan ragaan lakkoofsa '25' olii keessa agarsiisutti jaarsoliin odeeffannoo sassaabbatanii booda waldhabdoota erga ofirraa fageessanii taa'anii dhimma waldhabdee ka'erratti marii gaggeessuutu kan agarsiisudha. Haaluma kanaan, barruun olii kun marii keessatti yaada yeroo kaasan kan agarsiisudha. Kanas jechi 'niamaati' 'nifooti' jedhu cimmina haati warraa qabdu dubbachuu ta'ee, 'ishee jeeqa' kan jedhu abbaan warraa abbaa badii ta'uutu mari'atame. 'Mee namichuma kana sirriitti qabna' kan jedhu inni gorfamuufi abbaa badii ta'uu agarsiisa. Kanarruu akka hubatamuttu haati warraa badii akka hinqabneefi araaramuuf baay'ee jaarsa jalaa akka hinbane kan ibsudha. Abbaan warraa adabamuu akka qabu kan agarsiisu ta'ee, haasaan mari'annaa gulantaa kana keessatti jiraachuu kan agarsiisudha. Haasaan kun immoo kan agarsiisu jaarsummaa keessatti kutaan mar'iannaa kutaa fayyadama afaanii keessaa tokko ta'uu isaa kan agarsiisudha.

4.3.3.1.3 Gulantaa Abbaa Badii Murteessuu

Gulantaa kana keessatti jaarsoliin marii bal'aa erga gaggeessanii booda madda badii addaan baasuun waldhabdoota lamaan gidduutii kan balleessaa qabu raga waliin irratti erga waliigalanii booda abbaa badii kan murteessanidha. Kanaaf, gulantaa kun gulantaa ragaarratti hundaa'uun jaarsoliin miidhamaafi miidhaa adda baasuun murteessanidha. Barruun gadiis kanuma calaqqisiisa.

(26)

- 458 *Obboleettii kana isheef gamsiiseera. Mee namichuma kana sirriitti qabna.*
459 *Isuma biradha. Dubartiin kun iddoo geessuuyuu hinqabdu.*
460 *Garraamiidha. gara leefettiidha.*
491 *Badii guddaa qabda atiyoo teenyee ilaallu.*
755 *Hundasaayyuu jaarsoliin dubbataniiru. Hidda mukaa lolaat baasa, hidda dubbii*
756 *Dhugaatu baasa jedha jaarsi Oromoo.*
757 *Amma hundasaayyuu feccinee feccineetu hundasaayyuu argineerra.*
758 *Badiinoo... garuma obboleessa kiyyaattidha luuccessine waan ta'eef.*
548 *Kan balleesse sidha.. Balleessaa kee atuu amanteetta.*

Akka ragaan lakkoofsa '26' olii agarsiisutti jaarsummaa keessatti fayyadama afaanii gulantaa abbaa badii murteessuu jiraachuu isaati. Kunis jaarsoliin dubbii waldhabdootaarratti erga marii bal'aa gaggeessanii booda abbaa badiifi miidhamaa murteessuun adda baasuu agarsiisa.

Haaluma kanaan, ragaan lakkoofsa 26(458, 459, 491, 758,548) himoonni jiran jaarsoliin marii gaggeessanii booda abbaan badii eenyu akka ta'e ibsuuf haasaa haasa'an kan agarsiisudha. Ragaadhuma kana keessatti (460) himni jiru immoo dubartiin gara laafettiifi namaaf kan naatu ta'uu agarsiisa. Kun immoo badii akka isheen hinqabne agarsiisuuf haasaa jaarsoliin haasa'anidha. Kana jechuun immoo gama biraan abbaan warraa abbaa badii tau'uu isaa kan dhugoomsudha. Gama biraan, (757,755fi 756) himoonni jiran jaarsoliin abbaa badii murteessuuf deemsa cimaa deemuu isaanii kan agarsiisudha.

Kun immoo waldhabdoonni abbaan badii yoo ibsamuufii akka fudhataniif haasaa ka'edha. Haaluma kanaan, gaaleen '*isheef gamsiiseerafi*' jedhu miidhamaa turuu haadha warraa yoo agarsiisu '*isuma biradha*'fi '*badii guddaa qabda*' kan jedhummo abbaan badii abbaa warraa ta'uu murteessuu kan agarsiisudha. '*badiin kun gara kee ilaala*' fi '*garuma obboleessaatti luuccessine*' kan jedhu balleessaan isa ta'uu mul'isa. Kanaafuu, barruu kanarraa abbaan badii abbaa warraa ta'uufi miidhamtuun haadha warraa ta'uu hubatamee badiinsaas hubannaafi ilaasharraa ta'uu isaa kan mirkaneeffamedha. Mammaaksi 'hidda mukaa lolaatu baasa hidda dubbii dhuggaatu baasa' jedhu hiddi dubbii dhugaarra kan jirtuufi jaarsoliin immoo hidda dubbii kan feccanii bira gahuun murtoo kennan agarsiisuuf maammaakame. Kanarraammoo kan hubannu gulantaa jaarsummaa kana keessatti haasaan abbaa badii murteessuuf akka gulantaa fayyadama afaanii tokkootti akka jiru kan agarsiisudha.

4.3.3.1.4 Gulantaa Murtoo Araaraa Qopheessuu

Gulantaan kun kutaa jaarsoliin waldhabdootarraa dubbii qorataniif fixanii booda yaada tokkoon yaada murtoo araaraarratti waliigaluun qopheessanidha. Kana keesatti jaarsoliin dhimma waldhabdootaarratti hubdaa'uun murtoo araaraa qopheess.

(27)

679 Akka goonu sriitti isa qaxxaana. Haadha manaasaammoo ni kiisa.
680 Walfudhataniimmoo haagalani. Gadabaan immoo nifarramsiifna.
684 Naxalaa daara haabaasuu? Jaarsaaf immoo birrii 100 Lafa haa kaa'u
688 Maanni naxalaan, haadha manaadhaa! Haadha manaa malee jiraachuu danda'moo?
689 Sirriitti wayyaa tokko muluu 500 daara baasee likikitti godhee haa uffisu.
690 Isumaaf bareeddi! Kanaafiyyuu daara muluu baasee, jaarsaaf
692 Birrii 200 haa qaxxa'amun jedha.

Haaluma ragaan lakkoofsa '27' olii keessatti ibsamuun agarsiisu jaarsoliin murtoo araaraa qopheessuuf erga abbaa badii adda baasanii booda waan ittiin adaban irratti yaadasaanii kaasanii walfalmun waan tokkorra gahu. Qabxii irra gahan immoo irratti waliigaluun araaraaf murtoo ta'u murteessuun irratti waliigalu. Haaluma kannaan barruu olii keessatti 27(679,680,684,689fi 692) jaarsoliin murtoo araaraa qopheessuuf haasaa haasa'an kan agarsiisu ta'ee (688) himoonni jiran murtoo qopheessuu keessatti jaarsoliin irratti waliigaluuf walfamuu isaanii kan agarsiisudha. (690) immoo murtoo araaraa haadha warraafi abbaa warraa gidduutti kennamu tokko keessatti abbaan warraa adabamuun haadha manaa isaa deebifachuun gaarii ta'uu isaa kan agarsiisudha. Haaluma kanaan barruu olii keessatti, himni '*dambiitti qaxxaana*' kan jedhu murtoo abbaan badii aragachuu qabu ibsuu yoo agarsiisu, '*daara muluu baasee birrii 200 haa qaxxa'amu*' kan jedhuufi '*Walfudhataniimmoo haagalani*' gaaleen jedhu murtoo araaraa isa dhumaa ta'e murteessuu balbaloomsa. Himni '*isumaaf bareeddi*' jedhummo adabbii fudhachuun abbaa warraa miidhaa akka hinqabne taa'uu kan agarsiisudha.

Kanarraa wanti hubatamu jaarsummaa hawaasa Oromoo aanichaa keessatti gulantaan murtoo araaraa qopheessuu bakka jaarsoliin haasaalee adda addaa taasisuun murtoo qopheessan ta'uu isaati. Kun immoo qophii murtoo araaraa keessatti walfalmiin jaarsolii gidduutti jiraachuu isaas kan hubachiisudha.

4.3.3.1.5 Gulantaa Murtoo Araaraa Mirkaneessuu

Gulantaa kun kuta mari'annaa keessatti araaraaf murtoo jaarsoliin irratti waliigalani qopheessan yeroo itti mirkanaa'udha. Barruu armaan gadiis kanuma mirkaneessa

(28)

694 Eshi, Gaangoofi niitii abbaatu koorsifata.
695 Isumaaf bareeddi! Isumaaf miidhagdi.
696 Daara muluu baasee, 200 jaarsaaf haaqaxxa'amu. Asirratti yaada xuruu dubbattani.

Akka ragaan lakkoofsa ‘28’ olii agarsiisutti jaarsoliin murtoo araaraa qopheessanii booda waliigaluu isaanii mirkaneessuuf murtoo isaanii ni mirkaneessu. Barruun oliis isa kana kan agarsiisudha. Haaluma kanaan, jechi ‘*eshi*’ jedhu jaarsi yaada jaarsoliin murtoo araaraaratti walfalmanii fudhachuu agarsiisa. Gaaleen ‘*yaada xurruu dubbattaniittu*’ jedhus fudhannaa yaadaa mul’isa. Kanarraammoo jaarsoliin yaada murtoo araaraa irratti waliigaluun ejjennoo tokkorra gahuutu hubatama. Kanaaf barruun olii kun murtoo araaraa guutuu jaarsoliin mirkaneeffatanii irra gahan agarsiisa. Kun immoo fayyadamni afaanii gulantaa murtoo mirkaneessuu keessatti jiraachuu isaa agarsiisa.

4.3.4 Kutaa Araaraa

Kutaan kun kutaa fayyadama afaanii jaarsummaa afran jiran keessaa isa xumuraa ta’ee dhimmi ijoo kaayyoo jaarsummaa kan keessatti raawatamudha. Kutaan kaayyoo araaraa galmaan gahinsa dhimma bu’uuraa isa ijoo ta’e, araara raawwachuudha. Kutaan kun Gulantaalee fayyadama afaanii adda addaa kudhan kanqabudha. Gulantaaleen fayyadama afaanii kunis armaan gaditti kan ibsamanidha.

4.3.4.1 Gulantaalee Fayyadama Afaanii Kutaa Araara

Gulantaalee/ Sadarkaalee		Toora	Fakkeenya
Gulantaa 1	Qophii Murtoo Beeksisuu	461	<i>Eeyyee, mee isa nuu waamaa</i>
Gulantaa 2	Murtoo Beeksisuu	491	<i>badii guddaa qabda ati...</i>
Gulantaa 3	Murtoo Fudhachuu ykn mormuu	511	<i>Ani hinfudhu isa kana!</i>
		531	<i>Ee...Badiidha egaa achirratti</i>
Sadrkaa 1	Murtoo diduu	506	<i>ani hinfudhu isa kana! Hin fudhu baqqaa!...</i>
Gulantaa 4	Walddhabdoota Amansiisuu	514	<i>reeffa firaat orba gaggalagalchu...</i>
Gulantaa 5	Murtoo Fudhachuu	716	<i>Dogoggora Kooti na araarfadha... nan ishee kiisa</i>
Gulantaa 6	Eebba Kennuu	779	<i>Araarri kee siif haadhaabatu. Jiraadhu! Ulfaadhu!</i>
Gulantaa 7	Araara labsuu	757	<i>Amma hundasaayyuu feccinee feccineet argineerra.</i>
Gulantaa 8	Araara Mirkaneessuu	768	<i>Dhiifama walii godhaa amma? Coqorsi kun isin haaqabatu...</i>
		784	<i>Araara nagaa isinii haa godhu! Kan copxan, hortan isinii haata’u!</i>
Gulantaa 9	Eebba gochuu	787	<i>Araara nagaa isinii haa godhu! Kan copxan, hortan isinii haata’u!</i>
Gulantaa10	Araaricha xumuruu	795	<i>Warri waasii guddi guddi jedhaa! Jaarsoliin jiraadhaa!</i>

Tartiiba Gulantaalee Fayyadama Afaanii Jaarsummaa Kutaa Araaraa (Waraabbii suur-sagalee Jaarsummaa Kutaa Araaraa. Gaafa Guyyaa 10/8/09 Ganda Balballaa Soorgootti Taa’ame irraa Kan fudhatame.) Ykn Barruu ((J.2.T.461-795)

4.3.4.1.1 Gulantaa Qophii Murtoo Beeksisuu

Gulantaan kun kutaa jaarsoliin kutaa mari'annaa xumuranii booda wanta mari'atanii irratti waliigalaniin waldhabdoota araarsuun raawwatamuuti. Gulantaa kana keessatti jaarsoliin osoo murtoo murtaa'e waldhabdoota hinbeeksisiin waldhabdoota gara ofiisaaniitti waamuun haasaaf qophii taasisan agarsiisudha. Barruun gadiis kanuma mirkaneessa.

(29)

461	<i>Eeyyee, mee isa nuu waamaa. Koottaamee? Elaa mucaa koo.</i>
1064	<i>Mee isheen nuuf haadhuftu. Koottume haadha Daanii?</i>
1065	<i>Elaamee haadha Daani'eel,</i>

Akka ragaan lakkoofsa '29' olii agarsiisutti jaarsoliin marii gaggeessanii murtoo tokko qabatanii murtoo irratti waliigalan sana gulantaatti beeksisan ta'uu kan agarsiisudha. Haaluma kanaan, Haaluma kanaan raga olii keessatti himoonni jiran hundi jaarsoliin waldhabdoota murtoo beeksisuuf waamuu isaanii mul'isa. Isa kanas, '*mee isheen nuuf haadhuftu*', '*koottume haadha daanii*' fi '*mee isa nuu waamaa*' kan jedhu jaarsi murtoo beeksisuuf yeroo waldhabdoonni akka dhiyaataniif qophii taasisu ta'uu isaatu hubatama. Kun immoo jaarsummaa hawaasa Oromoo aanichaa keessatti murtoo jaarsi kenne osoo hinbeeksisiin qophii gochuun jiraachuusaa hubachiisa. Kanarraa immoo kan hubannu gulantaan qophii murtoo beeksisuu gulantaa fayyadama afaanii keessaa tokko ta'uu isaati.

4.3.4.1.2 Gulantaa Murtoo Beeksisu

Araara jaarsummaa taa'ame kana keessatti gulantaan murtoo waldhabdoota beeksisuu kun jaarsoliin wadhabdee jirurratti erga mari'atanii murtoo irratti waliigalan tokko qabatanii booda murtoo dhumaa waldhabdootatti beeksisudha. Barruu gadii kunis kanuma kan mirkaneessudha.

(30)

464	<i>Kan isin walitti buutan hubannoo dhabuu keessan irraa kan ka'edha.</i>
482	<i>Badiin kun gara kee ilaala.</i>
695	<i>Isumaa f bareeddi! Isumaaf miidhagdi.</i>
696	<i>Kanaafiyyuu niitiisaa namichi kun daara muluu baasee, jaarsaaf birrii 200 haaqaxxa'a</i>
744	<i>Kanaaf, daara muluu tokko waayyaa irraaf jalaan daara si baasa, jaarsoliifis ni kaffala.</i>
755	<i>Atimmoo abbaa manaa kee dhiifama jedhi.</i>
746	<i>Gadi jedhii abbaa manaa kee dhagahi. Yoo inni ori'es bira darbi.</i>
757	<i>Amma feccinee feccineetu hundasaayyuu argineerra. Badiinoo...hubatamee</i>
758	<i>Obboleessatti luuccessine waan ta'eef.</i>

Haala ragaan lakkoofsa ‘30’ armaan olitti dhiyaate mul’isuun jaarsolii qophii murtoo beeksisisuu keessa darbuun waldhabdootatti murtii himuu kan agarsiisudha. Barruun olii kun kan agarsiisu maddi waldhabdee isaanii maal akka ta’e, abbaan badii eenyu akka ta’eefi gara fuulduraatti maal akka ta’uu qabu murtoo jaarsi kenne himuutu hubatama. Haaluma kanaan raga olii keessatti 30(756) irratti kan argamu jaarsoliin murtoo otoo hin beeksisiin dura waldhabdoonni itti dadhabuu jaarsolii beekuun akka fudhachuu danda’aniif ibsuu agarsiisa. Kun immoo murtoo fudhachiisuuf haasaa taasifame ta’ee dadhabbii jaarsolii mul’isa. Gama biraan ragaama kana keessatti (464,482,696,744,755,757,758) murtoo jaarsoliin kennan waldhabdootatti himuu kan agarsiisan ta’ee, (695)immoo faayidaa murtoon kenname kun abbaa warraaf qabu ibsuu agarsiisa.

Haaluma kanaan jechi ‘*badiin kun garakee ilaallata*’ jedhu abbaan badii abbaa warraa ta’uu yoo agarsiisu ‘*hubannoo dhabisarraa*’ kan jedhan immoo madda waldhabbii yoo agarsiisu. Himni ‘*irraa jalaan daara baasa*’ jedhu wayyaa qaama guutuun miilaa hanga mataatti wayyaa bitee uffisuu abbaa manaa agarsiisa.’ ‘*Jaarsaaf birrii 200 qaxxa’ama*’ kan jedhu affeerraa jaarsaaf qarshii adabamu beeksisuu agarsiisa.

Gama biraan murtoo haadha warraa yoo beeksisanis ragaan ‘*abbaa manaa dhiifama jedhi*’ kan jedhu murtoo jaarsi isheef kenne agarsiisa. Kunis abbaan warraa kee ulfina qabaachuu qaba yaada jedhu agarsiisa. Kanaafuu, badii taasisteef dhiifama gaafattee akka araaramtu kan agarsiisudha.

4.3.4.1.3 Gulantaa Murtoo Fudhachuu Ykn diduu

Gulantaa kana keessatti murtoo araaraa jaarsoliin murteessanii waldhabdootatti beeksisan yeroo fudhachuufi diduu waldhabdootaa kan agarsiisudha. Gulantaan Kun Sadarkaa tokko murtoo diduu kan hammatedha. Barruun jaarsummaa waraabame keessaa fudhatame gadiis yeroo waldhabdoonni murtoo kenname yeroo didaniifi fudhata agarsiisa. haasaa agarsiisudha.

(31)

486 *Ahaa! Maalan godhe. Waanangodhe hinqabu.*
487 *Ani hinfudhu isa kana!*
504 *Waan naa laaltaniittan hin qabdan.*
505 *Taa'i gadi! Taa'i gadi!*
506 *Ani hinfudhu isa kana! Hin fudhu baqqaa.*
507 *Wabii waamteettaa?*
508 *Naa laalle jechuu'a sin.*
509 *Taa'i seera jaarsaa eegi.*
511 *Amma nu hinjeeqiin*
531 *Ee...Badiidha egaa achirratti*

Akka ragaan lakkoofsa '31' olii keessatti ibsame agarsiisutti gulantichi waldhabdoonni yeroo murtoo kenname miira aariin morman agarsiisa. Haala kanaan raga olii keessatti 31(486,504,505,506,508,487) irrati kan dhiyaatan yeroo waldhabdoonni miira aarii keessa galuun murtoo jaarsi kenne fudhachuu didan agarsiisa. (507,509fi 511) immoo jaarsoliin waldhabdoonni aarii irraa ka'uun murtoo didanii falmii cimaa keessa galuu agarsiisa. Kun immoo waldhabdoonni murtoo kenne diduu isaanii ifatti kan mul'isedha. Ragaa kana keessatti (531) waldhabdoonni murtoo kenname fudhachuu isaanii kan agarsiisuuf haasa'amedha.

Haaluma kanaan hiika homoota kana yoo xiinxallu '*maalan godhe*' badii akka hinqane ibsuu '*maaf natti faraddu*', murtoo isaa dhagahuu kan mul'isu '*ani hinfudhu baqqaa*' kan jedhu mormii guddaa kaasuu waldhabdootaa kan agarsiisudha. Kanarraa kan hubannuu waldhabdoonni miira aarii keessa galuun murtoo jaarsolii diduu isaanii kan agarsiisudha. Gama biraan '*badiidha egaa achirratti*' kan jedhu murtoo jaarsoliin kennan amanuun fudhachuu isaa kan agarsiisudha. Kana ilaalchisees daawwannaa jaarsummaa sadaniirraa qorataan akka mirkaneeffatetti jaarsoliin murtoo irra gahan waldhabdoota yeroo beeksisan waldhabdoonni fudhachuufi diduun falmii gaggeessuu isaanii kan mirkaneeffatedha. Kun immoo gulantaa murtoo kennuufi fudhachuu jaarsummaa keessatti gulantaa fayyadama afaanii hawaasichaa ta'uu isaati.

4.3.4.1.4 Gulantaa Waldhabdoota Amansiisuu

Gulantaa kana keessatti jaarsoliin yeroo waldhabdoonni murtoo kenname fudhachuu diduun morman isaan amansiisuuf haasaa adda addaa taasisan kan agarsiisudha. Kana keessatti jaarsoliin haasaa amansiisuu adda addaa kan akka mammaaksotaa, oduu durii,

muuxannoofi mudannoo, miidhaa dhufuu danda'uufi bakka jaarsummaa ibsuun araara kan gaggeessanidha. Barrun gadis. kanuma agarsiisa.

(32)

57 *Maal jedhee jaarsatu jaarsummaa taa'eera jedhani. Jaarsi tokko araara didee bira darbe aarsi kun hinargu. Mucaasaa farada qabsiifatee araara didee qajeeljedhan. Booda yee gurbaa jedhe jedhani. Jaarsi eessa ilaala? Jedhe jedha ni Abbaa isaanoo gara keenya ilaaluu jedhe jedhan. Mee koottu kaa na deebisi, jedheetu jaarsummaa taa'ee araaramee jedhani.*

Akka ragaan lakkoofsa '32' olii kun oduu durii immoo jaarsummaa taa'anii yaada jaarsi jedhe bira darbuun gaarii akka hintaane hubachiisa. Haasaan '*jaarsi eessa ilaalu?*' jedhamee gaafatame araara jaarsummaa keessatti jaarsi abbaa badii taasissee yoo nama ilaale gaarii akka hintaane waan beekaniif ilaalcha jaarsaa mirkaneeffannaa mul'isa. Haasaa '*mee koottu naa deebisi*' kan jedhu jaarsi duraan jaarsummaa jaarsaa bira didee darbe jaarsi isarratti ilaaluu isaa baruun jaarsatti deebi'ee araaramuu isaa kan agarsiisudha. Kanarraa kan hubannu hawaasni Oromoo aanichaa araara jaarsummaan gaggeeffamu keessatti dubbii jaarsaa bira darbuun safuu akka ta'edha.

4.3.4.1.5 Gulantaa Murtoo Fudhachuu

Gulantaa haasaa araara jaarsummaa kana keessatti keessatti jaarsoliin waldhabdoonni kan duraan murtoo fudhachuu didan sababa jaarsoliin haasaa adda addaa taasisaniif deebi'anii ejjennoo isaanii jijjiirrachuun murtoon fudhachuu itti ibsamudha. Barruun armaan gadii jaarsummaa keessaa fuudhames kanuma mirkaneessedha.

(33)

279 *Wanta jennu jenneerra. Dubbiin yoo baay'ate harreetti hin fe'amu.*
 281 *Eshi! Jaarsoliin gaaddidduu biyyaati! Kanaaf, eshi jedheera.*
 282 *Fudhatteetta?*
 286 *Fudheera.*
 283 *Haadha Abdii dhiisteetta?*
 287 *Eeyyee.*
 566 *Haati manaa koo utubaa mana kooti waan elaamee nan dogogore nan ishee kiisa.*
 715 *Ahaa, maal goona nan araarama.*
 716 *Dogoggora kooti nan araarfadha.*
 765 *Anoo nan jaalladha. Haadha manaako nan dogogore nan ishee kiisa.*
 768 *Dhiifama walii godhaa amma? Isin haa araarsu. Eebbifamaa?*

Akka Ragaan lakkoofsa '33' olii keessatti ibsameen waldhabdoonni murtoo jaarsi kenne fudhachuu didanii booda jaarsoliin haasaa amansiisuu adda addaa erga kaasani fudhachuu isaanii kan agarsiisudha. Haaluma kanaan 39 (281,286, 287,566, 715,765,716)

keessatti himoonni jiran fudhannaa yaada jaarsiliif haasaa waldhabdoonni kaasan agarsiisa. (283,282,768fi767) nirratti himoonni tarreeffaman jaarsoliin waldhabdoonni murtoo fudhachuu isaanii adda baasuuf gaaffii gaafatan kan ilaaludha.

Haaluma kanaan himni ‘*anoo nan jaal’a*’ ‘*nan dogogore nan ishee kiisa*’ kan jedhan abbaan warraa murtoo jaarsi haadha warraa isaa araarfatee fudhatee galuu akka qabuufii kiisuu akka qabu murteesse fudhachuu isaa kan agarsiisudha. Dabalataan jechi ‘*eebbifamaa*’ jedhu jaarsoliin abbaan warraa murtii dura dide deebi’ee fudhachuun araaratti deebi’uu isaatiin galateeffachuu agarsiisa. Dabalees gochimni ‘*dhiiseera*’ ‘*fudheera*’ jedhan yaada jaarsaa fudhannaa agarsiisa. Gaaleen ‘*dhiifama walii godhaa*’ jedhummo waldhabdoonni murtoo jaarsaa erga fudhatanii booda yaada walitti qabaman hambisuuf waliif akka dhiisan haasaa jaarsonni taasisan kan agarsiisudha. Kun immoo kan agarsiisu gulantaan murtoo fudhannaa kutaa afaanii keessaa tokko ta’uu isaati.

4.3.4.1.6 Gulantaa Eebba waldhabdootaaf Kennuu

Jaarsummaan kaayyoo ijoo qabu inni guddaan waldhabdoota miira aarii keessa jiran tasgabbeessuun gara fiduudha. Isa kanaafis tooftaa haasaa jaarsoliin fayyadaman keessaa jalqabaafi dhumarratti eebba gaggeessuudha. Eebbi gaggeeffamu kun immoo waaqayyo isaan gargaaree waldhabdoota gidduutti araarri akka bu’u gochuuf kan gargaarudha. Eebbi kunis waldhabdoota aarii irraa qabbaneessuun araaratti akka dhufan gochuufidha. Barruun armaan gadii eebba jaarsoliin kennan kan balballoomsudha.

(34)

284	<i>Olguddadhaa maanguddoo?</i>
777	<i>Isheedha kan araarfachaa jiru. Siif haata’u giiftiikoo.</i>
779	<i>Araarri kee siif haadhaabatu. Ammayyuu mana araaraa ta’i!</i>
778	<i>Gara fuulduraattimmoo afaan keessaniif garaa keessan tokko haata’u</i>
781	<i>Waaqayyo walitti isin haajaallatu.</i>
783	<i>Coqorsa ta’aa?</i>
785	<i>Margaa.</i>
786	<i>Hurrii ta’aa! Lafaaf waaqa uwwisaa! Walitti isin haa jaallatu.</i>
787	<i>Araara nagaa isinii haa godhu! Kan copxan, hortan isinii haata’u.</i>

Haala ragaan lakkoofsa ‘34’ olii keessatti eebbi jaarsolii gulantaa kana keessatti raawwachuu isaa kan mirkaneessedha. Kana keessatti Himni ‘*araara nagaa isinii haata’u*’ jedhu waldhabdoonni araaramnaan nagaa gaarii hawwuufii agarsiisa. ‘*Afaan keessan, garaa keessaan tokko haagodhu*’ kan jedhu waaqayyo walii akka isaan gashu hawwu kan agarsiisudha. ‘*Coqorsa ta’aa*’ jechuun araarri isaanii isaaniif milkaa’ee

waaqayyo akka isaan bali'su ykn jiisu hawwuufiin eebbisuu jaarsolii kan agarsiisudha. Walumaagalatti barruu olii keessaa jaarsoliin araaraa booda yeroo itti eebba waldhabdootaaf kennan kan agarsiisudha.

Isa kanas, jaarsoliin eebba kan kennan jalqaba jaarsummaafi waldhabdoonni murtoo jaarsi kenne fudhachuu didanii booda erga adeemsa amasiisuu adda addaa taasuun fudhatanii booda eebbi waldhabdoonni kun sababii murtoo araaraa fudhataniif kennama. Kun imoo hawaasni Oromoo aanichaa eebba sadarkaa kanatti kan kennu ta'uu isaa kan mirkaneessudha.

4.3.4.1.7 Gulantaa Araara Labsuu

Gulantaa fayyadama afaanii jaarsummaa kana keessatti jaarsoliin waldhabdoonni kan duraan murtoo fudhachuu didan sababa jaarsoliin haasaa adda addaa taasisaniif deebi'anii ejjennoo isaanii jijjiirrachuun murtoon fudhachuu itti ibsamudha. Barruun armaan gadii jaarsummaa keessaa fuudhames kanuma mirkaneessudha.

(35)

1084	<i>Nam tokko ka'ee isaaniin walitti nuuf haaqabu.</i>
1087	<i>Harkasani walqabsiisii</i>
1088	<i>Egaa waasiin waasuma</i>
1089	<i>Waasuma</i>
1090	<i>Waasuma</i>
1091	<i>Jaarsoliin gidduu keessanitti laalleerra.</i>
1092	<i>Dura kan isin beeknu, aramachuun elmachuun, iddoo dhiiraatti.</i>
1093	<i>Akka duriitti naannoo keessanitti, akka jiraattan.</i>
1094	<i>Bishaan jige hinwaraabamu jedheera. Isa daara baastes karoora maleedha.</i>

Akka ragaan lakkoofsa '35' olii Keessatti jaarsoliin dhimma waldhabdeerratti walmari'atanii murtoo ta'erra gahuun araara labsuu isaanii kan agarsiisudha. Mari'annaa boodas abbaan badii eenyu akka ta'e adda baasuun innis adabbii fudhatee maal gochuu akka qabu murteessuun murtoo kana waldhabdootatti labsuu kan agarsiisudha. Haaluma kanaan, barruu becoo olii keessatti akkuma ibsame araara labsuuf jaarsi waltajjii jaarsa tokko ajajee ka'ee waladabdoota ofitti waamuun jaarsolii araaraa fuuldura dhaabbachiisee harka waldhabdootaa walqabsiisuun kan araara labsudha. Gabatee olii keessatti haasaa jaarsi waltajjii 'Nam tokko ka'ee walitti nuuf haa qabu' kan jedhu ajaja jaarsi waltajjii araara labsuuf kenne yoo agarsiisu 'harkasani walqabsiisi' kan jedhu yoo araari labsamu harka waldhabdootaa walqabsiisuun jiraachuu agarsiisa. 'Jaarsi

gidduu keessanitti ilaaleeraa' himni jedhu araara labsuu eegaluu jaarsolii kan agarsiisudha.

Kanarraa immoo kan hubatamu Uummatni Oromoo aanichaa jaarsummaa gaggeeffamu keessatti dubbii ilaalee araara yoo gaggeesu waldhabdoonni murtoo jaarsi kenne erga fudhatanii booda jaarsolii keessaa tokko ka'uun hirmaattota jaarsummichaaf arra ta'e sana waldhabdoota lamaan biratti kan labsu ta'uu isaati.

4.3.4.1.6.8 Gulantaa Araara Mirkaneessuu

Gulantaa kana keessatti araara kutaa biraa keessatti labsamee waldhabdoonni araaraman kan agarsiisudha. Araara mirkaneessuu keessatti jaarsi araara labsu waldhabdoota erga fuuldura jaarsolii dhaabanii booda araaricha kan mirkaneessanidha. Barruun armaan gadiis kanuma kan mirkaneessudha.

(36)

279	<i>Abbaan manaafi haati manaa hinkakatani. Kakaan marga. Coqorsa.</i>
298	<i>Abbaan manaa dhiifamadha walgaafatu. Waldhungatee dhiiseera.</i>
768	<i>Dhiifama walii godhaa amma? Isin haaaraarsu.</i>
1096	<i>Waldhungadhaa? araara nagaa isiniif haagodhu waaqayyo.</i>
2001	<i>Jarsoliin keenyas ulfaadhaa. Itti dadhabdaniittu eebbifamaan jedha.</i>
2010	<i>Ijoollee keenya walitti qabanneerra.</i>

Akka ragaan lakkoofsa '36' olii agarsiisutti jaarsoliin araara gaggeessan mirkaneessuuf deensa deeman adda addaa agarsiisa. Haaluma kanaan raga olii keessatti 42(279) kan agarsiisu kakaan araara haadha manaafi abbaa manaati. Kun immoo araari isaanii coqorsa qabachuun waliif dhiisuu agarsiisa. Kun immo coqorsi jiidha, lalisaa waan ta'eef akka gaariitti fudhatamuu agarsiisa. Ragaa (298) keessatti yaadni jirummoo kakaan waan hinjiraanneef haati manaafi abbaan manaa dhiifama walgaafachuun kan araaraman ta'uu agarsiisa. Haaluma kanaan, himni '*hinkakatani*' jedhu araara jaarsummaa keessatti haati manaafi abbaa manaa yoo araaraman kakuun kan hin jirre ta'uu agarsiisa. Mirkaneessuuf garuu waldhungachuun dhiifama walgaafatu. Jaarsoliinis araaricha kanaan mirkaneessu. Himni '*waldhungadhaa*' jedhu waldhabdoonni ol dhaabbatanii araaramanii booda waliigaluu isaanii mirkaneessuuf haasaa jaarsoliin haasaa'an kan agarsiisudha. '*Araara nagaa isiniif haagodhu waaqayyo*' kan jedhummo waldhabdoonni araaramanii erga araari isaanii waldhungannaan mirkaneeffamee booda gammachuu isaaniirraa kan ka'e jaarsoliin yeroo isaan eebbisani kan agarsiisudha. '*Jaarsoliin ulfaadhaa*' kan jedhu haati

warraafi abbaan warraa waan araaramaniif hojiin jaarsolii milkaa'uu isaaf бага milkooftanii gammachuu isaanii ibsuudha. Himoonni kun hundi isaanii waldhabdoonni waliigaluun araari isaanii ta'uun kan mirkanaa'e ta'uu isaa kan mirkaneessudha.

4.3.4.1.9 Gulantaa Eebba Kennuu

Gulantaa kana keessatti eebbi waldhabdoonni araaramuun araari isaanii erga mirkanaa'ee booda jaarsoliin jalqabarra akkuma eebbaan eegalan eebbaan xumuruu isaanii gulantaa agarsiisudha. Barruu becoon araara battala jaarsummaa waraabame keessaa fudhatame eebba xumurarratti jaarsoliin taasisan kan agarsiisa. Isa kanas, qorataan daawwannaa jaarsummaa sadanii akka taasissee mirkaneeffatetti jaarsoliin jaarsummaa keessatti eebba kan kennan xumura raawwii jaarsummaa irratti ta'uu isaati.

(37)

293	<i>Aannan isin gidduutti haa dhangalaasu.</i>
2010	<i>Akka jalqaba jamarre ijoollee keenya walitti qabanneerra.</i>
211	<i>Mee abbaa Mootii waaqayyoon nuu kadhu.</i>
202	<i>Waaqayyo galanni siif haata'u! Afaan keenya tokko gootee gidduu keenyatti,</i>
2013	<i>waan araara buufteef...Dhirsaafti niitii lapheen gargar bahe waan ijaarreef,</i>
2014	<i>Gidduusaaniitii asaasa diinaa waan kaasteef galanni siifha haata'u.</i>
2019	<i>Kan dhukkubsate maari. Kan deeme nagaan galchi!</i>
313	<i>Mana keessanitti, bulloo keessanitti, oolmaa keessanitti tokko isin haa godhu!</i>
315	<i>Coqorsa nu godhi, hurrii nu godhi waaqa uffisi</i>
316	<i>Oromoon dhugaa dubbata daariiirra taa'ee, kan dhugaa nu haasofsiite,</i>

Akka ragaan lakkoofsa '37' olitti argamu agarsiisutti eebbi jaarsoliin xumurarratti gaggeeffamuu issaa kan dhugoomsudha. Haaluma kanaan raga olii keessatti 37(2010) irra kan jiru eebbi kennamea jiru araari erga ta'ee booda ta'uu isaa agarsiisa. Kanas himni '*ijoollee keenya walitti qabanneerra*' kan jedhutu mul'isa. Kunis waldhabdoota kana araarsuu yaada jedhu kan ibsudha. Gama biraan (211) jaarsi waltajjii eebbi xumuraa akka kennamuuf jaarsa afeeruu isaa agarsiisa. Haaluma kanaan warri biroon immoo eebba kenname mul'isu.

Himni '*lapheen gargar bahe*' kan jedhu kan yaadaan adda ta'an waaqayyo isaan gargaaree araaramuu isaanii agarsiisa. '*lapheen tokko haa ta'u*' kan jedhu yaadaan walii akka galuu qaban kan agarsiisudha. '*kan wallole araarsi*' kan jedhu waaqayyo warra waldhabe araarsuu akka danda'u abbaluudha. '*Coqorsa nu godhi! Hurrii nu godhi!*' kan jedhu baball'ina hawwu kan agarsiisudha. '*Dhugaa nu dubbachiisi*' kan jedhu waaqayyo

araaricha keessatti dhugaa akka baasaniifi soba irraa akka isaan maksuu danda’u kadhachuu agarsiisa. ‘dhirsaafi *niitii lapheen gargar bahe waan araarsiteef*’ kan jedhu kan waldhabe isaan ta’uufi waaqayyo isaan gargaaree waan araara raawwataniif galateeffachuu agarsiisa. Dumarratti ‘*waaqni isin haa eebisu jaarsoliin*’ kan jedhu jaarsolii eebbaa araara raawwatani eebbaan jalqabanii waan xumuraniif waaqayyo dabalee akka isaan gargaaru hawwuufii agarsiisa. Haaluma kanaan, jaarsummaa hawaasichaa keessatti gulantaan eebbaa kutaa fayyadama afaanii keessaa tokko ta’uu isaati.

4.3.4.1.10 Gulantaa Araara Xumuruu

Araara jaarsummaa taa’amu keessatti jaarsoliin erga eebba taasisanii booda araaricha gara xumuruutti fidu. Araara xumuruu keessatti jaarsoliin haasaa adda addaa taasisu. Barruun armaan gadiis waraabbii jaarsummaa keessaa kan fuudhame isa kana kan agarsiisudha.

(38)

297	<i>Abaan manaafi haati manaa hinkakatani. Kakaan marga. Coqorsa. Haati manaafi</i>
298	<i>Waldhungatee dhiiseera. Siidhiiseera waliin jedhu.</i>
806	<i>Jaarsa saalfajjii nyaate isin haagodhu!</i>
807	<i>Hamma beeknu dubbanneerra isa wallaallemmoo waaqayyo itti haaguutu</i>
808	<i>Yoo dogongorremmoo nuuf haadhiifatu. Isiniin immoo walitti</i>
809	<i>Jaarsa raagaa ta’aa Egaa warri waasii taatan guddi guddi jedhaa.</i>
810	<i>Gammanneerra nutoo egaa. Gammadaniiru jarroo.</i>
811	<i>Ni wallaalanii ofiisaaniyyuu beeku.</i>

Akka Ragaan Lakkoofsa ‘38’ olii agarsiisutti jaarsoliin araara isaanii erga xumuranii booda raawwii xumura isaanii haasaa adda addaa taasisuun kan insane ta’uu isaati. Haaluma kanaan raga olii keessatti 38(297fi 298) keessa himoonni jiran xumura jaarsummaarratti haala kakuun raawwatu kan agarsiisanidha. Kunis jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa keessatti kaksiiisuun kan hinjirre ta’uu isaati. Kakuun marga itti laachuun eebbisuun jarri lamaan waldhungatanii waliif dhiisuun gahaa ta’uu agarsiisa. Dabalee ragaan (806fi 807) irratti eeraman immoo jaarsolii araara raawwatan yeroo itti eebbisan ta’uu agarsiisa. Kanas ‘*waaqayyo jaarsa araaraa isin haa godhu*’ kan jedhu eebba jaarsaaf kenname agarsiisa. Raga kana jalatti (808fi 809) immoo jaarsoliin yeroo dhiifama gaafatan agarsiisa. (810fi 811) immoo gammachuu kan agarsiisudha.

Haaluma kanaan, raga olii kana hiikaan yoo ilaallu, himni ‘*jaarsa raagaa ta’al*’ jedhu immoo jaarsoliin araara raawwatani xumuruu isaanii kan agarsiisu ta’ee, “*warri waasii*

taatan guddi guddi jedhaa” kan jedhummo araarichi erga raawwatee booda affeerraan jaarsotaa qaama adabameen jiraachuu isaa kan agarsiisudha. Kun immoo araara jaarsummaa aanichaa keessattti araara xumuruuf jaarsoliin akka galateeffaman, haasaa keessati yaadni nama miidhe yoo jiraateef walii dhiisuun akka jiraatu ni ibsama Kanas, himni‘*yoo dogoggorremmo nuuf haadhiifatu*’ dhiifama ibsuufi sirni affeerraa qaama balleessuun adabbii fudhaterraa akka kennamu ta’uu kan agarsiisudha.

Araara gaggeesanii erga xumuranii booda affeerraan nitaasifama. Isa kanas,‘*jechi warri waasii guddi guddi jedhaa*’ jedhu sirna affeerraaf akka haala mijeessaniif haasaa jaarsi waltajjii taasisedha.Kun hundi kan agarsiisu xumura jaarsummaa irratti fayyadamni afaanii kakuu keessatti, jaarsolii galateeffannaa keessattiifi sirna affeerraa taasiisuu keessatti jiraachuu isaati. Kun immoo gulantaan xumuraa kutaa araaraa gulantaa fayydama afanii ta’uu isaati.

4.3.4.1 Cuunfaa Tartiiba Gulantaalee Fayyadama Afaanii Jaarsummaa Maraa

Kutaalee Jaarsummaa	Gulantaalee Haasaa		Toora	Fakkeenya
Kutaa Jalqabbii	Gulantaa 1	Eebba Jaarsolii	828	<i>Dhirsaafti niitiin walitti nuu araarsi jedhaa....</i>
	Gulantaa 2	Qophii jalqabbii	837	<i>Egaa sagannee waaqa-kadhanneerraa</i>
	Gulantaa 3	Araaraaf Haala mijeessuu	851	<i>Gomjiif eeleenuu walitti bu'a...</i>
	Gulantaa 4	Kutaa itti aanutti Ce'uu	849	<i>Erga waasii nuu waamanii, Eenyunni abbaan himataa?</i>
Kutaa Dhaggeeffannaa	Gulantaa 1	Miidhamaan yaada ibsuu	389	<i>Amma kanwalitti buuneefi...</i>
	Gulantaa 2	Himataa Gaafachuu	405	<i>Kanarrattii walitti bu'uun keessan?</i>
	Gulantaa 3	Himatamaatti Deebi'uu	407	<i>Ahaa! Maal jettaree?</i>
	Gulantaa 4	Himatamaan yaada kennu	408	<i>Eshi! Jaarsoliin galatoomaa isiniin jechaa. Ani dhuguma.</i>
	Gulantaa 5	Himatamaa Gaafachuu	427	<i>ijoollee gidduudhaa hinqabdani isin?</i>
	Gulantaa 6	Gara Kutaa itti aanuutti Ce'uu	447	<i>Qo'idura. Memmee isin lamaan achi nuuf deebi'aatii mar'annaa.</i>
Kutaa Mari'annaa	Gulantaa 1	Mariif Daaraa Naquu	450	<i>Hinjeeqin achi bahii dhaabbadhu</i>
	Gulantaa 2	Marii Gaggeessuu	452	<i>Elaaabbaa, yaannikeessan gaariidha...</i>
	Gulantaa 3	Abbaa Badii adda baasuu	149	<i>Isuma biradha.</i>
	Gulantaa 4	Murtoo Qopheessuu	689	<i>Kanaafiyyuu niitiisaa namichi kun daara muluubaasee, jaarsaaf 200 haa qaxxa'amun jedha.</i>
	Gulantaa 5	Murtoo Mirkaneessuu	698	<i>Asirratti yaada xurruu dubbattaniittu.</i>
Kutaa Araaraa	Gulantaa 1	Qophii Murtoo beeksisuu	461	<i>Eeyyee, mee isa nuu waamaa.</i>
	Gulantaa 2	Murtoo Beeksisuu	702	<i>badii guddaa qabda ati...</i>
	Gulantaa 3	Murtoo Diduu/fudhachuu	506	<i>Ani hinfudhu isa kana! Hin fudhu baqqaa</i>
			531	<i>Ee, Badiidha egaa achirratti,</i>
	Gulantaa 4	Murtoo Amansiisuu	514	<i>Reeffa fira sagal gaggalagalchu...</i>
	Gulantaa 5	Murtoo Fudhachuu	710	<i>Dogoggora Kooti naaraarfadha... nan ishee kiisa</i>
	Gulantaa 6	Eebbisuu yaada fudhanna kennuu	717	<i>Araarri kee siif haadhaabatu. Jiraadhu! Ulfaadhu!</i>
	Gulantaa 7	Araara Labsuu	757	<i>Amma hundasaayyuu feccinee feccineet argineerra.</i>
	Gulantaa 8	Araara Mirkaneessuu	768	<i>Dhiifama walii godhaa amma?</i>
				<i>Coqorsi kun isin haaqabatu...</i>
	Gulantaa 9	Eebba xumuraa gochuu	784	<i>Araara nagaan isinii haa godhu! Kan copxan, hortan isinii haata'u!</i>
	Gulantaa 10	Araaricha Xumuruu	795	<i>Warri waasii guddi guddi jedhaa! Jaarsoliin jiraadhaa!</i>

Tartiiba Cuunfaa Gulantaalee Haasaa Jaarsummaa Kutaa Maraa

(Daawwannaafti Waraabbii suur-sagalee Jaarsummaa Kutaa Maraa irraa fudhatame.

4.4 Hidhata Fayyadama Afaaniifi Koorniyaa Jaarsummaa Keessatti

Walquunnamtii hawaasaa kamiyyuu keessatti akkaataa namoonni afaanitti fayyadaman eenyummaa isaanii kan ibsudha. Namoonnis walquunnamtii hawaasa keessatti sadarkaan isaan ofiif kennan karaalee hariiroo olaantummaa koorniyaa namtoota haasaa waliin taasisan keessatti mul'atu keessaa tokkodha. Walquunnamtii haasaa jaarsummaa keessatti fayyadamni afaanii haadha warraa, abbaa warraafi jaarsolii olaantummaa koorniyaa isaanii adda kan baasudha. Kunis hidhata fayyadama afaaniifi olaantummaa koorniyaa isaan gidduu jiru kan ibsudha.

Kanaaf kutaa kana jalatti barruu waraabbii jaarsummaa sadan keessaa hidhata olaantummaa koorniyaafi fayyadama afaanii hirmaattotaa qaaccessuudha. Haaluma kanaan, yeroo baay'ee waldhabdeen kan uumamu fayyadama qabeenyaarratti walcaalmaan jiraatee qaamni miidhame immoo mormii kaasuunidha. Kanaaf, fayyadama afaanii jaarsummaa keessaa qaaccessuun haala hariiroo olaantummaa koorniyaa waldhabdoota gidduu jiru adda baasuun madda waldhabdee baasuuf kan fayyadudha. Haaluma kanaan qorataan ragaa waraabbii irraafi dawwannaa gaggeesse irraa ka'uun dhima hariiroo fayyadama afaaniif koorniyaa fayyadama afaanii abbaa warraa, haadha warraafi jaarsoliirratti hundaa'uun haala armaan gadiin qaaccessseera.

4.4.1 Fayyadama Afaanii Abbaa Warraa

Araara jaarsummaa keessatti hidhatni fayyadamni afaaniifi koorniyaa karaa ittiin calaqqisiisu keessaa tokko fayyadama afaanii abbaa warraa jaarsummaa keessatti taasisuuni. Fayyadamni afaanii abbaa warraa kun immoo haala olaantummaa koorniyaa haadha warraafi abbaa warraa gidduu jiru kan agarsiisudha. Barruun waraabbii jaarsummaa armaan gadii keessaa fudhatame gadiis hidhata fayyadama afaaniifi koorniyaa calaqqisiisuu keessatti fayyadama afaanii abbaa warraa kan agarsiisudha.

(39)

202	<i>Tulluu yoo darban buddeen hamma tulluu jedhani.</i>
423	<i>Anatu hooggana mana kana.</i>
432	<i>Ani nan guddifadha ijoolleekoo waan ishee gashu hinqabu.</i>
501	<i>Ta'a jennee harree qal'ee ta'uu dinnaan harree ganne.</i>
905	<i>Elaa Jaarsimmoo irraa naa fuudhaa. Sinittan humadha.</i>
1062	<i>Eeyyee,jaarsi udaan nama nyaachisa na araarsuu dandeessu.</i>

Akka raga lakkoofsa ‘39’ olii keessatti ibsameen abbaan warraa araara jaarsummaa keessatti afaanitti fayyadamuu kan agarsiisudha. Haaluma kanaan, ragaan olitti ibsame akka waliigalaatti yoo ilaalamu afaan abbaan warraa fayyadame kun olaantummaa koorniyaa kan calaqqisiisudha. Kanas, *‘tulluu yoo darban buddeen hamma tulluu’* kan jedhu akka agarsiisutti abbaan warraa maatii isaa dhiisee yoo sokke ofii isaa bakka barbaade jiraachuu akka danda’u agarsiisuuf kan haasa’edha. Kun immoo ofiisaa bakka barbaade deemuufi jiraachuu akka danda’u agarsiisuufi olaantummaa cimaa qabaachuu kan mul’isudha. *‘anatu hooggana mana kana’fi ‘ani nan guddifadha ijoolleekoo waan ishee gashu hinqabu’* himoonni jedhan haasaa abbaan warraa ofittummaa calaqqisuusuuf fayyadamedha. Kunis, gaggeessummaa maatiifi guddisa ijoollee waliin qabanii keessatti abbaa manaa qofa kan ilaallatu ta’uu agarsiisa. Kun immoo kan agarsiisu olaantummaa abbaa warraa ifatti kan balballoomsedha.

Dabalataan himni *‘Jaarsimmoo irraa naa fuudhaa?’* jedhu haasaa Abbaan warraa olaantummaa jaarsaatti amanuun jaarsi sababa waldhabdee isaanii kan ta’e qabeenya haadha warraa dhorkatte akka irraa fuudhaniif ibse ta’ee, mammaaksi *‘jaarsi udaan nama nyaachisa na araarsuu dandeessu’* jedhu araara keessatti jaarsi dubbii ulfaataa ta’e ykn badaa ta’e tokko akka dhiisan gochuun dubbii tasgabbeessee araarsuu akka danda’u kan agarsiisu ta’ee, haasaa jaarsaa kanarraa kan ka’e dubbii fudhannaa abbaa warraa kan agarsiisudha. Kun immoo Abbaan warraaolaantummaa jaarsaa beekke bira darbuu dhiisee yaada jaarsaa fudachuu agarsiisa. Mammaaksi *‘Ta’a jennee harree qallee ta’uu didnaan harree ganne’* jedhu **haasaa** abbaan warraa taasise ta’ee, yaada tuffii abbaan warraa calaqqisiisuun olaantummaa qabaachuu ta’uu isaa kan mul’isudha. Kunis waliigaltee haadha warraa dhabnaan adda bahuun barbaachisaa ta’uu agarsiisa.

Walumaa galatti, fayyadama afaanii abbaa warraa olaantummaa koorniyaa hhadha warraa irratti qabu kan agarsiisu ta’ee, tuffii, olaantummaa, ofittummaa, aangoo jaarsaatti amanuu agarsiisuu keessaatti hojiirra kan ooledha. Fayyadamni afaanii abbaa warraa kun olaantummaa agarsiisuun immoo afaaniifi koorniyaan hidhata qabaachuu isaa ifatti kan balballoomsedha.

4.4.2 Fayyadama Afaanii Haadha Warraa

Hidhatni fayyadama afaaniifi koorniyaa karaa ittii mul'atu keessaa tokko fayyadama afaanii haati warraa araara jaarsummaa keessatti taasistudha. Fayyadamni afaanii kun immoo haala olaantummaafi gadaantummaa koorniyaa kan calaqqisiisudha. Bu'uuruma kanaan, araara jaarsummaa keessatti fayyadamni afaanii haadha warraa qabiyyee fayyadama afaanii jaarsummaa mataa isaarratti kan hundaa'edha. Barruun waraabbii jaarsummaa armaan gadii keessaa fudhatame gadiis hidhata fayyadama afaaniifi koorniyaa calaqqisiisuu keessatti fayyadama afaanii abbaa warraa kan agarsiisudha.

(40)

91	<i>Egaa waan himadhu, isin abboolii kooti.</i>
98	<i>Namoo gorsitaniittu? Innoo ishii hinjedhu.</i>
393	<i>Maaltu sigashee waa'ee Nuugii nagaafatte jedhe.</i>
394	<i>Maal sigashe qabeenya koo keessa jedhe.</i>
396	<i>Maaf nagashu wajjumoo amaaneen jedhe.</i>
544	<i>Ijoolleesaa isatu guddifata. Maal irraa qabna nuyi.</i>
725	<i>Ergasii hamman mana na ari'e mana nama bulu gahettii na ari'e.</i>

Akka ragaan fayyadama afaanii haadha warraa lakkoofsa '40' olii keessa jiru agarsiisutti Haati warraa olaantummaa abbaa warraa isaaniirratti dhiisuutu mul'ata. Gama biraan immoo haati warraa jaarsolii kan kabajju ta'uu, olaantummaa jaarsoliin araara keessatti qabaachuutti amanuu, qabeenya ishee falmachuu danda'uu kan agarsiisudha. Haaluma kanaan, akka ragaa olii keessatti ibsameen himni '*egaa waanan himadhu*' kan jedhu haasaa haati warraa jaarsoliitti yaada yeroo himattu taasiftedha. Haasaan '*Isin abboolii kooti*' kan jedhu jaarsolii kabajuu mul'isa. Kun immoo haati warraa yaada waldhabbii jaarsoliitti yeroo himattu jaarsoliif jalqaba ulfina kan laattu ta'uu kan agarsiisudha.

Gama biraan himoonni '*maaltu si gashee waa'ee nuugii nagaafatte jedhe*' jedhuufi '*maal sigashe qabeenya koo keessa*' kan jedhan haasaa haati warraa abbaan warraa ishee ofittummaa calaqqisiisuufi qabeenya waliinii keessatti akka hunhirmaanne ishee dhorkuuf taasise kan agarsiisudha. Kun immoo sodaa qabduufii miidhaa abbaan warraa irraan geessisu ifa kan baasu ta'ee, fayyadama qabeenyaarratti olaantummaa abbaa warraa kan dhugoomsedha. Himni '*naammoo gorsitaniittuu innoo ishii hinjedhuu*' jedhu haati warraa olaantummaa jaarsoliitti kan amantu ta'ee diddaa abbaa warraa ifa baasuun olaantummaa abbaa warraa kan calaqqisiisudha. Himni '*maaf nan gashu wajjumoo amaaneen*' jedhu haasaa haati warraa abbaan warraa qabeenya waliinii akka ishee hin

ilaallanne ibsinaan abbaa qabeenyummaashee mirkaneessuuf taasitedha. Kun immoo haati warraa abbaa qabeenyummaa isheerratti falmachuu haadha warraa kan mirkaneessedha.

Dabalees, fayyadama afaanii haadha warraa keessatti *‘isatu guddifata ijoolleessaa’* kan jedhu ijoolleen kan isaa qofa ta’uu kan agarsiisudha. Kun dhimmoota waliiniirratti olaantummaa abbaan warraa akka qabu kan agarsiisu ta’ee, haati warraa aangoo abbaa warraa isheerratti dhiisuu ishee kan mirkaneessudha. *‘Hamma manaa na ari’ee mana namaa buluuttin gahe’* kan jedhu olaantummaa abbaa warraa ifatti agarsiisa. Gama biraanis haadha warraa manasheetii baatee mana namaa bulunshee abbaa warraasheetti olaantummaa guddaa dhiisuu agarsiisa.

Walumaagalatti, ragaan fayyadama afaanii haadha warraa olii akka agarsiisutti haati warraa kabaja jaarsolii agarsiisuuf, yaada himannaa agarsiisuuf, gaaffii qulqulleeffannaa jaarsolii gaafachuuf, olaantummaa abbaa warraarratti dhiisuu calaqqisiisuu keessatti hojiirra ooluu isaa kan agarsiisudha. Olaantummaan abbaa warraarratti dhiisuun kun immoo waa lama mul’isa. Tokko olaantummaa koorniyaa jiruufi walqixxummaan koorniyaa dhibuu agarsiisa.

4.4.3 Fayyadama Afaanii Jaarsolii

Araara jaarsummaa keessatti afaan jaarsoliin fayyadamuun haadha warraafi abbaa warraa waldhaban ittiin araarsan nijira. Afaan jaarsolii kunis haasaa abbaa warraafi haadha warraaf taasifamu waan ta’eef koorniyaa waliin hidhata qaba. Hidhannii kun immoo karaalee ifu keessaa tokko fayyadama afaanii jaarsoliin jaarsummaa keessatti taasisaniini. Fayyadamni kun immoo haasaa abbaa warraa (dhiira)fi haadha Warraa (dhalaa) irratti hundaa’uun walqixxummaa koorniyaa lamaan isaanii gidduu mirkaneessuu keessatti, haasaa to’achuu keessattiifi murtoo kennuu keessatti hojiirra kan ooledha. Haaluma kanaan, fayyadamni afaanii jaarsolii ragaa barruurratti hundaa’uun iddoowwan adda addaa armaan gadii keessatti hojiirra ooluun armaan gaditti kan qaacceffamedha.

4.4.3.1 Walqixxummaa Mirkaneessuu Keessatti

Jaarsummaa jechuun faayidaafi dhimmoota garaagaraarratti walcaaltee malee tajaajila walqixxee ta'e argachuudha. Haaluma kanaan jaarsummaa waraabame keessatti dhimmi ijoon walddhabdoonni irratti walddhaban qabeenyaa waliin qaban bifa ifaafi walfakkaatuun waliigalanii fayyadamuu dhabuurraa kan maddedha. Kana keessatti abbaan warraa qabeenyaa maatii waliin qabu haadha warraa malee itti fayyadamuurraa kan ka'e walddhabbiin kan uumamudha. Dhimmoonni kun jaarsummaa waraabame kana keessattis waan argamaniif Barruun armaan gadiis kanuma kan mirkaneessedha.

(41)

471	<i>Isa kana maaltu ishee gasha yoggaa jettu.</i>
468	<i>Haati manaa kee haadha manaa keeti. Mana sana qixxeedha bilchitu.</i>
469	<i>Walgargaartanii bulchitu malee qofaa kee bulchita miti.</i>
470	<i>Hunda hojjettee si eegdi.</i>
918	<i>Jireenyi waliini. Inni Maftiikooti. Maftii koo inni jettu.</i>

Ragaan lakkoofsa '41' irratti armaan olitti argamu akka hubachiisutti jaarsummicha keessatti jaarsoliin abbaan warraa qabeenyaa waliinii akka dhuunfaa isaatti ilaaluun yeroo yaada haadha warraa malee fayyadamu bira waan gahaniif, dhimmi ijoon walddhabdee kanarraa madduusaa waan baraniif isaan gidduutti walqixxummaan akka mirkanaa'uuf deensa deeman argina. Kanas, himni '*mana sana qixxee bulchitu*'fi '*walgargaartanii bulchitu*' kan jedhan hooggansa maatiifii qabeenyaa keessatti koorniyaan lamaanuu walqixxee akka hirmaataniif walqixxummaa mirkaneessuuf dhama'uu ta'a. Gama biraan '*maaltu ishee gasha yogguu jettu*' kan jedhu haasaa jaarsoliin olaantummaa koorniyaa jechuun abbaa warraa kan agarsiisan ibsuu ta'ee, '*Maftiikooti*', '*maftiikooti*' kan jedhu ofittummaa abbaa warraa kan agarsiisu ta'ee, '*qofaatti waan goote hinqabdu*'fi '*jireenyi waliini*' kan jedhu inni jaarsoliin ofittummaa abbaa warraa to'achuuf haasaa taasisan ta'a.

Walumaagalatti, maatii keessatti abbaan warraa fayyadama qabeenyaafi bulchuurratti isa duwwaa akka ilaallatu waan kaasuuf jaarsoliin immoo haati warraas keessaa qabaachuushee mirkaneessuuf olaantummaa waan qabanii haasaa walqixxummaa mirkaneessuutti gargaaramanii araarsu. Kun immoo jaarsummaa keessatti walddhabdoota gidduutti dubbii ilaalee qorachuun murtoo dhimmoota walqixxummaa mirkaneessanii kennuun olaantummaa qabaachuu ifatti kan mul'isudha. Dhimma kana ilaalchisees daawwannaan ganda Balballaa Soorgootti gaggeesse irraa mirkaneeffadheera. Kanas

abbaan warraa bal'inaan qabeenyaa waliin qabanirratti maaltu ishee gashe jechuutu mul'ata. Isa kana mirkaneessuuf immoo jaarsoliin qabeenyi qixxeedha, dhuunfaatti hin qabdu, waliin bulchitu jedhuu haasa'uu ilaaluun qoratichi mirkaneeffateera.

Haaluma kanaan, dhimmi ijoon jaarsolii araara jaarsummichaas walqixxummaan koorniyaa gidduu haadha warraafi abbaa warraa dhimma fayyadama qabeenyaarratti akka jiraatu gochuudha. Kunimmoo olaantummaa koorniyaa gidduu isaanii jiru gara tokkootti fiduuf deensa deemamudha. Kanas barruu jaarsummicha keessaa fuudhame gadii kan mirkaneessudha.

(42)

- 443 *Aangoo hinqabdu.*
- 444 *Humnaan hinhojjennee sifaana. Jecha akkasii kanallee osoo dhiistee.*
- 480 *Seeraan marraata malee seeraan ala hinmarraatu.*
- 481 *Kanaaf, qabeenyashee inni ati oddoosheen hinjirretti gurgurtu maal fakka.*
- 535 *Lilmooyyuu haata'u haadha manaa kee waliin marii ishee malee hingurguriinaa.*
- 559 *Fedhiishee malee fuudhuun, gurguruun, balleessuun garmaleedha.*

Akka ragaan lakkoofsa '42'olii keessattis jaarsoliin maatii gidduutti walqixxummaan koorniyaa dhibuun madda waldhabdee akka ta'e hubachuun gidduusaaniitti mirkaneessuuf haasaa haasa'ame kan agarsiisudha. Abbaan warraa aangoonsaa qofaatti fayyadamee qabeenya waliinii akka hinballeesineefii haalli fayyadaminsaa waliin ta'uu mirkaneessuuf haasaa haasa'amedha. Himni '*aangoo hinqabdu jettee*' jedhu dubartiin akka aangoo hinqabneetti kan ibsamte ta'ee, '*maaltu ishee gasha anatu hooggana*' kan jedhummo abbaan warraa aangoo olaanaa ofiisaa qabaatee haadha warraafii ijoollee akka hoogganuutti kan agarsiisudha. Isa kanas jaarsoliin seeraan hoogganuu akka qaban kaasaniif, '*Seeraan marraata malee, seeraan ala hin marraatu*' himni jedhu karaa sirriifi qajeelaa bifa walqixxummaa koorniyaa qabuun mana isaa hoogganuu akka qabu jaarsa yaada kaasan kan agarsiisudha.

Gama biraan abbaa warraa itti fayyadama qabeenyaarratti oftummaa isaa dhiisee waliin dhimma waliiniirratti akka fayyadamaniif gorsuu agarsiisa. Kanas, '*iddoosheen hinjirretti*' kan jedhu qabeenya waliinii qofaa qofaa gurguruu kan agarsiisu ta'ee, '*fedhiishee malee*' kan jedhu osoo isheen irratti hinmurteessiin ta'uu '*lilmooyyuu haataatu*' kan jedhu qabeenya kamiyyuu yaada jedhu qabaatee '*marii malee hingurguriinaa*' kan jedhu qabeenya waliinii koorniyaan lachanuu walmari'achuun akka

gurguruu qaban kan ibsudha. Dabalataan dhimma olaantummaa koorniyaarratti akkan jaarsummaa ganda balballaa soorgoofi kalaalaa daawwadhatti olaantummaan abbaa warraa irra jiraachuu isaa mirkaneeffadheera.

4.4.3.2 Haasaa To'achuu Keessatti

Jaarsummaa keessatti olaantummaa haasaa koorniyaa gidduu jiru to'achuun aboo kan qabu jaarsadha. Sochiileen hirmaattota jaarsummaa kan to'atamu haasaa jaarsi waltajjii taasisuun ta'a. Araara jaarsummaa gaggeeffamu keessatti hojiin jaarsolii kutaalee jaarsummaa keessatti walquunnamtiifii haasaa to'achuudha. Haasaa koorniyaa lamaanii kallattii garagaraan jiru kan haadha warraafi abbaa warraa, dhaggeeffattootaa, mata duree haasaa, dheerina dubbii, yaa'insa haasaa waldhabdootaa, eenyu akka dubbatu nieeyyamu, dhorku, haasaa dhaabsisufi jajjabeessuun akka to'annoo taasisan niibsa. Haaluma kanaan barruu armaan gadii olaantummaa jaarsoliin adeemsa jaarsummaa to'achuu keessatti qabu kan balballoomsedha.

(43)

87	<i>Mee miidhama sirra gahe jaarsoliitti gabaabsiitii himadhu?</i>
279	<i>Wanta jennu jenneerra. Dubbiin yoo baay'ate hareetti hinfedhamu.</i>
670	<i>Lakki siin laadhu. Kanuma odeessaa hinoollu egaa</i>
40	<i>Karaadheeraa miillatu gabaabsa, dubbii dheeraammoo jaarsatu gabaabsa</i>
748	<i>Siin lane, anoo sii hinlaane.</i>
750	<i>Hinlaanne animmoo.</i>
752	<i>Harka hinbaafne.</i>
754	<i>Elaa takka jedhi.</i>

Ragaan lakkoofsa '43' jaarsummaa sadan keessaa fuudhame olii kun akka agarsiisutti jaarsoliin haasaa koorniyaa lamaanii jaarsummaa keessatti taasifame to'achuu keessatti olaantummaa akka qaban kan ibsudha. Olaantummaan jaarsoliis koorniyaa lamaan gidduutti dabaree kennuu, haati warraafi abbaan warraa akka himatan gaafachuu, dabaree to'achuufi haasaa to'achuu ta'uu isaa kan mirkaneessudha.

Haaluma kanaan, himni jaarsi waltajjii '*jaarsoliitti gabaabsii himadhu*' jedhu haasa'e, abbaan warraa yaada isaa akka himatuuf affeeramuu yoo agarsiisu '*asirratti waan dabaltan qabduu*', himni jedhummo jaarssi waltajjii hirmaattota jaarsummaa koorniyaa lamaaniiif dabaree kennuuf olaantummaa qabaachuu agarsiisa. '*harka hinbaafne*', '*lakki sii laadhu*' '*kanuma odeessaa hinoollu*' himoonni jedhan immoo jaarsi jaarsolii dhiiraa

dabaree dhorkachuu kan agarsiisu ta'ee, '*elaa takkaa jedhi*' kan jedhu jaarsi eeyyama dubbaannaa jaarsolii biroof kennuu kan ibsu ta'ee dubbadhu yaada jedhu qaba.

Dabalees *mamaaksi 'karaa dheeraa miillatu gabaabsa, dubbii dheeraa jaarsatu gabaabsa'* jedhu jaarsi olaantummaa dubbii himaattaa gama koorniyaa lamaaniiin to'annaa gochuun mirga qabaachuu isaa kan balballoomsedha. Haaluma kanaan mammaaksi '*dubbiin yoo baay'ate harreetti hinfedhamu*' jedhu jaarsummaa keessatti dubbii feccaa oolanii irra turuuf gatii akka hinqabne haasaa koorniyaa lamaaniiif jaarsi taasise kan agarsiisudha.

Kanaafuu, jaarsummaa keessatti jaarsoliin olaantummaa yaada himannaa kennuurratti, jaarsoliif gaaffii qulqulleeffannaa eeyyamuu, eeyyama dubbii kennuufi dhorkuu, haasaa gabaabsuuf to'achuun adeemsa jaarsummichaa kan to'atan kan qaban ta'uu agarsiisa. Kun immoo jaarsoliin adeemsa jaarsummaa to'achuu keessatti koorniyaa lamaan irratti aangoo olaanaa qabaachuu kan mirkaneessudha. Kanaaf, fayyadamni afaanii jaarsolii kun afaanitti fayyadamuun haasaa koorniyaa dhiiraafi dhalaa to'achuu qaba. Kun immoo afaan jaarsoliin fayyadaman haasaa koorniyaa lamaanii to'achuu keessatti gahee qabaachuu mul'isa. Kun immoo fayyadamni afaanii jaarsoliifikoorniyaa hidhata qabaachuu kan dhugoomsedha.

4.4.3.3 Murtoo Kennuu Keessatti

Fayyadamni afaanii jaarsolii walquunamtii jaarsummaa keessatti olaantummaa jaarsolii koorniyaa lamaaniiif murtoo kennuu calaqqisiisa. Jalqabbii jaarsummaa keessatti jaarsi waltajjii seera jaarsumma akka hirmaattonni koorniyaa lamaanuu akka kabajan ibsuun walquunnamtiin hirmaattota jaarsummichaa karaa jaarsa qofa akka ta'e kan beeksisudha.. Barruun armaan gadiis isuma kana kan mirkaneessedha.

(44)

87	<i>Kanaaf...mee miidhama sirra gahe jaarsoliitti himadhu.</i>
355	<i>Kanarratti yoo itti galuuf kaanu seeraan nuu bitamtu.</i>
356	<i>Nuyi akka araaramtan barbaanna.</i>
357	<i>Sana dura garuu, yeroo dubbattan, seeraan ala akka hinjeeqne.</i>
358	<i>Gama lachuunuu mee wabii nuu waamaa.</i>
1028	<i>Yoo muggutta ta'e gara barbaannetti si ergina.</i>
1029	<i>Yoo fudhattemmoo qaxxa'amtee gara mana keetti si ergina.</i>
1052	<i>Dil'uun lafa buute huufa malee hinkaatu.</i>

Ragaan lakkoofsa ‘44’olitti ibsame kun jaarsi murtoo kennuu keessatti olaantummaa seera jaarsummaa himuufi hojiirra oolchuu qaba. Himoonni ‘Seeraan *nuu bitamtu*’, ‘mee *wabii nuu waamaa*’ jedhan haasaa jaarsi koorniyaan lachuun (haati warraafi abbaan warraa) seera jaarsummaa himuun kabachiisuu qabaachuu kan mirkaneessudha. Himni ‘mee *miidhaa sirra gahe jaarsoliitti himadhu*’ jedhu jaarsoliin miidhaa haadha warraa irra gahe dabareen jaarsa duratti dhiyaattee akka himatan ajajuu kan agarsiisudha. Kun immoo kan agarsiisu walquunnamtiin lamaaniiinuu taasifamu mara karaa jaarsaa akka ta’u agarsiisa.

Gama biraan haasaan waldhabdootaa jaarsolii qofaatti duwwaa akka ta’eefi achirratti walitti akka hintaane kan agarsiisudha. Himni ‘*Gama lachuunuu mee wabii nuu waamaa?*’ haasaa jaarsi koorniyaa lachanu wabii akka waaman ajaje agarsiisudha. Sababiin isaa waldhabdoonni murtoo yoo didan wabiin waamaman sun akka dhimmicha bakka buufidha. Kunis adeemsa murtoo kennuu keessatti isa bu’uuraa tokko ta’ee ‘*gara barbaannettii si geessina ta’a*’ kan jedhu abbaa warraaf murtoo kennuu jaarsoliin akka danada’an kan agarsiisudha. ‘*Qaxxa’amtee gara mana keetti si ergina*’kan jedhu haasaa jaarsi abbaan warraa araara didnaan adabbii kennamuufi ibsuuf taasisedha. kun immoo jaarsi koorniyaa lamaanirratti olaantummaa adabbii kennuu qabaachuu ifatti kan mul’isudha.

Mammaaksi jaarsi waltajjii ‘dil’uun *lafa buute huufa malee hinkaatu*’ jedhe haasaa koorniyaa lamaaniiif jechuun abbaa warraafi haadha warraaf taasifame ta’ee, jaarsummaa tokko taa’anii qaama balleesse adda baasuun dirqama ta’uu kan agarsiisu ta’ee, namni abbaa badii ta’e immoo adabbii fudhachuu kan qabu ta’uu kan agarsiisudha. Kun immoo jaarsoliin teenyaan gatiin dadhabbi isaanii dirqama kan jiru ta’uu ibsa jechuudha.

Dabaleess, fayyadamni afaanii jaarsolii adeemsa murtoo kennu keessatti haadha warraafi abbaa warraa (koorniyaa lamaan) irraa jaarsoliin yaada fuudhanii booda gaaffiin qulqulleeffannaa jaarsoliin dhiyeessuufi waldhabdoonnii gaaffii sanaaf deebii akka kennan gaafachuun olaantummaa jaarsolii ta’uu agarsiisa. Barruun waraabbii jaarsummaa keessa fuudhame kanuma kan balballoomsudha.

(45)

- 226 *Gaaffii qabdu?*
227 *Gaaffii qabna, eeyyee, gaaffii qulqulleeffannu.*
231 *Mimmixa kana yeroo bitte. Bittee tolteeti bitemoo rakkoo qaba?*
232 *Bittee dagatte ta'aa? Sirriimatti, seeraan immoo bittee?*
233 *Kan jedhun obboleessa koorraa gaaffii qaba?*
234 *Barbaree yeroon nagaddu gaafan ani bitee gurguru maa hinnyaanee.*
236 *Otooman Gaafan gurguru hinnyaatu. Bu'aan buusa.*

Akka Ragaan fayyadama afaanii jaarsolii lakkoofsa '45' olii ibsutti jaarsoliin afaanitti kan fayyadaman koorniyaa lamaan haadha warraafi abbaa warraa irraa dubbii qulqulleeffachuuf gaaffii gaafachuu, waldhabdoonni deebii kennuu, erga dubbii xiinxalanii booda murtoo kennuuf hojiirra kan oolchan ta'uu isaati.

Haaluma kanaan himni '*gaaffii qabduu?*' jedhu jaarsi waltajjii jaarsoliin gaaffii akka gaafataniif affeeruu agarsiisa. '*Gaaffii qabna, eeyyee gaaffii qulqulleeffannu*' kan jedhimmoo jaarsoliin waan qulqulleeffatan qabaachuu ibsa. Himoonni jaarsoliin abbaa warraatiin '*bittee tolteetta moo rakkoo qaba? Bittee dagatte ta'aa?*' jedhan gaaffii gaafachuu ifatti kan mul'isanidha. Himni '*Gaafan bitee gurguru otoo nyaateera ta'ee dhuguma dubbiin kun?*' jedhu deebii waldhabdoonni kennan ta'uu mul'isa. Kun hundi immoo jaarsoliin olaantummaa guddaa qabaachuu isaanii kan agarsiisudha.

Gama biraan jaarsoliin adeemsa murtoo kennuu adda addaa keessa erga bahanii booda murtoo waliigalaa irra gahame haadha warraafi abbaa warraa beeksisuun olaantummaa jaarsi qabudha. Isa kanas barruun armaan gadii waraabbii jaarsummaa keessaa fudhatame ifatti kan balballoomsedha.

(46)

- 689 *Haadha manaa malee abbaan manaa jiraachuu danda'amoo?*
690 *Sirriitti wayyaa tokko muluu 500 daara baasee jaarsammoo 200 haakaffalu. Jaarsaaf immoo birrii 200 haaqaxxa 'amu.*

Akka Ragaan lakkoofsa '47' olitti dhiyaate kun yaadrimee murtoo jaarsoliin waliigalan wadhabdootatti beeksisuu kan agarsiisudha. Isa kanas, Himni '*jiraachuu danda'amoo?*' jedhu haati manaa jireenya maatii keessatti baay'ee faayidaa qabeettii ta'uu isaa kan ibsu ta'ee, isheen ala jiraachuun akka hin danda'ame kan ibsudha. Isa kanaaf immoo abbaan warraa adabamuun barbaachisaa ta'uu murtoo kennameha. Himni '*Sirriitti wayyaa tokko muluu 500 daara baasee...haa uffisu*' kan jedhuufi '*jaarsaaf immoo 'birrii 200 haa*

qaxxa'amu' kan jedhu murtoo adabbii abbaa warraatti kenname waldhabdootatti beeksisuu kan agarsiisudha. Kun hundi immoo jaarsummaa hawaasa Oromoo aanaa Jimmaa Gannatii keessatti jaarsoliin adeemsa murtoo kennuu keessatti olaantummaa kan qaban ta'uu isaa kan ibsedha.

Gama biraan fayyadamni afaanii jaarsolii murtoo erga kennanii booda koorniyaa lamaaniiif (waldhabdootaaf) ibsanii araara gaggeessuun olaantummaa jaarsolii agarsiisa. Barruun armaan gadiis kanuma calaqqisiisa.

(47)

- 1091 *Jaarsoliin gidduu keessanitti laalleerra.*
- 1091 *Kanaaf, akka duriitti naannoo keessanitti, akka jiraattan jaarsi ibseera.*
- 1092 *Isa bade sana bishaan jige hinwaraabamu jedheera.*
- 1093 *Fuulduratti akka karoora baafattanii midhaan galfatanitti*
- 1094 *Isa gurgurtan waliigaluu.*
- 1095 *Afaan gaariin afaa gaarii caala jedhameera.*
- 1096 *Araarri keessan tokko haata'u. Isin haa eebbisu. Waldhungadhaa*

Haala Ragaan lakkoofsa '46' olii keessaa kan agarsiisu adeemsa murtoo kennuu keessaa tokko isa ta'e, murtoo haadha warraafi abbaa warraaf ibsuun tokko ta'uu kan ibsudha. Himni '*Jaarsoliin gidduu keessanitti ilaalleerra*' jedhu haasaa jaarsoliin gama koorniyaa lamaaniiin dubbii qarachuuf taasisan ilaala. '*Karora maleedha*' kan jedhu haasaa jaarsi haadha warraatti dhugaa dhugaa argan himuu ilaala. '*Waldhungadhaa*' kan jedhu haasaa jaarsoliin araara haadha warraafi abbaa warraa mirkaneessuuf taasisan ilaala. '*araara nagaan isinii haata'u*' kan jedhu araaraa booda abbaa warraafi haadha warraaf eebba kennuu agarsiisa. '*bishaan jige hinwaraabamu*' '*akka duriitti akka jiraattan*' fi '*fuulduratti akka karoora baafattan*' himoonni jedhan haasaa jaarsi murtoo kennuu keessatti karoora fuulduraa haati warraafi abbaan warraa ittiin jiraatan ibse kan agarsiisudha.

Dabalees, mammaaksi '*afaa gaariin afaan gaarii caala*' jedhu haasaa jaarsoliin haati warraafi abbaan warraa walitti bu'uun haasaan walmadeessuurraa akka of qusatan to'achuuf taasisedha. '*Yoo gurgurtan waliigaluu*' kan jedhu immoo haati warraafi abbaan warraa qabeenya isaanii yoo gurguratan waliigalteen ta'uu akka qabu gorsuu kan agarsiisudha. Kun hundinuu jaarsi araara jaarsummaan raawwatu keessatti murtoo kennuun murtoo sana waldhabdootaaf beeksisuu kan agarsiisudha. Kunis jaarsoliin murtoo beeksisuu keessatti olaantummaa qabaachuu kan agarsiisudha.

Walumaagalatti, fayyadamni afaanii jaarsoliin araara jaarsummaa keessatti taasisan koorniyaa ibsuu waliin hariiroo qabaatee, jaarsoliin murtoo kennuu, beeksisuu, haasaa to'achuu, walqixxummaa koorniyaa mirkaneessuu, dubbii qulqulleeffannaaf gaaffii gaafachuu, waldhabdoonni deebii akka kennan gaafachuu keessatti hojiirra akka oolutu hubatame. Akka waliigalaatti fayyadamni afaanii jaarsolii kun immoo walqixxummaa koorniyaa mirkaneessuu keessatti qabu kan agarsiisudha.

BOQONNAA SHAN: ARGANNOOFI YABOO QORANNICHAA

Qorannoo kana keessatti boqonnaan kun kutaa xumuraati. Boqonnichis argannoofi yaboo qorannoo qaaccessa qabiyyee afaanii jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa gidduutti aanaa Jimmaa Gannatii keessatti taa'amu kan agarsiisu ta'ee, cuunfaan qindoomina qorannoo keessatti kan ibsamedha. Kunis barruu jaarsummaa haadha warraafi abbaa warraa sadii keessaa fuudhame qaaccessuurratti kan bu'uureffatedha. Haaluma kanaan argannoofi yaboon

5.1 Argannoo Qorannichaa

- Araara jaarsummaa uumata Oromoo Godina Horroo Guduruu Aanaa Jimmaa Gannatii taa'amu keessatti fayyadamni afaanii jaarsoliin waldhabdoota araarsuuf fayyadaman haala namni kamuu dirreewwan hojii adda addaatti fayyadamurraa adda ta'uu.
- Fayyadamtoonni afaan jaarsummaa kanaas namoota mara osoo hintaane kanneen bilchaatanii fi muuxannoo qaban ta'u.
- Araara jaarsummaa keessatti qabiyyeewwan fayyadama afaanii adda addaa kan akka jaalala, sodaa, gad-aantummaafi olaantummaa, cimina, dadhabina, shakkii, gaabbii, tuffii, ofittummaa, falmii, aarii mul'isan kan jiran ta'uu.
- Jaarsummaan araaraaf taa'amu kutaaleen fayyadama afaanii gurguddoon afur kan akka Kutaa dubbii jalqabii, dhaggeeffannaa, marii gochuufi araaraa tartiibaan kan jiran ta'ee kutaaleen kunis, gulantaafi sadarkaalee addaa addaa kan qabu ta'uu.
- Kutaan jalqabbii araara jaarsummaa gulantaalee fayyadama afaanii afur kan akka kadhannaa, qophii karaa saaqqii, araaraaf haala mijeessuufi gulantaa dhaggeeffannaatti ceesisuu kan qabu ta'ee, sadarkaalee fayyadama afaanii kudha tokko akka to'annoo gaggeessuu, taa'umsa mijeessuu, wabii waamuufi waamsisuu, waamicha araaraa fudhachuu, murtoo araaraa ibsuufi murtoo araaraa mirkaneessuu kan qabu ta'uu isaa.
- Kutaan dhaggeeffannaa araara jaarsummaa gulantaalee fayyadama afaanii jahafi sadarkaa fayyadama afaanii kudha tokko kan akka dabaree gaafachuu, kennuu, gaaffii gaafachuufi deebisuu, kutaa dhaggeeffannaa gudunfuu, kutaa itti aanu murteessuufi waldhabdoota of biraa fageessuu kan qabi ta'uu.

- Kutaan mari'annaa araara jaarsummaa gulantaalee fayyadama afaanii shan kan qabu kan akka kan akka mariif haala mijeessuu, marii gaggeessuu, abbaa badii adda baasuu, murtoo qopheessuufi murtoo mirkaneessuu kan qabu ta'uu isaa.
- Kutaan Araara immoo gulantaalee kudhan kan akka gulantaa qophii murtoo beeksisuu, murtoo beeksisuu, murtoo fudhachuu, diduu, waldhabdoota amansiisuu, eebba kennuu, araara labsuufi mirkaneessuun kan jiran ta'uu.
- Araara jaarsummaa gaggeeffamu keessatti fayyadamni afaaniifi koorniyaa hidhata cimaa kan qabu ta'ee, kunis fayyadama afaanii abbaa warraa, haadha warraafi jaarsolii keessatti kan mul'atu ta'uu isaa.
- Fayyadamni afaanii abbaa warraafi haadha warraa jaarsaaf kabaja kennuufi murtoo jaarsaa fudhachuu kan agarsiisuu keessatti hojiirra kan oole ta'uu.
- Fayyadama afaanii abbaa warraa olaantummaa koorniyaa kan agarsiisu ta'ee, tuffii, ofittummaa, Shakkii mul'isuu keessaatti hojiirra kan oole ta'ee, kan haadha warraa garuu, walqixxummaan koorniyaa dhibuu agarsiisuun, dubbii himannaaf, gaafannaa, olaantummaa abbaa warraarratti dhiisuu mul'isuu keessatti hojiirra kan oole ta'uun argannoowwan qorannicha keessaai taa'anidha.

5.2 Yaboo Qorannichaa

Argannoowwan kutaa olii keessatti tarreeffaman bu'uura godhachuun qabxiilee bu'uura ta'an armaan gadii gara hojiitti jijjiiruun jaarsummaa hawwaasa keessatti waldhabbii furuuf taa'amu fayyadama afaanii gaarii qabaachuun araara gaggeessuun kan danda'amudha.

- ❖ Araara jaarsummaa keessatti fayyadama afaanii jaarsoliin gargaaramuun araara gaggeessan haala bakkeewwan dirree hojii birootti fayyadamanirraa adda waan ta'eef namni hunduu walqixa hinbeeku. Kun immoo hubannoo gama kanaan dhaloonni gonfatu nixiqqeessa. Kanaaf, waajjirri aadaafi tuurizimii jaarsolii muuxannoo kanaa qaban qindeessee haala dargaggootaaf muuxannoo kennanirratti hubannoo uumuun barbaachisaadha.
- ❖ Barattoonni hubannoo fayyadama afaanii jaarsummaa keessaa gabbifachuun jaarsummaa keessatti hirmaatanii araara milkeessuu akka danda'aniif, Biiron

Barnootaa jaarsolii biyyaa dhimmicharratti hubannoo qabaniif haala mijeessuun gorsa akka kennan taasisuu qaba.

- ❖ Hubannoo fayyadama afaanii araara jaarsummaa dhaloonni dhufu gabbifachuun akka itti gargaaramuu danda'uuf, gumii afaanii manneen barnootaa keessatti barattootaaf hojiin hubannoo uumuu osoo kennameefii gaarii ta'a.
- ❖ Araara jaarsummaa taa'amu taa'amu keessatti qabiyyeen fayyadama afaanii kan akka jaalala, kabajaafi cimina argamuun isaanii milkaa'ina araara tokkoof bu'aa waan buusaniif cimee osoo itti fufee gaariidha.
- ❖ Araara jaarsummaa keessatti qabiyyeewwan fayyadama afaanii kan akka tuffii, aariifi ofittummaa abbaa warraan hojiirra kan oolanidha. Kunneen immoo milkaa'ina araaraarratti dhiibbaa uumu. Kanaaf, jaarsoliin araara dura waldhabdoonni qabiyyeewwan kana akka malee fayyadamuurraa akka of qusataniif gorsa osoo kennanii gaarii ta'a.
- ❖ Araara jaarsummaa keessatti kutaawwan fayyadama afaanii kanneen akka kutaa jalqabii, dhaggeeffachuu, mari'achuufi araaraa nijiru. Isaan kun haala qindoomina fayyadama afaanii jaarsummaa agarsiisuun miidhagina isaa waan calaqqisiisaniif cimee osoo itti fufee.
- ❖ Fayyadamni afaanii abbaa warraafi haadha warraa olaantummaa jaarsolii araara gaggeesanitti kan amanan, kabajuun, murtoo jaarsaa kan fudhatan ta'uu agarsiisa. Kun immoo jajjabaatee itti fufuu qaba.
- ❖ Fayyadamni afaanii jaarsolii walqixxummaa koornyya mirkaneessuu, haasaa jaarsummaa keessaa to'achuufi murtoo kennuu agarsiisa. Kun gaarii waan ta'eef jajjabaatee osoo itti fufee.
- ❖ Fayyadamni afaanii jaarsummaa akka qabiyyee tokkootti kanaan dura bal'inaafi qulqullinaan qoratamee barreeffamaan waan hinjirreef qorattoonni irratti bobba'uun roga adda addaan qorachuun barreeffaman kaa'uun osoo itti fufee gaariidha.

Wabiilee

- Abarraa Nefaa.(1982). Oromo verb inflection. Unpublished MA Thesis, institute of language study. Addis Ababa University.
- Addunyaa Barkeessaa.(2011). *Akkamtaa: Yaadrimee Qorannoo hojii*. Finfinnee: Efficiency printing press.
- Addunyaa Barkeessaa. (2014). *Semmoo: Bu'uura Barnoota afaaniifi Afoola Oromoo*: Finfinnee: Oromiyaa. Maxxansa (2ffaa) .Efficient printing press.
- Asafaa Taffarraa. (2009). *Eelaa: Seenaa ogummaa Oromoo*. Finfinnee: Far-East Trading Plc.
- Ayube.(2008) "Language use of Jamaican and Rastafarian community in Shashamane. Asocio linguistic study " MAThesis . Addis ababa University.
- Alemu Disassa.(2016). Gender power relationship in Jaarsummaa, Atraditional Dispute Mediation among Arsi Oromo of Ethiopia. Dissertation. Adama University.
- Beekan Gulummaa. (2015). *Tuujuba: Saayinsii dandeettiiwwan afaanii*. Finfinnee: Oromiyaa.
- Biber, Douglas.(2007). *Discourse on the Move: Using corpus analysis to describe discourse structure*. Amsterdam: Philadelphia. John Benjamins publishing company.
- Brown and Yule, G.(1983). *Discourse Analysis*. New York: Cambridge University Press.
- Cook, G. (2010). *Translation in language teaching: An assessment for Reassessment*. Oxford:
- Cooper, L.R and Nahum, F.(1976) "Language in the court" In Bender, M.L.etal.(eds) in *Ethiopia* . London: Oxford University press, 256-263.
- Crystal, D.(1987). *The Cambridge Encyclopedia of language*. Great Britain. Cambridge University Press.
- Dastaa Dassaaleeny. (2013). *Bu'uura Qorannoo*. Addis Ababa: Mana maxxansa Boolee.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Oxford, UK, Cambridge, MA: Polity Press and Black Well

- Fairclough and Wodak, R.(1997).*Critical Discourse analysis; in T.Van Dijk(ed).*Discourse studies: A multi Disciplinary introduction. Vol 2. London: Sage.
- Gabii Tusuu.(2007).“Xiinxala Fayyadama Afaan Oromoo Hordofoota amantaa isilaamaa biratti” Yuunivarsiitii Addis Ababaa: Waraqaa Qorannoo digirii 2ffaa (kan hin maxxanfamne)
- Gemechis Itichaa. (2014). The role of indigeneous settlement among the Tulama Oromo of sululta District: The case of Qaallu oofaa Abbukko. MA Thesis: Addis Ababa University.
- Jems Paul Gee. (2008) Social linguistics And Literatures: Ideology in discourses 3rd edn. Routledge: Taylor and Francis Group.
- Jemal Ayano.(2012). *Identity Construction and Conflict Management in multicultural setting*: The case of Oromo Diaspora in Norway. MA Thesis; University of Vassa.
- Jemila Adem.(2014).Women and indigenous conflict resolution institutions in Oromia: Experience from siinqe the wayyu shaman Arsi Oromo in Adami tulu. MA Thesis: Addis Ababa University.
- Kidanuu Zallaqaa. (2016). *Safuufi Aadaa*: Finfinnee: Mana maxxansa salgii.
- Misgaanuu Gulummaa. (2012).*Guddina afaanii*: Finfinnee: Oromiyaa.
- Nageessoo Duubee.(2008). “Qaaccessa fayyadama afaanii Waldhabdee abbaafi ilmaa jaarsummaan furuu keessatti” Addis Ababaa: Waraqaa Qorannoo digirii 2ffaa (kan hin maxxanfamne)
- Raymond Cohen.(2001). *Language and conflict resolution*: The limits of English: Blackwell publishing.
- Ronald Wardhaugh.(2006). An introduction to Sociolinguistics. (5th ed.).UK: Blackwell Publishing.
- Tarruu Unguree. (2015).*Waaqeffannaa: Amantii Duudhaa Ganamaa*: Finfinnee: Oromiyaa..
- Tulluu Yuunee.(2008).Qaaccessa fayyadama afaanii sirna araara koottu dhufee Oromoo Arsii aanaa Shaallaa. Addis Ababaa: Waraqaa Qorannoo digirii 2ffaa (kan hin maxxanfamne)

- Umar Adam. (2004). Qaaccessa Sirna araara koottu dhufee Oromoo Arsii Aanaa Dodolaa: Qorannoo Digirii 2ffaa. Yuunivarsiitii Addis Ababaa. (kan hinmaxxanfamne)
- Van Dijk, T. A. (2001). *Critical Discourse Analysis*. In D. Tannen, D. Schiffirin and H. Hamilton (eds), *The hand book of Discourse Analysis*. Oxford: Blacwell.
- Wareing, Sh. And Thomas, (1999). *Language, Society and power*. An introduction London: Rouledge.
- Wirtuu. (1993). *Barruulee Qormaata Waaltina Afaan Oromoo* (Jildii 6). Finfinnee: Biiraa Aadaafi Beeksisa Oromiyyaatti Gumii Qormaata Afaan Oromoo.
- Woofit R. (2005). *“Convrrsation analysis and Discourse Analysis: A comparative critical introduction*. London: sage Publication Ltd.
- Wodak. (2002). *Aspects of critical discourse analysis*; zeltschrift fur Angewandte, linguistic.
- Yewubneh Yemanebrihan. (2016). Indegeneous confelict Resolution Mechanisms among the oyda people of southern Ethiopia. MA Thesis. Addis Ababa University. (Un published)
- Yule, G. (2010). *The study of Language*. (4th edn.) New York: Cambridge University Press.
- Zalaalam Amantee. (2012). “Xiinxala Fayyadama Afaan Oromoo” :Beeksisa Taappeellaa Magaalaa Adaamaa.” Yuunivarsiitii Addis Ababaa: Waraqaa Qorannoo Digirii lammaffaa (Kanhinmaxxanfamiin)

DABALEE ‘A’

YUUNIVARSIITII ADDIS ABABAA

KOLLEEJII NAMOOMAA, QO’ANNOO AFAANOTAA

GAAZEXEESSUMMAAFI QUUNNAMTII MUUMMEE AFAAN OROMOO

Cheekliistii Daawwannaa Jaarsummaa

Kutaa 1. Itti Fayyadama Afaanii

1. Sirna adeemsa jaarsummaa waldhabdee HWfiAW Aaraarsuuf taa’ amuu.

- ❖ Dhimmoota baay’ina, bakka taa’umsaafi haala taa’umsa hirmaattota jaarsummaa
- ❖ Adeemsa jaarsummaan ittiin dhiyaatu?
- ❖ Gulantaa jaarsummichi qabu maal fakkaata?

2. Haalli waliigala fayyadama afaanii jaarsummaa keessatti taasifamuu maal akka fakkaatu?

- ❖ Qabiyyeewwan fayyadama afaanii jaarsummaa waldhabdee Hwfi Aw furuuf taa’amu keessatti mul’atu maal, maali?
- ❖ Fayyadamni afaanii kutaalee jaarsummaa waldhabdee Hwfi Abbaa warraa furuuf taa’amu keessatti mul’atu maal fakkaata?

4. Afaan jaarsoliin, haati warraafi abbaan warraa ittifayyadaman.

- ❖ Jechoota sagadaa, eebbaa, kakuu, mammaaksa, oduu durii, jechama kkf yoomiifi akkamitti fayyadamuu ?
- ❖ Jaarsummaa osoo hinjalqabiin dura.
- ❖ Jaarsummaa taa’anii booda.
- ❖ Yeroo Jaarsummaa taa’anii dubbii qoratani dhugaa baasan.
- ❖ Gaaffii dubbii qulqulleeffannaa Aw ykn Hw ilaallatan yoomiifi haala kamiin dhiyaata?

5. Haalli murtii kenninsa jaarsoliifi raawwii araaraa waldhabdootaa maal fakkaata?

Kutaa 2. Fayyadama Afaaniifi Hariiroo Koorniyaa jaarsummaa keessaa

- ❖ Fayyadamni Afaanii Haadha Warraa maal fakkaata?
- ❖ Fayyadamni Afaanii Abbaa warraa maal fakkaata?
- ❖ Fayyadamni afaanii jaarsotaa maal fakkaata?

Galatooma

DABALEE ‘B’

Qaaccessa qabiyyee Afaani Araara jaarsummaa Waldhabdee Haadha Warraafi Abbaa warraa gidduutti Godina Horroo Guduruu Wallaggaa Aanaa Jimma Gannanatii Keessatti Taa’ame. Dhimma Waldhabdee; Haati manaafi Abbaan manaa Gurgurtaa Barbarreerratti Waldhabanirratti Argamuu. Guyyaa 15/7/09 Bakka Dubbii Boce. Ganda Hundee Haratoo jedhamutti.

T. L	Maqaa Guutuu	Koorni yaa	Um urii	Ganda	Gahee	Aangoo	Ibsa
1	Tasfaayee Amanuu Jiraataa	Dhi	70	Hundee Hartoo	Jaarsa	Jaarsa Waltajjii	
2	Tahoomaa Gabiree Qana’aa	Dhi	68	Hundee Hartoo	Jaarsa	Jaarsa garee haadha warraa	
3	Firoomsaa Baqqalaa Dhugumaa	Dhi	45	Hundee Hartoo	Jaarsa	Jaarsa garee haadha warraa	
4	Balaay Nugusaa	Dhi	35	Hundee Hartoo	Abbaa warraa	Abbaa Warraa	
5	Missiree Dagguu Jibaat	Dha	32	Hundee Hartoo	Haadhaaw arraa	Haadha Warraa	
6	Fiqaaduu Gurmeessaa Beloo	Dhi	80	Hundee Hartoo	Jaarsa	Jaarsa Garee Haadha Warraa	
7	Dhalataa Guyyaasaa Hundumaa	Dhi	82	Hundee Hartoo	Jaarsa	Jaarsa Garee AbbaaWarr a	
8	Baliyyuu Hinkoosaa Toluu	Dha	43	Hundee Hartoo	Obboleesa Haadha Warraa	Miseensa	

DABALEE ‘C’

Qaaccessa qabiyyee Afaani Araara jaarsummaa Waldhabdee Haadha Warraafi Abbaa warraa furuuf Godina Horroo Guduruu Wallaggaa Aanaa Jimma Gannanatii Keessatti Taa’ame.

Dhimma Waldhabdee; Haati manaafi Abbaan manaa Qabeenya Nuugii waldhabanirratti Argamuu Guyyaa 10/8/09 Bakka Dubbii Naannoo Balballaa. Ganda Balballaa Soorgoo jedhamutti.

T.L	Maqaa Guutuu	Koorniyaa	Umurii	Ganda	Gahee	Aangoo	Ibsa
1	Garbaabaa Guddinaa Fedhaa	Dhi	70	Balballa Soorgoo	Jaarsa	Jaarsa Waltajjii	
2	Daawwitee Balawu Dhinsaa	Dhi	68	Balballa Soorgoo	Jaarsa	Jaarsa Garee Haadha Warraa	
3	Balaay Dagguu Jibaat	Dhi	45	Hundee Haratoo	Jaarsa	Jaarsa Garee Abbaa Warraa	
4	Tasfaayee Gannatii	Dhi	35	Kalaalaa Diddiimtu	Abbaa Warraa	Abbaa Warraa	
5	Nugusee Zallaqaa Roobaa	Dha	30	Kalaalaa Diddiimtu	Haadha Warraa	Haadha Warraa	
6	Dirribaa Waqaree Tarfaa	Dhi	80	Balballa Soorgoo	Jaarsa	Jaarsa Garee Haadha Warraa	
7	Dachaasaa Taarikuu Wubee	Dhi	32	Balballa Soorgoo	Jaarsa	Obboleessa Haadha Warraa	
8	Tamasgeen Oliiqaa Tarfaa	Dha	43	Balballaa Soorgoo	Jaarsa	Jaarsa Garee Abbaa Warraa	

DABALEE ‘D’

Qaaccessa qabiyyee Afaani Araara jaarsummaa Waldhabdee Haadha Warraafi Abbaa warraa furuuf Godina Horroo Guduruu Wallaggaa Aanaa Jimma Gannanatii Keessatti Taa’ame. Dhimma Waldhabdee 3ffaa: Haati manaafi Abbaan manaa Qarshiirratti waldhabanirratti Argamuu. Guyya 28/8/09 Bakka Dubbii Diddiimtuu. Ganda: Kalaalaa Diddiimtuu jedhamutti.

T.L	Maqaa Guutuu	Koorni yaa	Umurii	Ganda	Gahee	Aangoo	Ibsa
1	Tasfaayee Asaffaa Kalkaayii	Dhi	60	Kalaalaa Diddiimtuu	Jaarsa	Jaarsa Waltajjii	
2	Gabayyoo Dabaloo Comman	Dhi	65	Kalaalaa Diddiimtuu	Jaarsa	Jaarsa Garee Haadha Warraa	
3	Dassaalee Baqqaanaa Fufaa	Dhi	65	Kalaalaa Diddiimtuu	Jaarsa	Jaarsa Garee Abbaa Warraa	
4	AsaffaaWaaqj iraa Baayisaa	Dhi	35	Kalaalaa Diddiimtuu	Abbaa Warraa	Abbaa Warraa	
5	Saaqxuu Tolu Dar’ee	Dha	30	Kalaalaa Diddiimtuu	Haadha Warraa	Haadha Warraa	
6	Fufaa Baay’isaa Fidaa	Dhi	70	Kalaalaa Diddiimtuu	Jaarsa	Jaarsa Garee Haadha Warraa	
7	Taakkalaa Raggaasaa Sambataa	Dhi	63	Kalaalaa Diddiimtuu	Jaarsa	Obboleessa Haadha Warraa	

Dabalee ‘E

Ragaa Jjjiirraa(Transcription) Waraabbii Jaarsummaa Sadanii Barruun Qaacceffame Keessaa Fudhatame.

Gandoota Keessaa Waraabamee: Hundee Hartoo, Balballaa Soorgoofi Kalaalaa Diddiimttuu

Guyyaa Jaarsummaa: 15/7/, 10/ 8/ fi 28/8/09

Sababa Waldhabdee: Gurgurtaa barbatee, nuugiifi qarshiirratti

Baay’ina Tooraa Qabu : 2023

Suuraa 1. Suuraa Haala Teessuma Jaarsummaa Agarsiis

Jaarsummaa Haratoo

15/7/09

Jaarasummaa Balballaa Soorgoo

10/8/09

Jaarsummaa Kalaalaa Diddiimttuu

28/8/09

1 Keessummaa keenyaa бага nagaan dhuftani. Jaarsoliinis jaarsa raagaa ta'aa!Egaa dursinee
 2 Araaraa dura akka aadaa keenyaatti eebbaan eegalla. Eebba jaarsolii jalqabna. Abbaa
 3 Biqilaa ka'aatii ykn taa'uu dandeessu nuu eebbisa/sagadaa?
 4 Yaa waaqayyo nagaan nu bilchite nagaan nu oolchi. Karaa nagaan, qe'ee nagaan nu oolchi
 5 Yaawaaqayyo dhugaa nu dubbachiisi. Nama keenyaaf, sa'a keenyaaf araara nuu buusi6Kan
 6 wallole araarsi! Nu gargaari .Yaa waaqayyo dhugaa abbaa dhugaaf godhi. Afaan tokko,
 7 garaa tokko nu dubbachiisi!
 8 Jaarsa raagaa ta'aa. Mee Abbaa Gonfee dabalaa?
 9 Waaqayyo nagaan nu oolchite, nagaan nu oolchite, nagaan nu bulchi jedhaa?
 10 Nagaan nu bulchi. Kan wallole araarsi! Xawalwaallee, Sawalwaallee gidduusaaniitii
 11 fuudhi jedhaa?.....Walitti simimmii isaaniitii kenni jedhaa?
 12 Araara nagaan nuu godhi. Yaa waaqayyo nu gargaari jedhaa?
 13 Obbo Tashoomaan nuu sagadaa? Dabalimee eebbi gaariidha.
 14 Yaa waaqayyo nagaan nu oolchite nagaan nu bulchi jedha? Hooqubaa fudhu jedhaa?
 15 Kan wallole araarsi jedhaa? Kan deeme nagaan galchi jedhaa? Kan qote quubsi jedhaa?
 16 Kan nagadeef buusi jedhaa? Nu kadhatamii nuu araarsi. Hamaa nu oolchi Nu dhagahi.
 17 Arfaasaa barii roobi.Birraa gala caami. Qal'aa nuu furdisi. Lafa yaannuun nu
 18 gahi.Nutti araarami yaa rabbi. Nama keenya na wallole nuu araarsi.
 19 Eshi, Waaqni isin haa eebbisu egaa. Jaarsoliin eebbaan waltajjii jalqabaniiru.
 20 Jaarsummaan keenya jaarsoliin miidhaan eenyurra akka gahe ilaaluuf qorannoogaggeesina
 21 Gama lachuun jara waldhban kana araarsuun baa'yee barbaachisa.
 22 Araarri baay'ee gaariidha. Araarri bu'aa qaba. Namni yoo waldhabe hawaasa miidhama.
 23 Walduukaa hojjechuu, waliin hojjechuu,waliin mar'achuu,jireenya hawaasummaa waliin
 24 gaggeessuun hin danda'amu. Mee egaa miidhamaafi miidhaan yaada kennatu. Eelaamee
 25 miidhamtuun yaada kee ibsi?
 26 Mee laa achi osoo hingahiin namni har'a yoo laalame.
 27 Gomjiifi eeleenuu walitti bu'a jedha Oromoon.
 28 Walitti bu'uun hin oolu.Kun immoo waan gaarii fiduu danda'a. Kanaaf obboleessa keenyas
 29 yoo ta'e, Haati manaa qaama mana tokkooti. Utubaa manaa tokkooti
 30 Kanaaf, haati manaa utubaa waan taateef akka seerasanaatti qabachuu qabna.Osoo hin
 31 Mee Obboleettiin keenya.Jaarsarraa hingalagaliin. Mee obboleettiin koo ol galagali.
 32 Haadha eenyuun siin jedha?
 33 Maalan galagala jettaniiti. Haadha Abdiin jedhama.
 34 Oluma galagali., gara jaarsaatti ? Eeyyee, haa hafu jedhaniiti firatti hafu jedhani.
 35 Hambifachaa hunda hin dubbatiin. Hunda hin dubbatanii, dugda hindhungatanii jedha
 36 Oromoon. Kanaaf, hunda dhiistee haahafu jetteetu, qe'ee keetti,daa'imman keetu miidhama
 37 deebita. Kanaaf osoo hambifattanii akka d ubbattanan jechuu barbaada ani.
 38 Gaariidha. Amma akkuma obboleessi koo kaase, walii hambifachuu qabna.
 39 Kan hambisee mureefi kan hambisee dubbate hingaabbu jedhu.
 40 Kanaaf, karaadheeraa miillatu gabaabsa, dubbii dheeraammoo jaarsatu gabaabsa jedhu.
 41 Kana waan ta'eef araaramuu waaqatu jaallata. Yeroo namni araaramu waaqayyo biratti
 42 gammachuu guddaatu dhagahama jedhani.
 43 Yaada dabalataa yoo qabaattan, Abbaa Gonfee?
 44 Eeyyee, Garuu namni walitti aaruu hin dhiisu.Akkuma jedhame eeleefti gomjiinuu
 45 walitti bu'a.Waan ta'eef,maali'a sitti fakkaata, maal jedhe Oromoon
 46 Kan cittee hinhafneef kan cittu baafti jedhani.

47 Ijooleen keessan yoona kana manaa boo'u. Yoona kana abbaan koof haati koo wallolaniiru
 48 jedhaniitu sabatbatamu., wayirra bu'u, rakkina guddaa isaan argata.
 49 Kanaaf, ilaalsha godhiitii ijooleekeef, manakeef, qe'ee keef, dhaltii keef, dhala keef, jedhiitii
 50 gaabbi. Jecha jaarsaa hindudiin siinan jedha.
 51 Elaa maal jedhe Oromoon yoo mammaaku,
 52 Jaarsi udaan nama nyaachisa. Jaarsi safuu qaba,bira hin darbiin ,jaarsi taa'e dhalasaaf,
 53 qe'eesaaf,jedhee dhugaa kaa'a. Ykn siin abbaa manaa kee gammachiisuuf miti.
 54 Qe;ee keetti, ijoollee keetti, dhala keetti, dhaltii keetti, maasii keetti deebitee, jireenya keetti
 55 deebitee moo'attee akka jiraattuufi.
 56 Isa kanaaf kan jaarsi taa'ee jiru.
 57 Maal jedhee jaarsatu jaarsummaa taa'eera jedhani.Jaarsi tokko araara didee bira darbe
 58 jedhani.Jaarsi kun hinargu. Mucaasaa farada qabsiifatee araara didee qajeele jedhan. Booda
 59 yee gurbaa jedhe jedhani. Jaarsi eessa ilaala? Jedhe jedhani. Abbaa isaanoo gara keenya
 60 ilaaluu jedhe jedhan. Mee koottu kaa na deebisi, jedheetu jaarsummaa taa'ee araaramee
 61 edhani. Kanaaf, Oromoon beekaadha.
 62 Fardasaa qabatee ,safuu qaba. Aadaa qaba. Jaarsa bira, gadaa bira hin darbani. Gadaan
 63 kallacha caaccuudha. Oromoon kanaan bula.
 64 Kanaaf waan jaarsi jedhu, siin jedhu ol galagaltee jaarsa fuuldura teessee ibsachuu qabda.
 65 Haati manaafi abbaan manaa ofii qullaa tokko. Garaadhuma kee hiikkatee dhugaakee
 66 siilaalla. Rakkoo kees ilaalla. Qe'ee keef si kadhata jaarsi. Dhugaamasaa waan bal'aa miti.
 67 Waan fokkisu hin haasofnu. Jaarsi safuu, aadaa qaba. Kanaaf, bareedduumashee
 68 qulqulluushee akka himattu sigaafanna?
 69 Dabala yaadaa?
 70 Oromoon dhiirri yoo deemu dubartiin abbaa manaakoo dhufa dafeen qixeessee eega
 71 yommuu jettu. Namichi kun ni gala yoo galemmoo jeeqama kaasa jettee. Eeleerra yommuu
 72 kaawwattu, Qoraan ittibaay'iftee kaawwatti. Erga ho'iftee booda eeleen kun buddeena
 73 qabatti ykn gubdi ta'a. Ammammo isa ho'e sana jalaa haatee qabbaneessuuf haati. Yommuu
 74 haatu buddeenni sun sirriitti galeefii. Otoo hin gubatiin naga buddeenaa tolchiti. Dubartiin
 75 yoo dhufullee dhiira akka ho'u hin gootu.Akka inni qabbanaa'u gooti.
 76 Galtee eeyyee бага nagaan galte jetti.
 77 Horiillee yoo jiraate elmaatti baati.elmaadhaa deebitee maaddii dhiyeessiti. Kanaaf,
 7 dubartiin dubbii qabbaneessiti jedhani.
 79 Yoo miidhaan isheerra gahe gara jaarsaatti deemti.Jaarsa naannootti bisootiishee himatti du
 80 Dhukkuba garaashee keessaa baafatti. Isattis, isheettis nama ori'a. Dubbiin kun dhaqeeti
 81 manasaanii ijaaraa deema.
 82 Dubartiinimmoo abidda qabbaneessuufi dubbii qabbaneessuuf durumaayyuu jira
 83 Kanaaf, dhalli keenya, mucaan keenyas. Akaayiin shumburaa Mulluun sintaatara. Dubbii
 84 gaafa jaalalaamoo gaafa jibbaa Hin gadhiisiin hadaraa jedhama. Iddoo miidhaa dubbatanii
 85 waan hintaanemmoo zafazzafuu hambisuu sirruma.Dhugaan haadubbatu,mul'atu jechuu kooti.
 86 Egaa bayeessa, jaarsi yaada kaa'eera. Mammaaksaanis.
 87 Kanaaf, obboleessa keenyas nigaafanna mee miidhama sirra gahe jaarsoliitti gabaabsiitii
 88 himadhu.
 89 Ol kaate..
 90 Taa'i! Taa'i! Taa'i! Taa'ii himadhu.
 91 Egaa waan himadhu, isin abboolii kooti Waanan jechuu barbaade
 92 Abbaan abdii kun abbaa manaa kooti.

93 Kanaaf jecha jireenya keessatti wanta nuyi hojjennee jiraannu keessatti jalqabaa kaasee
 94 hanga ammaatti Jalqabaa kaasee akka kanaarra na geessisa osoo hintaane, barnoota
 95 koorraas addaan na baasee sinbarsiisa naan jedhee, ani isattan heerume. Amma garuu,
 96 adeemsi isaa duriifii ammaallee tokko miti.
 97 Waan hojjennee jiraannu daldaladha. Achi keessatti barbareae binnee gurgurra ture. Bitamee
 98 yemmuu gurguramu wanta inni rakkoo narra geessise keessatti bitee haa gurguramu jedhee
 99 fidee mana kaa'e. Barbareae birrii 1500 niin bitee fide. 1500niin bituusaa nan beekan ture...
 100 Biyyaati bilbilanii namatu miidhame qaqqabadhu jedhani. Iddoo gaddaa deeme.
 101 Barbarichi jii'insa qaba jedheen ukee bada jedheen fuudhee qilleensatti baase. Yeros
 102 miciraansaa keessaa adda bahe. Ukkaamameera walitti laafeera waan ta'eef. Miciraan adda
 103 bahe godaattan deebise. Firadha, inni waan tureef gabaa geesseen gurgure. Miciraaniifi
 104 barbareae gabaan narraa hinbitani adda adda baheera waan ta'eef. Miciraan qofaattan
 105 gurgure. Barbareae safareen qofaattan gurgure. Yeroon gurguru qarshii birrii 1000 fideera.
 106 Kun akkamittiin akkas ta'e jedheen yaadeen, waanan godhu wallaaleen, yeroonni achii galee
 107 na gaafatu, gurguren jedhe. Meeqatti fidimee qarshiisaan jedhe.
 108 Otuman sossodaadhuu waanin godhe hin qabu. Kan baasettan gurgure.
 109 Irras hin hir'ine dura garuu jii'insa qaba. ture. Kanaaf, birrii 1000 ittan laadhe. Akkamitti
 110 birrii 1000 kanaan gurgurte? Akkamitti kana fide? Gatii sitti himeera. 1500niinan bite jedhee.
 111 Barbarreen jii'insa godhateera. Qilleensatti baaseen, caf godheen, miciraan adda
 112 baaseen gurguren jedhe. Kanaaf, homaas hin goone. Qarshii 1000ttan gurgure. Attamitti
 113 kanatti gurgurta jedhee lola narratti kaase.. Ani akkuma gabaatti kiiloo safareen gurgure.
 114 Keessaas hineebbisnes. Jiidhaa fideetu cuqqaalamee taa'a.
 115 Ni bada jedheen fuudhee gurgure. Innimmoo kanarratti nalolee baay'ee na lole.
 116 Waldhabdeen keessan gatiirratti waldhabdani jechuudhaa?
 117 Eeyyee, Ammamoo lammaffaattis, miilanas fideetu gurguri jedhee kiiloonatti agarsiise.
 118 Birrii 1000nan bite naan jedhe. Mana kaa'e. Hoolotas biraan gurgurra. Hoolota kana gurgu..
 119 jallisiin, waa hingodhiin 1000nan bite jedhe. Meeqaan akka bite hin beeku. Seera
 120 qabeessaan gaafan gabaatti gurguru 700 tti baase. Gaafa 700 tti baasu fideen yeroon galu
 121 gurgurtee jennaan 700tti gurgure jedheen sossodaachaama hime. 1000 tokkoonan bite
 122 naan jedhe barbareaen kun garuu, 1000 hinbaasne.
 123 Meeqaan akka bite hinbeeku kiiloo hir'se ta'ee, hinbeeku. Birrii kanaan hinbinne ta'ee
 124 hinbeeku.
 125 Akkamitti akka hir'ises hinbeeku. Barbareae seera qabeessaanan kiiloon gurgure ani.
 126 Attamitti hammas hir'ise? Isa duraarraas 500 hir'iste. Kanarraas birrii 300 hir'iste.
 127 Attamitti birrii 800 na nyaachita ati jedheetu na lole. Ani garuu, eebbisees, kiiloorra
 128 dabarsees hingurgurre. Kiiloma seera qabeessan safareen gurgure. Birrii laannaan lola
 129 natti kaase. Abbaan Abdii kun akkamitti, meeqaanis akka bite hinbeeku. Inni garuu kana
 130 baasa jedhee natti himee natti late. Ani garuu, hinbeeku inni garuu lolanarratti kaase. Ani
 131 waanan godhes hin qabu.
 132 Bayeessa, eshi. Amma yaada obboleettiin keenya kaafta dhageenyeerra. Isa kana yoo
 133 laallu waa kan nutti dhagaahamuu jira. Maaliif? Yaada keenya kennuun dura, obboleessi
 134 keenya yaada nuuf haa kenni. Amma yaada ,gaaffii isheen dhiyeessite dhageesseetta mitii?
 135 Ee, mee barbareae kana attamitti akka bitte? kiiloosaa meeqaan akka bitte? Atimmoo yaada
 136 kee nuuf kenni?
 137 Eshii, galatoomaa! Nagaa ta'aa! Ani dubbachhuu kanaan barbaadu 10 fixeen daldalee
 138 jiraadha. Akkuma isheen kaaste durayyuu ni baratta. Dumbulloofi meezootiin ni guddanna

139 jennee karoorri keenya kana. Namarraas qarshii fuudheen asii bu'een baakkoo bita.
 140 Barbaree kana jechuudha. As taa'I akkattan gurguru ilaali boru deemuu nan danda'a
 141 jedheen shaakalchiise. Guddinaaf carraaqaa jirra. Osoo jirruummoo tasa namni du'ee
 142 bilbilu. Ani yeroon gurguru miciraaniifi zaalaa adda hin baasu. Yoon ishee fudhee deeme
 143 barbareen bu'eera. Kisaaraa keessan gala jechuudha. Guguris hin jenne calliseen sokko .
 144 ishee dhiiseen sokke. Isheenoo gabaa geessitee gurgurtee,bulee gaafan dhufu. Haadha Abdii
 145 akkami gurgurteen gaafadhe. Meeqaan jennaan 1000n jette. Maal nagowwoomsita
 146 himeera.1500niin bite. Gatiin geejjibaallee hin jiru. Jedheen hime. Kana malee hinjiru jettee
 147 golatti deebite. Anis hoolaa daldalaa waanan jiruuf, gara hoolaan dhaqa birrii as kenni
 148 biteen ayyaanaaf qopheessaan jedhe. Kanuma hinqabu jette. Ani gobaatti dirmee,owwaara
 149 hin jenne, bonaa ganna hinjenne. Maatii guddisuuf, karoora keenya galmaan gahuuf,
 150 dhama'aan jira. Akkamitti kana nyaachifte? 500 nyaachiftaa yoo ta'e 100lee nyaachifta
 151 malee,kanan jedhu natty dhagaahame. Mee amma isinumti nam tokko hojii yoo hojjetu ija
 152 hingodhatu yoo ta'e, hojiinsaa du'aadha
 153 Nan du'e. Eshii, jedheen itti aaree , dheekkamee, lolumayyuu ta'ee, laga buute. Nan eega,
 154 nan eega gaafan qarreetti mucaa baadhee bahu laga keessa naannofti. Ahaa! Haada
 155 dhaquufii! Anaan mana hidhaatti naballeessuufii kanan jedhu yaadeen, Sossobeen hiri'yyaa
 156 tokko jirti dhaqnee gashine.
 157 Icciiitii keenya qabannee teenyee calluma jenne. Ergan jedhee ammas suuta jedhee,koottu
 158 akka goonu. Amma sirriitti kiiloo laali? Sirriitti ! Otoon taa'uu safari jedheen ishee
 159 safarsiise. Barte ati barbaree gurgurta, annimmoo hoolaa jennee waliigalle. Amma 1000nan
 160 biteera. Barbareen gogaadha. Inni duraa sababayyuu haata'u, isheen harkisoo qabdi natty
 161 fakkaata.Yaanni shees naa galuu dide.Akka durii wanta gootu hundumaatti fuula ifaan natti
 162 hindubbattu. Maalidha inni ati yaada gudunfattee, yaada jijjiirratten jedha? Sirreessii
 163 hojjedhu yoo sii hintaane ta'e kunooti. Namni jira. Beekaan bukkee keenya jira. Ittimadu
 164 icciitii ani dhoksaatti qabu, yaada nu gidduu jirus buruqsiiitii. Faatheriin, maatheriin jiru.
 165 Faatheriin maali? Maatheriino?
 166 Faatheriin abbaadha. Maatheriin Haadhadha.
 167 Akkas jedhii dubbadhu.
 168 Haadhaaf abbaa kee. Amaatiin koofaas jiru. Isaanitti himadhu.Isheenis lakki anoo
 169 rakkoo hinqabu naan jette.Isa dhumaa itti kanan madaale, Kun na hingargaartu haada
 170 nadhaqatti jedhee kanan yaade jechuudha.Birrii mit- mootummaa waalqoorraa fuunee
 171 hojjechaa jirra. Kana sirriitti gurgurii fidi jedheen, dorgommiin tokko immoo dhufeera
 172 jedhanii odeessu.isa dorgomnee waa fooyyofnaa kan jennuun kurfoofnee fudhanneera.
 173 Yeroo dhufu akkasa mana ormaatti deemuu dhufte, saroanni jirti mitii balbalaa akkasitti
 174 dhuftee,durasheen galeera.Maal taaten jedhe,Birrii gatteen jedhe.Lakki jette. Maaltu
 175 baderee jennaan homtuu jettee zambilii achi keessee teesse.
 176 Har'a bu'aan kan keemoo kootu caala? Anoo hoolota hamma kana biteen gartokkos immoo
 177 gatii ashaboo argadheen dhufeera. Jedheen gaafadhe. Innoo birriin kanuma naan jette.
 178 Meeqa? Jennaan,700,
 179 300 hoo eessa kaawwattee dhufteen jedhe. Kanuma baase jette. Eshi, miciraansaaho?
 180 Jennaan tokkoyyuu hinhambifne kanuma baaseen dhufe jette.Sittoo agarsiise akkamitti kiiloo
 181 nyaachista ati?
 182 Iddoo biraadha kaawwattaa? Michummaa obboleettii kee Haadha Boontuufaa faana
 183 jalqabdeetta waan ta'eef, anarratti dhiibbaa geessisuufidhaa?
 184 Ati erga michoomuu jalqabdee dubbiin kun dhufe jedheen nan ka'e.800 jechuu ijo har'a
 185 sinitti haa agarsiisu. 800 bichaa miti. baay'ee narraa fuuteetti. Jireenya koo waan ta'eef

186 keessummaanis ni dhufa ,bunnies ni danfa akka kanaattan herrega ani. Isheen boodaanidha
 187 kaa'aa tolchattii hundee. Manittii akka barbaadetti waalqoon sun nurraa fudhata kan
 188 jettu,Inni dhaba hinbeeku. Giddii caalbaasiitti dhiyeessee gurgura. Animmoo ittii fooyya 'uuf,
 189 guddachuuf ,isa sana gashee kan koo qabadhee ittiin deemuufi. Ani karooran qaba. 800 yoo
 190 baastu eessaa dhufa kan jedhu natti dhagaahame. Namoonni hedduun mannii kan fudhatame
 191 isumaani. Guddachuuf erga carraan koo naaf fidee, akkas nagooti kanan jedhuun nan
 192 sodaadhe. Jedhee nan lole. Nan ari'e,Borus guddachuuf abdii waan hin qabneef
 193 ammaa qabii kan qabdu shallagadhuu narraa deemin jedhe. Kanaaf,
 194 ammayyuu taanaan Haati Abdii jechuudha.anaa kaayyoo koo galmaan nan geessu.
 195 Haa! Namni hidhatee mudhiisaa na faana hin bane maal ofiit? Meelaalaa isinitti haa
 196 agarsiisu, Namni nama faan hinkaane, bukke dhaabbatee, cinaacha kooti, bukkeekoo
 197 dhaabbatee , Ayizoo yoo kun ta'e kanaan kan hin jenne cal jettee kisaaraa keessa kan na
 198 galchitu. Ani eenyuufi dhama'a. Walumaan guddanna mitii. Guddinichi suni inni ittiin
 199 tarkaanfadhu, tattaafadhu kun ishuma gargaara,ijoollee keenya ol butanna, ijoollee
 200 keenyammoo akka keenyatti akka hin guddanne karoorti keenya. Malee namni ofiisaa of
 201 bulchuu hin dadhabu.
 202 Tulluu yoo darban buddeen hamma tulluu jedhani. Garuu, naannoo keenyatti kan
 203 argamu,hiriyyaa keenya, afoosha qabnu jajjabeeffannee, afoosha faana buunee ba'uuf
 204 tattaaffiin gochaa jiru isheen yoo fashaleessite,akkamittin jiraadha kanan jedhu sammuu koo
 205 keessatti yaadee xiinxalee yeroon buusee baase laalu namni kun nama gara badiitti na
 206 qajeelchedha.Kanaaf, narraa deemi kanan jedhe.
 20 Waldhabdeen keenyi kanuma.800 jechuu
 208 mee isinitti haa agarsiisu, yaadaa isin?
 209 Amma xuruudha. Dhageenyeerra. Hundumasaa bitaafi mirgaan dhageenyeerra. Waan
 210 kana xiinxaluu qabna. Daldala kana hundumtuu ni morkorra. Dhugaadha! Nanmi wallole,
 211 hinjiru amma. Ee, barbatee yeroo gurgurani,
 212 Baakkotti firri wayii tokko jiru turani.Jaarsa Abbaa Faxxanuu jedhamu. Mimmixa yeroo
 213 rakasaa ni bitu. Gaafa gurguraa maal godhuu, boru gurguru yoo ta'e,galgala kana fuudhanii
 214 barbatee galagalchanii qoodiroo lafa afanii bishaan naannessanii itti firfirsu.Itti naqanii
 215 colboq jedhee, jiidhaasaa keeshaatti xaqaxaqee kaawwata.ee, inni kiiloo 10 ta'e, 15 ta'a.
 216 Akkaataa kanaatti amma dhugaadha. Barbateen tokko yenna b'gurguramuuf bitamee
 217 gurguramu nihir'ata. Isa bichaa miti,amma shunkurtii binna.Buufna buufnee yo
 218 ogurgurruu,qolli isaa irraa ka'aa deema.irrumaa ka'a yeroo coolagaa deemu.Innumti qoll
 219 i isaa hir'atu kun kiiloo 10,15 ta'a. ni hir'ata.
 220 Elaamee waa xiinxaluu qabna.Isheen xinno waan dagatte qabdi. Yeroo laallu, Mimmixa is
 221 a duraa yerooshee nyaatu, isa lammaffaa gurguruu hin qabdu ture. Otoon akka koo ta'ee. Ati
 222 gurguri, sibira dhaabbatee laaluu qabdi. Innaa akkaataa kanatti otuu ta'ee, dhugaan took
 223 o ni barama. Amma ati dhugaa qabda waan ta'eef, yaada kana mee jaarsoliinis laallee wanti
 224 kun maal ta'uu qaba? Garam ta'uu qaba. Jaarsolii haa ilaalani.
 225 Qo'aa, qo'aa, Mee gaaffiin qaba?
 226 Gaaffii qabduu?
 227 Gaaffii qabna, eeyyee, gaaffii qulqulleeffannu?
 228 Elaa amma ejjennaa baddee lafa komatti jedha Oromoon. Obboleessa koof,
 229 ejjennaa bade maal lafti jallaan kun jadhama.Afaan kaawwachuu wallaateeti, budaan
 230 nanyaate jetti jedha Oromoon.

231 Mimmixa kana yeroo bitte akkamidha bitte?Bittee tolteeti bitemmoo rakkoo qaba wanti sun?
 232 Bittee dagatte ta'aa? Mee atis deebi'ii of laali kan jedhu. Sirriimatti, seeraan immoo bittee?
 233 Kan jedhun obboleessa koorraa gaaffii qaba?
 234 Barbaree yeroon nagadu gaafan ani bitee gurguru maaf hin nyaanee.Otoon gaafan
 235 bitee gurguru nyaateera ta'ee dhuguma dubbiin kun. Gaafan gurguru hin nyaatu.Bu'aan
 236 buusa. Gammadaa galla buna keenya itti bitannee, Gaafasheen gurgurtuuho kisaaraadha.
 237 Isheen gurgurti jedheen miti kan kiiloo hir'uu bitu.Tokko geejiatu jira. Lammaaffaa kan
 238 ttiin dhaqee dhufetu jira. Kan ittiin yaabsisan. Hunda shaffanee bu'aa naa buusti..Malee
 239 kiiloon tirfiidha.Akka bu'aa naa buusuttidha. Otoo akkas nagaduuyyuu ofiikoo, maaliif
 240 nagaduuyyuu ofiikoo, maaliif,na nyaata waan ta'eef, waan nama nyaaturraammoo ni
 241 deebi'u. Kiilichoo isan ittigurgurudha kan biraaho miti. Otoon hambiraa itti laadheera
 242 ta'e,dhugaa qabdi kan nama aarsu kanadha malee waan biraa miti. Akka isinii
 243 deebi'eerullee hin beeku.
 244 Abbaa Abdii kanan sigaaffu tokko Waa lama ati jaarasa dhugaa
 245 hindhokfatani.Wanta sirraa argeefii haati abdii kaastu tokko jira. Isa kana qulqulleessaama
 246 yoo haasofne gaarii ta'a. Miizanaan bitee 1500 bite,1000tti gurgurtee? Gurguris hinjennee
 247 jetta? Qullaa hin dhokfatani. Isheen itti fakkaatee gabaa baafteetti. Gabaan takkaa ol,
 248 Elaa amma ejjenaa baddee lafa komatti jedha Oromoon. Obboleessa koof,
 249 ejjenaa bade maal lafti jallaan kun jadhama.Afaan kaawwachuu wallaateeti, budaan
 250 nanyaate jetti jedha Oromoon.
 251 Mimmixa kana yeroo bitte akkamidha bitte?Bittee tolteeti bitemmoo rakkoo qaba wanti sun?
 252 Bittee dagatte ta'aa? Mee atis deebi'ii of laali kan jedhu. Sirriimatti, seeraan immoo bittee?
 253 Kan jedhun obboleessa koorraa gaaffii qaba?
 254 Barbaree yeroon nagadu gaafan ani bitee gurguru maaf hin nyaanee.Otoon gaafan
 255 bitee gurguru nyaateera ta'ee dhuguma dubbiin kun. Gaafan gurguru hin nyaatu.Bu'aan
 256 buusa. Gammadaa galla buna keenya itti bitannee, Gaafasheen gurgurtuuho kisaaraadha.
 Isheen gurgurti jedheen miti kan kiiloo hir'uu bitu.Tokko geejiatu jira. Lammaaffaa kan
 ittiin dhaqee dhufetu jira. Kan ittiin yaabsisan. Hunda shaffanee bu'aa naa buusti..Malee
 kiiloon tirfiidha.Akka bu'aa naa buusuttidha. Otoo akkas nagaduuyyuu ofiikoo, maaliif
 nagaduuyyuu ofiikoo, maaliif,na nyaata waan ta'eef, waan nama nyaaturraammoo ni
 deebi'u. Kiilichoo isan ittigurgurudha kan biraaho miti. Otoon hambiraa itti laadheera
 ta'e,dhugaa qabdi kan nama aarsu kanadha malee waan biraa miti. Akka isinii
 deebi'eerullee hin beeku.
 Abbaa Abdii kanan sigaaffu tokko Waa lama ati jaarasa dhugaa
 hindhokfatani.Wanta sirraa argeefii haati abdii kaastu tokko jira. Isa kana qulqulleessaama
 yoo haasofne gaarii ta'a. Miizanaan bitee 1500 bite,1000tti gurgurtee? Gurguris hinjennee
 jetta? Qullaa hin dhokfatani. Isheen itti fakkaatee gabaa baafteetti. Gabaan takkaa ol,
 takkaa gad, qannasuu danda'a. Gabaan guyyaa tokkoo guyyaa tokkotti nama kenna.isa kan
 a qulqulleeffatteetaam moo callisteema akkumsheen bakkee kaawwattuutti yaaddee jirta waan
 a'eef ishee kana qullaa hin dhokfatani waan ta'eefjaarsoliif ibsi.
 Haalichi bu'uuraan akka qabannee, mirga keenyatti nuu dhufutti jaarsoliin jarrii
 tikikiliitti himataniiru amma. Mee abbaa Abdii as hambifannee, isa wajjin haasofna. Mee
 mucayyoon xinno achi naaf haa siqxun jedha.
 Yaada gaariidha. dubbichi karaarra jira.
 Maal gochuu dhufte ati? Maaliif kaa'ani silaa abbaa waltajjii gaafachuu qabna
 turre? Maal daboodhamoo maal gargaarsa dhufte? Kun dullaa miti. Maanguddoota taa'ee

257 araarsamoo dhaggeeffachuu dhufte. Kan teesseettu maaliif?
 258 Aayii, Daboo miti, Kanan dhufeef mimmixan bitee itti kenne jedhe.mimmixa sana
 259 yeroo itti kennu isheen kiiloon hin fuune.. Hinsafarre. Safaree itti hinlaanne. Ofii 500,
 260 600,800,n bite jedhee ammasiin bite jedhee kiisii keessa kaawwatee itti bashannana.
 261 Isheemmoo sammuu godha. Warra kee bira, obbolaa kee bira kaawwate jedhee, kanaaf ijaa
 262 maalitti akkas jedha? Eessa kaawwatti nan barsiisa jedhee fuudhe. Ollaasaa warra ijoolle
 263 e guddisu, hinlaaluu,warra gararraan guddifatu, warra gajjallaan nagaan bulan . inni numa
 264 caqaccaqa. Hintalli kun malkiinshee sirii kana hinfakkaatu.Amma inni borus, iftaanis,
 265 araarsatee gala. Yoo galu, galee ni caqaccaqa.Amma araaramee yoo galu, borummoo isuma i
 266 Ati amma daboo, gargaarsa daboo dhuftee obboleettiikee?
 267 Daboof miti.
 268 Ati jara kana gidduu gortee, hintaa 'iin! Jidduu gortee diiggii fidda. Ati keessaa
 269 handaaratti bahi. Jechuu kooti.
 270 Waaqayyo isin haa eebbisu. Abbaan biqilaa baay'ee dubbataniiru. Ani dubbachuu
 271 hinbarbaadu. Duraanis haadha Boontuun waanan jechuu barbaadu.amaatii taatee akka
 272 amaatiitti kan heerumsiises, ishuma. Deebistees isaaniitiin kan mana qabdee jirtu ishuma.
 273 Amma inni isin jettanimmoo kana wajjin walfakkaata waan ta'eef, Atis firoomanii
 274 hingamnoomani jedhani. Gamnooma kana keessa hingalchiin isaan ija tokkoon ilaaluu
 275 qabda. Inni biraanisimmoo, atis obboleessi keenya, Quba lamaan gidduutti mana ijaaruu hin
 276 danda'anuma.. Ishee jaallatee isa hinjibbiin. Ats obboleessi akkasuma. Yoo baleessaan
 277 irate, isheerra gori jechuu hin dandeessu. Waan kana ofkeessaatii baasuu qabda jechuun
 278 barbaada. Galatoomaa!
 279 Wanta jennu jenneerra. Dubbiin yoo baay'ate harreetti hin fe'amu.
 280 Waan maanguddoon siin jedhe kana fudhatteettaa?
 281 Eshi! Jaarsoliin gaaddidduu biyyaati! Kanaaf, eshi jedheera.
 282 Fudhatteettaa?
 283 Fudheera.
 284 Olguddadhaa maanguddoo.?Tole jara kana obbolaa keenya kana ,rakkoo qabnus
 285 fudhanneerra jedhanii nuuf dhiisaniiru. Siniif haadhiisu waaqayyo jettaniiti, eebba laattuufi.
 286 Haadha Abdii dhiisteettaa?
 287 Eeyyee
 288 Kan haa hafu jedhe lafatti hafa
 289 Waan hojjettan waaqayyo isin haa eebbisu.Garaa keessan, afaan keessan,tokko
 290 haagodhu. Dammaafi bishaan ta'aa. Dhadhaafi aannan ta'aa. Garaan keessan tokko
 291 haata'u. Waaqayyo isin haa eebbisu. Gabaammoo gabaa adda gaarii, gabaa gadhiisame
 292 isinii haa ta'u!
 293 keessan tokko haata'u, bultiin keessan tokko haata'u. aannan isin gidduutti
 294 haa dhangalaasu,Gabaan isin nyaate, gabaa addaarra isin haageessu. Aannaniin,
 295 okoleedhaan jiraadhaa. Jabbiidhaan guddadhaa. Bitaa fi mirgaan isinii haakennu. Kan
 296 nyaatame iddoo isinii haabuusu.
 297 Abbaan manaa fi haati manaa hin kakatani.Kakaan marga.Cogorsa.Haati manaa fi
 298 abbaan manaa dhiifamadha walgaafatu.Waldhungatee dhiiseera. Siidhiiseera waliin jedhu.
 299 Jireenyi isin wajjin haagalu. Jibbi isin gidduudhaa haaba'u.
 300 Jaarsi isa kana beeka. Maal jette Haadha Abdii?
 301 Jaarsa raagaa ta'aa.
 302 Jaarsa raagaa ta'aa, jetti haati Abdii. Guddisii jedhi kaa?
 303 Jaarsa raagaa ta'aa.

304 Mana keetti kan sideebise jaarsaa. Kan jaarsaaf bultan, oo jettan, kan ollaaf oo
 305 jettan isin haataasisu. Manni keessan, buddeen keessan, haaho 'u. Guddinni keessan olittaa
 306 dagaagu. Afaan keessan walitti haa mi 'aau. Fooliin keessan walitti haa urgaa 'u.
 307 Dhalataa nuu guddisi jedhaa! Kan wallole araarsi jedhaa! Simimmii nuu kenni
 308 jedhaa! Dhukkuba sa 'aa nu baraari jedhaa! Dhukkuba namaa nu baraari jedhaa! Aannaniifi
 309 qabbanaan faana gali jedhaa! Jibbi gidduusaaniitii bahi jedhaa!
 310 Waaqayyo nagaan nu oolchite nagaan nu bulchi jedhaa! Afaan nagaan nu
 311 dubbachiisi jedhaa! Karoorasanii gara fuulduraatti fiixaan baasiifii jedhaa! Afaansaanii,
 312 garaasaanii tokko godhi jedhaa! Rabbi isin haa jiraachisu! Waaqayyoafaankeenya wajjin
 313 deemee mana keessanitti, bultoo keessanitti, oolmaa keessanitti tokko isin haa godhu gooftaan!
 314 Waaqayyo nagaan nu oolchi jedhaa! Nagaan nu bulchi jedhaa! Kan wallole araarsi,
 315 Coqorsa nu godhi, hurrii nu godhi waaqa uffisi, dhugaa nu dubbachiisi jedhaa! Oromoon
 316 dhugaa dubbata daariirra taa 'ee, kan dhugaa nu haasofsiite, dhugaa nuu baasi jedhaa!
 317 Ayyaanni saddettan gadaa, Salgan Booranaa, nu eebbisi jedhaa! Nuuf toli jedhaa! Karraaf
 318 Toil jedha.
 319 Waaqayyoof saganna! Yaa waaqayyoo arfaasaa nagaan nuu roobi! Birraa nagaan nuu
 320 safari! Abeet yaa waaqayyo nu oolchi Nu bulchi! Saddettan Gadaa salgan Booranaa! Jiruufi
 321 jireenya keenya nu qajeelchi!
 322 Yaa waaqayyo namaaf, Sa 'aaf araara buusi! Kan wallole nuu ⁴araarsi! Keesa nuu gori
 323 gooftaako, araara kee, qabbana kee nuuf buusi! Abeet gooftaako!
 324 Waaqayyo nagaan nu bulchite nagaan nu oolchi! Warra waldhabe nuu araarsi!
 325 jaarsi araara beekaa, nuu araarsi yaawaaqayyo, nuu araarsi! Dhirsaafti niitii walitti nuu
 326 jaalladhu!
 327 Waaqayyo nagaan nu oolchite nagaan nu bulchi! Dhukkuba hamaa nu baraari! Kan
 328 wallole nuu araarsi! Sa 'aaf, namaaf araara buusi! Yaa waaqayyo araara kee nuuf buusi! Kan
 329 dubbanne dhugaa nuuf godhi! Kan wallole araarsi!
 330 Egaa jaarsoliin waldhabdee jara kanaa, araarsuuf waaqayyoon kadhanneerra.
 331 Dhugaasaanii laallee walitti araarsuuf iddoo kanatti argamneerra! Kanaaf, Isin otoo waa
 332 tokko hindheeressii, dubbii ofjalaa hinballeessii, dhugaashee, keessashee, dhugaashee
 333 bichaa miidhaa kana qaba. Jaarsas otoo hin dadhabsiisiin, waaqas ofirratti ilaaltanii
 334 dhugaashee himattanii jaarsoliin walitti qabu.
 335 Jaarsoliin asirratti waan dabaltan qabduu?
 336 Ishii amma waan daballu hinqabnu, kan cittee hin hafneef kan citti baafti jedhani!
 337 sin tokkodha. Walii cobxanii! Waliin hotaniittu! Gara fuulduraatti, waliin turtu. Kanaaf,
 338 Waaqayyoofi jaarsa dubbii hindhokfatani jedhani. Akka nuuf galu, akka nuyi hin rakkaneefis.
 339 Maaliifii Foon lafa jiru allaattiin lafaa wallolti jedhani
 340 walfixa jedhani. Ijoolllee keessan guddifatti, jireenya keessan guddifatti! Kanaaf, dubbii
 341 wanta bareedduushee, Kan dhugaa taate, akka nuu ibsitan barbaanna! Wal hinlafafiinaa
 342 hadaraa keessan!
 343 Ishii daballi jiraa?
 344 Namni walii hore, cophe tokko dafee hallayyaatti walhidarbatu. Maaliif jaarsi
 345 Oromoo maal jedheera.
 346 Dhgaa qe 'ee hinqabduu hinqarattuu, jaarsa qe 'ee hinqabduu hin himattu jedha. Jaarsi
 347 Oromoo akkas jedha. Yeroo akkas jedhu akka dhirsii niitiin walitti bu 'u haa araaramuufi,
 348 daa 'immaniifi maatiin yoo walitti bu 'anis akka araaramaniifi.
 349 Kanaaf, kana dubbate. Kanaaf nuyi isin dhugaa himattanii akka isi araaramtanii jireenya

350 keessan duraatti deebitanii barbaanna. Nuti.
 351 Waan dabaltan jiraa?
 352 Jaarsaafii waaqa waan garaa dhokfatan waan hin qabneefi isa soba dabaltan
 353 abaltan dhiistanii dhugaashee, haqashee, jaarsatti himattanii, jaarsi xiinxalee akka isin
 354 araarsuuf barbaanneerra.
 355 Kanarratti yoo itti galuuf kaanu seeraan nuu bitantu.
 356 Nuyi akka araaramtan barbaanna.
 357 Sana dura garuu, yeroo dubbattan, seeraan ala akka hinjeeqne. Hinrabbasneef, gama
 358 lachuunuu mee wabii nuu waamaa?
 359 Mee ati nuu waami?
 360 Obboleessa koo Balaayiidha.
 361 Wabiidhaa? Balaay?
 362 EYee, Ba'aa guddaa fuudhee natti kenne maalan godharee. Haa araaramani
 363 araarasanii kana ni jaalla waan ta'eef.
 364 Mucayyoo, wabii nuu waami?
 365 Obboleessa koo Dachoodha.
 366 Dachoo wabiidhaa?
 367 Egaa wabii keessan waammattaniittu! Kanan baddalame, kanan ta'e, egaa yoo laaltan
 368 isa har'a aartan kana, walitti buutan kana bichaa ilaaltan osoo hin taane, ijoollee gidduu
 369 keessan jiran, yoo isin lamaan gargar baatan iddoo hin qabdu? Ijoolleen kun barachuu
 370 hindandeessu,
 371 akka garaa dhuguu hindandeessu, aaa... ykn haadha Ormaa harkatti galti. Isinimmoo jiruun
 372 keessan akka amma ofii keessan tuffattan miti. Jiruun keessan guddaadha. K an argattan kun
 373 waan gababaatti hinlaaliinaa. Isin akka gabaabaatti laaluu dandeessu. Kanaaf, kana
 374 laaltanii dhugaa dhugaashee, dubbiin isin gidduutti dhalate kun akka sirraa'uuf malee, akka
 375 gargar baataniif miti. Dhugaa dhugaashee dubbatanii, jaarsa kans osoo hin dadhabsiisiin,
 376 ofiisimmoo osoo dubbii of jalaa hinballeessin, dhugaa dhugaashee dubbatanii gara
 377 araaraatti akka dhufnudha barbaanna.
 378 Kanaaf, duri natu baddalame kan jedhu gaashumaanuu mucaakooti fakkaata,
 379 mucaakoof dabaree laanna. Gabaabsiidhuma dhugaa dhugaashee.
 380 Eshii, wanti nuyi amma teeny isiniin walitti qabuufidha. Jaalalaafi fedhii keessaniif
 381 waan fedha qabanidha.
 382 Maaliif, yoomanni keessan diigame, ijoolleen keessan gargar baate, yeroosana ijaa seenaan
 383 isinitti hafuuf.
 384 Waanuma iddoo dhibeen, rakkinni jiru. Garaa keessan hiikkadhaa nutty himaa? Nuyi
 385 Daarii hinqabduu hin araaramtuu, jaarsa hinqabduu sin araarsuu jedha duruu Oromoon.
 386 Wanta dubbatamuu qabdu mi'oofuushee dubbatanii, kan walitti sin qabneef akka manni,
 387 keessan guddattee, akka manni, qe'een, horiin keessan hindiigamne gochuufi
 388 Eshii, Dabaree siif laanneerra.
 389 Amma kan walitti buuneefi Nuugii kuntaala lama galfannee, kuntaala tokko waliin
 390 gurgurannee, tokkommoo ani mana warrakoo dhagee bubbuleeraayutii, yoon galu ilaallaan
 391 iddoo buusen dhabe. Eeraqe midhaan jennaan, anoo hinbeeku jedhe. Maaliif hinbeektu
 392 simana jiraaho anoo karaa deemeen dhufee jedhe.
 393 Maaltu sigashee waa'ee Nuugii nagaafattejedhe.
 394 Maaf nangashu qabeenyakootti jennaan Natu gurgurate jedhe. Maaf gurgurte jennaan?
 395 Maal haadha keesigashe qabeenya koo keessa jedhe. Maaf nagashu wajjumoo amaaneen j
 396 Maal gochuuf na gaafatte sigalchu,
 397 dubartiin gurandaa olitti.

398 Ijoolleefi dubartiin waan beektu hinqabdu jedhe.
 399 Midhaan akka barbaade gohee, na reebbee na
 400 ari 'e. Kanumaan mana warrakoo nan gale. Lolichis cimate. Torban tokko nan taa'e mana
 401 warra koo Inni gobaasaa gurguratee fayydamuu danda'e. Animmoo qabeenya keessaa
 402 hinqabumoo, wajjimaano dhamaanaa. Maatii keenyoo wajjumaano guddisnaa. Hamma
 403 kana akkamiin gurguratee balleesse qabeenya koo hammasitti bazabbazee, balleessee fixee na
 404 eege kan jedhu isa gaafachaan jira. Qabeenya koo kanammoo diqama nuu fiduu qaba.
 405 Kanarrattii walitti bu'uun keessan?
 406 Eeyyee.
 407 Ahaa! Maal jettaree? Kana siin jechaa jirtiho?
 408 Eshi! Jaarsoliin galatoomaa isiniin jechaa. Ani dhuguma nuugii kuntaala lama
 409 arganneerra. Kuntaala tokko walumaan gurgurree fayydamne. Tokkommoo isheen biyya
 410 warrashee deemtee akkuma garaasheetti achii tanfalaassastee, galte.
 411 Yeroo galtummoo warra gorsa quubseera fakkaata,
 412 Eessaqe midhaan jettee natty oriite?
 413 Kanaaf, handaaqqoon haatee, haatee, kan ittiin qalamtu baafti jedhani.
 414 Anuu isasheen hammas lafagaraashee turte hindubbanne. Maalti ishee gashe qabeenyakoo
 415 keessa, Maaltu ishee gashe hamma kana Zaachaa kan natti kaafu. Kanaaf, hinqufte haati
 416 manaakoo. Duraan jaalala guddaa qabna ture. Amma garuu, quufteema akkuma garaashee
 417 dubbattee, dhuftee na jeeqxi. Kanaaf,
 418 baqqaa ofirraa baaseera ani.
 419 Kanaan booda hinbarbaaduyyuu hadha manummaasheeyyuu.
 420 Mi'aanichimmoo eessa gahe?
 421 Maaltu ishee gashe! Yoon gurgures, dhiises.
 422 Ijoolleefi nadheen maaltu ishee gashe .
 423 Anatu hooggana mana kana. Natu jiraachisa waan ta'eef,
 424 maaltu ishee gashe. Ishee gashuu hindanda'u.\
 425 eshii, Kanaa wanti walitti isin buuse. Kanumaa?
 426 Eeyyee, kanumatti quuftee natti buute. Kanaaf, ar'eera ofirraa.
 427 Kana gidduutti osooma midhaan qabaattaniyyuu ijoollee gidduudhaa hinqabdanii
 428 Qabna.
 429 Maaliin guddisuu barbaadduree amma yoosheen deemu, maaliin guddisuu
 429 barbaada? Kuntaala tokko waliigaltanii gurgurtani, kuntaala hafemmoo atuu akka aarii
 430 gurgurte. Amma maaliin ijoollee guddisuu barbaadda?
 432 Ani nan guddifadha ijoolleekoo waan ishee gashu hinqabu.
 433 Akkan barbaade yoon godhe maaltu ishee gasha. Nan guddifadha ijoolleekoo.

434 haagalatu qaba. Waanan dhabeeru hinqabu. Quufteema gorsa warraan jecha kootiin ala
 435 maaf gurgurte jettee natti kaate malee, quuftee akka tokko taate malee homaa hindhabne
 436 ninyaatti, nidhugdi quufteema akka garaashee taati.
 437 Eelaamee, obboleessaa, Kan Cittee hinhafneef, kan cittu baafti jedhani.
 438 Maaliif, ijoolleen gidduu kessanitti dhalatteetti, akka har'aa hin ta'u dubbiin kun bou.
 439 dhuftee yoo quussaate ni boossa. Ni gaabbita. Ati kanaafuu,
 440 isheen gara bal'eettidha. dubartiin.
 441 Ati hambifachaa, akka aarii hinta'u. Maali sii deesseethoo. Jaalala keessan duraa maaliif

442 hinlaaltu maaliif akaakii zarraafii jetta? Sirna isa ammaatti hinbultuu?
 443 Aangoo hinqabdu jettee, dubartiifi ijoollee maaltu gashe anatu hooggana jechuun kee
 444 Humnaan hinhojjennee sifaana. Jecha akkasii kanallee osoo dhiistee.
 445 Jaarsaafi waaqaaf jettee osoo dhiistee wayya. Maaliif waldhabdee biraa hinqabdani.
 446 Kanaaf, osoo yaadakee tasgabbeeffattee wayya jechuukooti.
 447 Qo'i dura. Memmee isin lamaan achi nuuf deebi'aatii mar'anna.
 448 Mee achi deebi'aa atoo sagalee guguddaa dubbattayyuu!
 449 Haa! Maal godhi naan jettu isin! Ani waanan godheeru hinqabu ani!
 450 Hin jeeqiin achi bahii dhaabbadhu.
 451 Amma mari'anna.
 452 Elaa abbaa, yaanni keessan gaariidha.
 453 Sangaa mana hindhowwatinii, gaafiti isaayyuu isa dhowwataa jedhani. Aadaa Oromoo
 454 keessatti kuni jira. Obboleettiin keenyi ni amaati, ni footi! Ni hodhiti! Naannootti ni argina
 455 obboleettiin kun. Ni hojjetti. Ni amaati! Inni idduma fedhe deemaa ooleet obboleessi koo kun
 456 ishee jeeqa. Lakki dhiisi jennee itti kaana akka naannootti. Itti oriina. Yoo
 456 dhufu haadhamanaa, ijoollee jeeqee naannoorraa ari'a. Lakki dhiisi ati. Haadha manaa kee
 457 qabdu ni hijjettiyoo jenna. Inni morkata. Kanaaf, isheef gameera. Waan kana ta'eef mee
 458 obboleettii kana isheef gamsiiseera. Mee namichuma kana sirriitti qabna.
 459 Isuma biradha. Dubartiin kun iddoo geessuyyuu hin qabdu. Ni araaramti.
 460 Garraamiidha. gara lefettiidha.
 461 Eeyyee, mee isa nuu waamaa. Koottaamee?
 462 Elaa mucaako.
 463 ahaa!
 464 Kan isin walitti buutan hubannoo dhabuu keessan irraa kan ka'edha. Jechuun ba'aa
 465 sinirra jiru hinbarree keessumaa akka amma dubbattutti ati jaarsa dura teessee
 466 jechakee keessatti Abbaan manaa, warraa anadha. jette. Eeyyee, Abbaan warraa si'a
 467 Garuu, abbaa warrummaa kee baateettaa hoo? Jennee yoo laallu. xinno hanqinni akka jiru
 468 nutti agarsiisa. Haati manaa kee haadha manaa keeti. Mana sana qixxeedha bulchitu
 469 Walgargaartanii bulchitu malee qofaa kee bulchita miti. Waan ati qammastu, jabaattu
 470 hojjettee si eegdi. kan ishee laallatu hunda hojjettee si eegdi. Waan mana keessaammoo
 471 hunda hojjettee si eegdi. Kasheelaallatu hunda hunda hojjettee si eegdi. Ati qitisuma bichaa
 472 qotta malee kan biro hin hojjettu. Isa kana maaltu ishee gasha yoggaa jettu, xinno hubannoo
 473 dhabisa kee mul'isa kun. Kan ishee gashu maaliif hingashu,
 474 hammuma ati hijjettu hojjetti isheenis. Hammuma ati bultii kooti jettu itti yaaddi isheenis.
 475 Ijoolleen gidduu keessan jirti. Dhalatteetti, guddisuuf diqama ofirraa qabdu. Ijoolleen kun
 476 otoo hin beela'iin, dheebotiin, hindaariin, otoo hinrakkatiin guddachuu. Amma waa'ee mataa
 477 keesani miti kan ilaaluun isin gidduu jiru kana guddisuun isin barbaachisaadha. Kun immoo
 478 yoo ati qabumsa tolchite malee, dubartiitu miti kan mar'aa jiru. Situ mara'aa jira. Kan
 479 marraatummo
 480 seeraan marraata malee seeraan marraata malee seeraan ala hinmarraatu.
 481 Kanaaf, qabeenyashee inni ati oddoosheen hinjirretti gurgurtu kun maal fakkaata?
 482 Hiyyummi akka sitti dhufu quba hinqabduu?
 483 Abbaa warraati ofiin jetta ammayyuu hubannoo
 484 dhabisarraa, ilaasharraa kan ka'e, badiin kun gara kee ilaala yogguu ilaallu.
 485 isa kana yoo of sirreessite malee fuuldratti manaafi ijoolleeke bulchuu hin dandeessu.
 486 Ahaa! Maalan godhe. Maaf natti faraddu? Waanan godhe hinqabu ani ammayyuu.
 487 Qo'i kaa. Waasii waamteetaa. Nu dhaggeeffadhu. Hinjeeqiin.
 488 Nu dhaggeeffadhu. Nuti kan teenyeefii. Jaalala keessaniifi fedha keessaniifi. Sin

489 araarsuufi. Akka nuuroo keessanitti deebitaniifi. Akka walhinjeeqneefi kan asteenyeerru.
 490 Amma badii koomadha yoo jette,
 491 badii guddaa qabda atiyoo teenyee laallu.
 492 maali haadha manaa jeequun, ijoollee jeequun badii guddaadha. Kanaaf ofirra deebitee,
 493 jaarsi taa'uun isin araarsuufidha. Haadha manaa kee wajjin osoo tokko taatanii jitaarranii
 494 maal? Maalidha rakkinni jiru.
 495 Iddoon dubbatte sun iddoo biraa yaadaa jirta ati. Kana
 496 dhiistee maaliin ijoollee keenya guddisna. Maaliin gara fuulduraatti of fooyyessinaa otoo
 497 jettee gaariidha. Kanaaf, ammayyuu taanaan yaada ciccimaa isa baastu kana waasii
 498 waamteetta itti adabamta ati?
 499 Ega baay'ee gaariidha. Gorsii keessan. Abbaan koofaa, ani jaarsoliin nuu
 500 teessanii ani ammayyuu badii hin qabun jechaa jira. Badiin koo ani hojiikoorrann jira waanta
 501 Ta'a jennee harree qal'ee ta'uu dinnaan harree ganne jedhe Oromoon.
 502 Kanaaf, ani ta'a jedheen hojjechaa ama'aa jira waan ta'eef, isheen quuftee waan na
 503 jeeqxuuf ani.
 504 Ni naalaaltaniittun se'e galatoomaa! Waan naa laaltaniittan hin qabdan!
 505 Taa'i gadi! Taa'i gadi!
 506 Ani hinfudhu isa kana! Hin fudhu baqqaa!
 507 Wabii waamteettaa?
 508 Naa laalle jechuu'a sin.
 509 Taa'I seera jaarsaa eegi.
 510 Naa hinlaalle badiikoo maleeho miidhamaan jira.
 511 Amma nu hin jeeqiin.
 512 Elaa mammaaksa Oromoo argiteetta mitii?
 513 Eeyyee.
 514 Kan ati siigaluu qabu, reeffa firaa torba gaggalagalchu jedha Oromoon. Jaarsi kun
 515 kan sifaana dhiphatuufi hinqabu. Ijoolltiifi akka isin kan qabdan walitti fiddanii gudditaniifi
 516 malee. Kanaafuu, otoo of laatee maaliif naa gadhaba jaarsi kun otoo jettee xuruudha.
 517 Elaa ilma koo!
 518 Ee!
 519 Badii hinqabu jette, ofuma kee ofii raagessaa jirta. Badii hinqabu jetta. Garuu, innumti
 520 ati jaarsa dhiittee kaateyyuu badiidha.
 521 Qo'i! Nadhageeffadhu malee. Akkati barbaaddetti siin dubbatu jaarsi.
 522 Akka dhugaatti malee akka ati barbaaddetti miti.
 523 mana kee bulchuu hin dandeessu. Yoo dhugaa faana deemte, yoo badiikee ofirratti argite.
 524 Eesadha badiin koo yoo jette. mana kee bushatta fuulduratti. Kan kanarraa hafe mana kee
 525 bushachuu hin dandeessu. Sittan hima, Kana dhageeffachuun sitti jira. Badiikeemmoo,
 526 Midhaan gurgurteettamoo hingurgurre
 527 Ee... Gurgureera.

528 *Mariishee malee gurguruun kee kun badiimoo badii miti. Osoo hin mar'atiin keessaa*
 529 *qabdi isheenis, Niitii keeti. Haadha ijoollee keetii. Osoo ishee hinmari'atiin gurguruun kee*
 530 *kun badiimoo miti? Badiimoo badii miti. Ishee kana dubbadhu? Kana dubbadhu?*
 531 *Ee... Badiidha egaa achirratti,*
 532 *Elaa kanuma. Yoo akkas of laalte. Ati nama guddaadha. Boru teessee nama*
 533 *araarsita. Jaarsa boruyyuu si'achi atikkoo ijoollee miti. Ijoollee kee gorsita malee, nama*
 534 *sigorsa miti si'achi. Kanaaf.,*
 535 *elaa lilmooyyuu haata'u haadha manaa kee osoo hinmari'atiin ishenis osoo sin mari'atiin*
 536 *hingurguriinaa.*
 537 *Amma haati manaa kun maal balleessite? Ganna itti jiraanna beela itti dabarra.*
 538 *Booqaa birraa ittiin geenya jetteeti.*
 539 *Gumbii urtee midhaan manaa fixxee isa hinrakkifne, ofumasaa balleessee obboleessi koo kun*
 540 *jechuudha. Jechumasaarrattu argitu jaarsoliin. Isin ulfaadhaa malee, Ofiimasaa balleessee*
 541 *amma kan ishee himatu hinqabu amma. Anaballeesse, anatu jiraachisa, Anumatu beeka, waa*
 542 *han biraa fuu'uu barbaadeera ta'ee hinbeeku. Ijoollittii hiyyoomsuuf, rakkisuuf, dubartiin*
 543 *mmoo mirga qabdi. Mootummaan mirga laateeraaf. Kanaaf, dubbii kana obboleessi koo haa araaraman*
 544 *Eshii, Eshi!*
 545 *Elaamee, obboleessa,*
 546 *Reeffa fira ofii sagal gaggalagalchu jedha Oromoon.*
 547 *Maaliifi. Uni jaalala keessaniif malee jibba qabaanneetu, garaa bal'annee hamma kana*
 548 *ilaalla miti. Kan balleesse sidha. Balleessaa kee atuu amanteetta. Otoo nuuf dhiiftee*
 549 *xuruudha. Haa... Kan cittee hin hafne, kan citti baafiti jedhani. Kanaaf otoo dhiistee*
 550 *ijoolleekee laaltee jechuu barbaadeeni.*
 551 *Akkuma jaarsoliin kaasan yaada gaariidha. Egaa diiramallee namichi kun nu*
 552 *accifatee ture. Amma yoo hubatee laalu, mammaaksittii mucaan haasa'e yaada gaariidha.*
 553 *Dhuguma yoo laalan, kan nyaattu, kan laatu yoo dhaban eeleefti gomjiinuu walitti bu'a*
 554 *mitiiree. Kana waan ta'eef akkuma eshi naa ta'eera akkuma jettetti otoo gurra nuu dhiisee,*
 555 *otoo ishee waammannee gaariidhan jedha.*
 556 *Eeye, amma yaadasaa naanneffateera.*
 557 *fedhiishee maleeiddoosheen hinjirretti midhaan gurguruun koo badiidha fudheera jedhe.*
 558 *Badiin jedhames isumadha.*
 559 *Seeraan ala badiishee malee, fuudhuun, gurguruu, geeddaruu, balleessuungaramaleedha*
 560 *Kana erga barteetii mee achi nuu deebi'itii isheenis dhuftee, kan gorfannu qabna*
 561 *Eeshi,*
 562 *Ganama galgala ni caqaccaqa. Ni reeba. Yoo ishee hinjiraachisu ta'e ni jiraachifna*
 563 *haagadhiisu. Qoonqoo nam-tokkoo dahabnaa?*
 564 *Ijoolleesaa isatu guddifata. Maal irraa qabna nuyi.*
 565 *Guddisnas, ijoollee kan guddisu dhibaa?*
 566 *Elaa ilmookoo atis jaarsa ta'ii nu gargaari malee?*
 567 *A'yii ni ori'a isayyuu.*
 568 *Inni walduraa booddee yaada galchata.*
 569 *Isa soddaakoo kana kan naa dabeyyu?*
 570 *Nun jeeqiin, maal ta'e?*
 471 *Dabaree kee malee hindubbatiin obboleettiinsaa yoo miidhamtu caljedhee silaaleera*
 572 *Kana caalaayyuu seeratti si dhiyeessoo? Waa biraanuu jiroo! Isa miti Mee afaan kee*
 573 *qabadhu. Elaa mucaakoo ati jaarsa taatee nu gargaarta. Dhugaashee argaa. Innis amane.*
 574 *Ijaa kanaaf amma ijoollittidha, amma gidduuti laalmatu. Ijoollittiin sun eessa haadhaqxu*

575 Hiyoottiin sheeykn nabseenshee jara kanarra jira ijoolleen sun yoo nyaachisan,obaasan
 576 ⁶malee, guddachuu hindandeessuijoolleen kun. Dhalatteettimmoo isaan lamaan gidduutti.
 577 Amma isheen nuuf haadhuftuuti, ati achi nuuf deemi!
 578 Obboleessishee kuni nudhiisi ati! Isheen sossobanna. Nu gargaarii jaarsa ta'ii
 579 araarsi!
 580 Kan cittee hin hafne kan cittu baafiti.
 581 Ni ori'aa isayyuu
 582 Koottu, giiftiiko
 583 Koottumee maqaan keeyyuu ollaan beeka.Garraamiiko. Siriyyuu, taa'unsi isaanii
 584 tokkodha. Ahahaa.....ahahaa....ahahahaa... dhaqxeema teesse iddoosaa.
 585 Gaashaan araaramuu barbaaddeetti.
 586 Akka ta'e namni mana tokkotti galu walitti bu'uu hin hafu. Eeleefti gomjiinuu walitti
 587 bu'a. Namni yeroo hundaa walgammachiisee, minxaafii waliiafee walwajjin
 588 hinjiraatu.Walbira darbee, ilaalee walgorsee jiraata. Ijoollittiitu goodda'ama.
 589 Otoo irraa deemtee kan buuyyalee irraa baasu hinjiru. Kan qeensashee irraa qoru hinjiru,
 590 kan dhaqnashee dhiqu hinjiru. Kan akaayii akaayee itti facaasu hin jiru.
 591 Elaa ati otoo manichuma teessee, otoo waa itti laachuullee baattee, akkasumatti fooliinkee
 592 itti urgaa'ee ishee guddisa. Foolimti haadhaa xuruudha. Dhalaaf , amma inni, wayi atis
 593 deemtee otoo kan biraattis heerumtee, Innisimmoo kan biraa otoo fuudhee, Siinis atis
 594 garaankee rarra'aa hafa. Ijoolleekeef Innis isa hinqaana'u. Haat ormaa yogguu
 595 joolleessana aarsitu innis ni gubata abdda qixxalamaan bu'e. Kanaaf, atis laaliitii,hamma
 596 tokko badiirratti balleesseeraa,Mnni kee malee midhaan gurguruun badiisaati Innis,
 597 amaneera. Waaqaff lafaaf hadaraa nuu gaabbi. Mana keef.
 598 Namoo gorsitaniittu, Innoo ishee hinjedhu. Ittuma deebi'a. Borisoo, ganamasoo,
 599 galgalasoo?
 600 Eeyyee,Hamma gurrisaa dhagahe,
 Innamma galgalas kanuma. Hojiisaa hindhiisu. Naa gorsitaniittuu?
 601
 602 Yoo ta'e qee kootti nan gala,
 603 Manakootti nan gala. Manakoo nan jaal'adha! Ijoolleekoos nan jaalla'a.
 604 Elaamee, obboleettii dura hamma dandeenyu isa gorsineerra. Reebuu maleeyyuu,
 605 hin hafne, Badiis qaba namichi kun, itimmoo ijoolleekeef nuu gaabbi. Qee keef nuu gaabbi,
 606 jaarsi kun maaf daariirra taa'ee maaf odaa jala taa'e, natti laalammo ta'aa? Yoon kana
 607 didee ka'e jaarsi maal naan jedhaa? Natti qabamaa? Jedhiitii atimmoo kanuma araaramii
 608 nuu dhiifadhu.
 609 Maali, ayyoorraa, abboorraa kan jirudha. Achumaa as dhirsaafti niitiinimmoo
 610 numawallolu.Deebi'eemmoo numa walii gaabbu waan ta'eefi gaabbiidhuma nuu
 611 araarami.Badiisaa,bareera innis. Badiisaatiinimmoo isa ceephaanee, isatti kaaneerra.
 612 Kanaaf, nuu dhiifadhu atimmoo. Nuu hambifadhuutii nutty araarami.
 613 Amma, badiisaa ilaallee, innis amaneera. Lammaffaa akka itti hindeebine gooneerra
 614 Xinni innis waan dubbate tokko qaba. Saardoorra teenyee, Saardoo keenyaaf,qe'ee keenyaaf
 615 dubbanna. Namaa, sa'a keenyaaf dubbanna. Isa dhageenyemmoo hin hambisnu. Maaliif
 616 ganda warrashee dhaqxee ooltee, biltee akka namni ishee hindhageenyetti akka garaasheetti
 617 galtee jedhe. Kanaaf,minaalbaata atiis xinno dhaqxee fedhasaa malee, ooltee bulta yoo ta'e
 618 of eeggadhu. Maaliif, handaaqqoon u lfina manaati gadi jetti malee, ofii boquunshee ol
 619 jedhaadha jedhu. Atis mana kee ulfeessi. Innis mana isaa haa ulfeessu. Mana keenyaaf
 620 jettanii, Walsodaattu malee, uleedha walsudaattu miti. Mana keessan, jiruu keessan
 621 jireenya keessaniifi walsodaattu. Ishee kana gurra kee buusuuf jedheeni.
 622 Obboleessishee kun dubbate. Waaqayyo isaa haa eebbisu malee, Ka'eeti soddaa
 623 reebe jedhan. Obboleessi gaafa caccagadu obboleessafaana haati manaa cagaduu diddeetu
 624 durumaayyuu nan jaalladha. Maal taate, amma kanammoo hin miidhiin hamma kana

625 hammati rukuttu hinbarbaadu jedhe.Kikikikii....kikiki....kikiki.... keessaa mitii amma yaanni
 626 sheemmoo bira jiraa amma. Sinii gala jaarsoliin! Obboleessi yennaa rukutu, faana hin
 627 rukuttu turee. Amma isa obboleessi hamaa soddaasaa dubbatu kana keessisheemmoo
 628 hinjaallatu. Kanaaf, taratii Oromoo keessa waatu jira.
 629 Kun qoodumadha.
 630 Dubartii tokkotu yeroo maraa abbaan manaashee ishee lola ture. Gaafa gamsiisuufi,
 631 Jaarsa naannoo beekkaa jedhamu tokko bira deemte. Maalan godhaa? Abbaan manaakoo
 632 yeroo maraa naa gamsiisee jettee itti himatte. Isaa booda, Jaarsoliin kin salphaadha.
 633 Garuu,Waa goota. Leenca fayyaarraa nyaarasaa buqqiftee fiddaa jedhanii gaafatani?
 634 Isheen eshi, nan fida jette. Kaatee, foon qabatee bosona bakka leenci jiru dhaqxee muka
 635 Iyaabbattee teesse. Isaa booda gaafa leenci dhufu, foon jala buustee, yeroo leencichi foonitti
 636 deemu suuta jettee nyaara isaarra buqqifatte. Booda gara jaarsaatti fudhattee deemte.
 637 Geessites. Jaarsatti yommuu dhaqxee fideera jettu, ahaa! Elaamee kan leencarraa
 638 nyaararraa buqqifattee fidde abbaa manaa kee attamitti dadhabda? Ni aara yoo ta'e hin
 639 dhiifuufi! Ni ori'a yoo ta'e hindhiifuufii. Birandabaru kanaaf, araarami ! Kan bineensa
 640 naashuu beektu abbaa manaa kee hindhabdu jedhanii deebisani. Ammammo, Obboleettiin
 641 keenya, Yerichi yeroo arfaasaati. Isa beektu roobaa jira. Boqqolloon si'ichi ni faca'a
 642 Ani araaramuuyyuu hinbarbaadu. Amma ganama nu ararrsitan,araaramne
 643 galgalammoo waan zaachaa natti kaasuf, araaramuuyyuu hinbarbaadu. Dhiifatama naa
 644 godhaatii araaramuu namicha kanaa hinbarbaadu ani.
 645 Lakki taa'i!
 646 An nan gala, warra kootti, lubbuukoof nan sodaadha.
 647 Nimallateessa taa'i! Jaarsa kabajiitii taa'i
 648 Yoommoo seera qabeessaan naa farramsiistu ta'e nan gala.
 649 Elaame, obboleettiin, dubartiin gara bal'eettiin dhani. Akka aadaa Oromootti
 651 garaa bal'atan malee,akkasitti hinta'u. Ati collee taatee,inni collee ta'ee hinta'u.Keessaa
 652 hambifadhaa? Haahafuun nama hambisa mucaako. Kanaaf, kan haahafu jedhtu lafatti hafa.
 653 Kanaaf, dhalaaf, qe'eef, haa hafu jedhiitii dhiisi. Isa ati jettu kana. Sa'a mana
 654 hindhowwatiin innumtuu of dhowwata jedhani. Innuu bie deebi'oo. Mee takkaaf lamaaf .
 655 Eelaamee obbole,
 656 Abeet,
 657 Hundumaa dhageenyeerra. Amma abbaan manaa kee kunis kan sitti quuqameef
 658 qaba. Ishee ati torbee tokko, lama ganda warraa teesse sana. Atisimmoo xinno badii qabda .
 659 Maaliifi niitiin abbaa warraa jalatti bareeddi! Ganda warraa gallaan waan hintaane nama
 660 Miti, elaa,mee ishuma gaafanna. Obboleessi keenya mee torbee tokko maaluma
 661 Maaluma nyaata? Ijoollittii dhiistee taa'uun maal?
 662 OHM: Eelaa, Waa malee waa hindhufu jedha Oromoon. Namni manasaarraa, qe'eesaarraa
 663 Fayyyaa manaa bahaa? Kun manasheeti. Kan warrashee mana namaati. Mana namaan
 664 Mana namaan dhaqa jettee deemti malee, mana koon dhaqa jette deemti?
 665 jedheetu jaarsiloon xiinxalaa?Gaariidha!Dubartiin kun immoo beektuudha!
 666 Dubartiin utubaa manaati jedha Oromoon.
 667 Otoo ta'ee dubartiin mana keessaa bare jechuun utubaan manaa jige jechuudha.
 668 Innumtiyyuu amala godhatee haa jiraatu malee, maali yoo araaraman araarasaaniin . Kunoo
 669 dubartii maal fakkaattu, faranjii fakkaattu fuudhee,kana fakkeessee kaa'e.
 670 jibbaa ani. Garuu sinumtiyyuu, jaarsiyyuu waa ²³³taazabaa kana.
 671 Elaa amma asiirratti, dubbii baay'isuu dhiisneeti,amma rakkooshee, isaa itti himneerra.
 672 Innimmoo mana diige, qabeenya balleesse. kana gochuun badii guddaa waan ta'eef
 673 badii,jaarsoliin ishee gali jenna. Manichi maaliin jiraata? Dhaabata? Jaarsoliin mee waa
 674 mar'anna. Gara fuulduraatti marii waliin malee, maal goonee isa akkasii akkas goonee
 675 kana goona yoo jettan afaan keessan akka dammaa walitti mi'aa'a. Sammuun keessanis,

676 Kanaaf, akka kanaatti laaluun kee daftee ofirra galagaluun kee baay'ee sitti gammadeera
 677 Yaada gaariiha. Dhirsaafti niitiitu walreeba waan ta'eef maal goonu
 678 Kanaaf, maal sinitti Fakkaata?
 679 Akka goonu dambiitti isa qaxxaana. Haadha manaasaammoo ni kiisa.
 680 Walfudhataniimmoo haagalani. Gadabaan immoo ni farramsiifna. Garafuulduraattisimmoo
 681 akka ciqicciqiisimmoo hinkaasne, akka duraatti fandallatee ganda qarraa dhaqxee
 682 akkasuma isa aarsiti taanaan, Kanarraas haadeebitu isheenis. Innisimmoo garmalee
 683 hinqaqaqaqiin. Gara fuulduraattisimmoo gadabaan araarsinan jedha ani.
 684 Maal qaxxaana achumaan murii darbi ati? Maal haaqaxxaanu? Ikkoo, maal haagoonu?
 686 Ykn naxalaa daara haabaasuu?
 686 Dubartiitii daara haabaasu. Jaarsaaf immoo birrii 100 lafa haa kaa'u.
 687 Yaada gaarii dubbattani. Isin har'a xaafii quunnan tokko meeqa fida? Maanni
 688 naxalaan, maanni haadha manaadhaa!
 689 Haadha manaa malee abbaan manaa jiraachuu danda'amoo? Eeyyee, haati manaa abbaa
 690 manaa waliin bareeddi! Sirriitti wayyaa tokko muluu 500 daara baasee likikitti godhee haa uf.
 691 Dabalata?
 692 Jaarsaaf immoo birrii 200 haaqaxxa'amu.
 693 Eshi.
 694 Gaangoofi niitii abbaatu koorsifata jedhani akka aadaa Oromootti. Isumaaf
 695 bareeddi! Isumaaf miidhagdi!
 696 Kanaafiiyyuu niitiisaa namichi kun daara muluu baasee, jaarsaaf birrii 200 haaqaxxa'amu
 697 qaxxa'amun jedha.
 698 Asirratti yaada xurruu dubbattaniittu.
 699 Fixxeetta, atoo!
 700 Lakki, lakki siin laadhu. Kanuma odeessaa hinoollu ega.
 701 Wabii nuuf haa waaman dhufanii?
 702 Jaarsi kun buusee baaseera. Hundumaa ilaalee, badiin ati qabdus isheen qabdus
 703 ilaaleera. Garuu, iddoosheen hinjirretti qabeenyasheewaan gurgurtee rakkoorra walbuusuuf
 704 kaataniifamma daara baaftee haadha manaa kee akka gashattu. Daara muluu akka baafu
 705 jaarsi murteesseera. Jaarsaaf immoo birrii 200 akkaqaxxa'amte lafa keessu murteessineerra.
 706 Achirratti obboleessaa, akkuma amma isaan jedhanilaalleerra hundumasaa. Badii
 707 hinqabdu jechaafi atis badii qabda. Iseenis badii qabdi. Badiishees sii ilaalleerra.
 708 Hundumaafimmoo dubartiin hinqaxxa'amtu. Har'a ati haadha manaa kee gadhiifte jechuun
 709 utubaan kee jige jechuudha. Kanaaf, akkuma jaarsoliin jedhan amen jedhii fudhuufii.
 710 Haadha manaa kee wajjin walfudhaa gala! Ijoollee keessan guddifachaa gidduutti jireenya
 711 keessan fooyyeffachaa. Walhinjeeqiinaa gara fuulduraattisimmoo gadabaan araarsina.
 712 Farramtanii isheenis olii gadikka hinjeeqne, atis olii gadi jettee
 713 hnjinjeeqne walfudhaa galaan jedha.
 714 Eshi. Galatoomaa egaa, jaarsoliin gaaddidduu biyyaati jedhani.
 715 Ega narratti faraddanii. Ahahaa! Ahaa, maal goona nan araarama. Egaa jaarsa bira
 716 darbuun hinta'u! Jaarsi kan natti laate ameen jechuudha. Dogoggora kooti nan aaraafadha
 717 haadha manaa koo! Haadha manaa koo nan jaalladha anoo duruu. Egaa galatoomaa!
 718 Qo'i, ganaadha!
 719 Waaqxiifi lafti siif haa araaramu.
 720 Waaqayyo si haa eebbisu.
 721 Jaarsi udaan nama nyaachisa, maal jedhu
 722 Ishee as nuu waama? As taa'i as?
 723 Elaamee mucaakoo jaarsa tokkotu jira. Gada baalabbaataa dhaqxee haati manaa isaa na
 724 reebe jettee itti himatte. Maaliif reebde? jedhee gaafate baalabbaatichi.
 725 Bahabaalabbaatichaan 'beq' jennaan beq jette kanuma lola ta'e, lolayyuu hinqabnu jedhe.

726 Jaarsota: Aha... ahaa.....ahahaha...ahahahaaa....
 727 Beq jennaan beq jette, kanumatu lola ta'e, kan biraa lola biraayyuu hinqabnu jedhe.
 728 Elaamma si biras waa jirti kan jechuun barbaade. Maali atis wanti ittiin torban tokko otoo
 729 warra kee taa'uu baattee ta'ee iddoo ati hinjirretti hingurguramu ture. Kanaafimmoo si
 730 biras waa jirti waan ta'eef wana akkasii atis biraa deebi'i wanta akkasiirraa. Yeroo fedhii
 731 kee baatee, yeroo fedhii kee bichaa galta taanaan, dhirsaa fi niitii hinjedhamtani waan ta'eef
 732 garaan dhiiraammoo ni boora'a waan ta'eef wanta akkasiirraa lammaffaa irraa deebi'i
 733 jenna. Garuu, isa ammaaf isa inni midhaan kee iddoo hin jirretti fedhii kee malee gurgureef
 734 daara tokko akkanni si baasu jaarsoliif immoo birrii 200 akkanni qaxxa'amu
 735 murteessineerra. Atis eshi nuuf jedhii gara mana keetti deebi'iitii ijoollee keessan seeraan
 736 guddifadhaa. Jiruu keessanis guddifadhaa? Ofis guddisaa? Ijoollee bichaa miti kan
 737 guddifatan. Yoo jiruun keehssan guddate ijoollee keessanis guddifatanii ofiis guddattu. Qe'een
 738 keessan, bultiin keessan niguddana kanaaf kana kanan beeku. Jaarsi kan itti dabaluu jiraa?
 739 Eeyyee, dubbiin kun walitti haaqabamu. Dubbiin dhumeera amma. Obboleessis kana
 740 booddee mana warraatti deemti yoo ta'e, waliin deemaa, dhaqaa dubbisaa. Isheenis
 741 haadhaqxu, atis dhaqi. Soddaa kees hinmufachiisiin Fiirishee fira keedha. Dhageessaa
 742 bboleettii firrisaaho fira keeti.
 743 Eshi, nan dhagaha.
 744 Kanaaf, daara muluu tokko waayyaa irraaf jalaan daara si baasa, jaarsoliifis ni
 745 kaffala. Atimmoo abbaa manaa kee dhiifama jedhi. Handaaqqoon ulfina manaaf jettee gadi
 746 jettee galti jedhani mana. Gadi jedhii abbaa manaa kee dhagahi. Yoo inni ori'es bira darbi.
 747 Elaa amma akka ta'e,
 748 Siin lane, anoo sii hinlaane.
 749 Hidda lolaa.....
 750 Hinlaanne animmoo.
 751 Maaliif?
 752 Harka hinbaafne.
 753 Baaseera.
 754 Elaa takka jedhi.
 755 Hundasaayyuu jaarsoliin dubbataniiru. Hidda mukaa lolaat baasa, hidda dubbii
 756 dhugaatu baasa jedha jaarsi Oromoo.
 757 Amma hundasaayyuu feccinee feccineetu hundasaayyuu argineerra. Badiinoo gaafa
 758 hubatamee ilaalamu garuma obboleessa kiyyaatidha luuccessine waan ta'eef, siriis
 759 dubarhinqaxxa'amu, abbaa manaatu qaxxa'amee niitiisaa fudhatee gala.
 760 Kanaaf, amma raawwanneerra natti fakkaata.
 761 Qo'i! Waan tokkon isinitti hima. Hubannoon tokkicha qofa ilaalaa jirra. Elaa mucaakoo
 762 sakattaaneerra jenneerra. Garaan kee akka gammaduuf. Garuu, sakattaanee miti walumatti
 763 sin qaxxaane. Eessaa fidee kaffala 500, eessaa fidee kaffala 200? Kanuma keeti achuma
 764 keessa jira. Elaa isa kanas hubachuun isaanirra jira. Eessaa fida inni qophaatti. Eessaa fideera.
 765 Anoo nan jaalladha. haadha manaakoo. Haati manaa koo utubaa mana kooti waan
 766 elaamee nan dogogore nan ishee kiisa.
 767 Baqqaa fayyaa ta'i akkas! ulfaadhu! Akkasitti ilaaluun kee nu gammachiise.
 768 Dhiifama walii godhaa amma? Isinhaa araarsu. Eebbifamaa?
 769 Coqorsa fidaa? Araara nagaa isiniif haata'u.
 770 Ulfaadhaa!
 771 Fayyaa ta'aa!
 772 Baga waaqayyo isin araarse?
 773 Fidi coqorsicha gaha?
 774 Galii buna kee danfisi egaa?
 775 Ulfaadhaa! Fayyaa ta'aa! Baay'ee gaariidha.

776 Isa aadaa Oromoon jedhaa ega?
 777 Taa'i ega! Isheedha kan araarfachaa jiru.
 778 Siif haata'u giiftiikoo.
 779 Araarri kee siif haadhaabatu. Ammayyuu mana araaraa ta'i! Jiraadhu! Ulfaadhu! Gara
 780 uulduraattimmoo afaan keessaniif garaa keessan tokko haata'u.
 781 Walitti isin haa jaallatu. Waaqayyo walitti isin haajaallatu. Diina gidduu keessanii
 782 haafuudhu. Diinni keenya seexana gidduu keenyaa haabaasu waaqayyo.
 783 Coqorsa ta'aa?
 784 Coqorsi kun isin haaqabatu.
 785 Margaa. Waaqayyo walitti isin haa jaallatu! Coqorsa ta'aa, lafa uwwisaa! Hurrii ta'aa lafa
 786 uwwisaa! Walitti isin haa jaallatu! Waaqayyo dhala isin haadabalu.
 787 Araara nagaa isinii haa godhu! Kan copxan, hortan isinii haata'u!
 788 Gara fuulduraattimmoo amala godhaa jiraadhaa! Walii owwaadhaa! Oo!Eeyyee waliin
 789 jedhaa akka jaarsa Oromoo duriitti. Abbaa manaa keef kabaja laadhu! Innisimmoo kabaja
 790 siif haalaatu! Ulfina argadhaa!
 791 Galatoomaa jaarsoliin.
 792 Ulfaadhaa!
 793 Eeyee, Nalaay guddi, guddi jdhi!
 794 Eshi!
 795 Warri waasii guddi guddi jedhaa!
 796 Jaarsoliin jiraadhaa! Jaarsa raagaa ta'aa!
 798 Ammayyuu akkasuma nama daarii qajeelchu!
 799 Nama walitti araarsu! Nama, namaafi nama walitti jaallachiisu! Isi haataasisu waaqayyo!
 800 Ameen!
 801 Jaarsa ijaa isin haataasisu waaqayyoo! Nama dhugaa dubbatu isin haagodhu! Qe'een
 802 keessan haa mul'atu. Ulfaadhaa!
 803 Jaarsoliin бага gammaddan! Бага кanaan isingahe! Dhugaa argitanii бага араара
 804 nagaa араарситани. Waaqayyo fayyaafi nagaa isiiniif haalaatu. Jaarsa ulfinaa ta'aa! Jaarsa
 805 dhugaa argu ta'aa! Akkasumas nama nama араарсу та'aa! Fayyaa argadhaa!
 806 Waaqayyo jaarsa араараа isi haagodhu! Jaarsa saalfajjii nyaate isi haagodhu!
 807 Jiraadhaa! Hamma beeknu dubbanneerra isa wallaallemmoo waaqayyo itti haaguutu. Yoo
 808 badii qabaanne, yoo dogongorremmoo nuuf haadhiifatu. Isiniin immoo walitti isin haajaalatu
 809 Egaa warri waasii taatan guddi guddi jedhaa jaarsoliin
 810 Gammanneerra. Nutto egaa. Gammadaniiru jarroo. Isaanoo ofiisaaniyyu mari'atu.
 811 Ni wallaalanii ofiisaaniyyuu beeku.
 812 Akkas egaa dubbii
 813 Haadha Daani'eel Jaarsa dhiyyeeffatteettaa ati?
 814 Eeyee, dhiyyeeffadheera.
 815 Atoo Abbaa Daani'eel?
 816 Eeyyee, dhiyyeeffadheera.
 817 Jaarsi keessaa guutuudha amma?
 818 Eeyee, guutuudha amma.
 819 Ega guutuudha ta'ee,
 820 Abbaa Mootii mee waaqayyoon nuu kadhu jaroota kana араарсинаа?
 821 Waaqayyoon galateeffanna. Araara jaallata.
 822 Waaqayyo gooftaan араара jaallata. nuuf араарси .Nuyis dubbi kanatti hundee ararsinu nu
 823 gargaari !
 824 Memmee, abbaa lamii mee nuu dabali?
 825 Jaaroota kana walitti араарсааf jecha,
 826 Waaqayyon kadhanna. Nagaan nu bushite nagaan nu oolchi !

827 Amma araara buusi! nu gargaari ,
 828 dhirsaafi niitii walitti nuu araarsi jedhaa.
 829 Araarsi. Raabaaf jaarsa walitti nuu ararsii jedhaa, Araara nuu buusi jedhaa
 830 Arfaasaan nagaan nuu camadi ! nuu camadi.
 831 Birraan nagaan safari jedhaa! safari nagaa nuu buusi
 832 Jedhaa !buusi.
 833 Eshii, ammas jaarsa 3tu eebbisi. Abbaan Fiqaaduu nuu eebbisi?
 834 Waaqxi nagaan nu oolchite nagaan nu bulchi jedhaa!Nu bulchi.Hamtuu narraa qabi
 835 jedhaa, nurraa qabi! Afaan namaa, garaa namaa tokko godhi jedhaa. Kan wollole
 836 kanammoo araarsi jedhaa, araarsi ! Araara kee buusi! keessa nuu gali jedhi!Gali!
 837 Egaa sagannee waaqa-kadhanneerraa !
 838 Ijoollee kana warra waldadhaban_kana yaada isaanii asirratti gaafannee isaa boodammoo
 839 gara ta'etti murteessina .
 840 Memme abbaa mooti?
 841 Abbaa Daani'eel waasii nuu waami !
 842 Nan waama eshi! waasiin koo. Abbaa Ayyaluuti.
 843 Waasiidha?
 844 Eeyyee, waasii dha .
 845 Mee Haati Daani'eel waasii waami?
 846 Abbaa Taakkaluuti.
 847 Waasii dha ?
 848 Eeyye, waasii dha .
 849 Erga waasii nuu waamanii booda , Eenyunni abbaan himataa? Ishee mitii.
 850 Namni walitti bu'a. Jiruufi jireenya keessatti walitti bu'uun kan jiru dha.
 851 Gomjiif, eeleenuu walitti bu'a.
 852 Kanaaf, mee haadha Daani'eel maal isin godhe abbaan mana keessan ?
 853 Maatti wal dhabdan ?
 854 Kan abbaa manaa koo faana wadhabneef,
 855 Xaafii madabaraa lama gabaa qidamee, walii gallee geessinee gurgurannee, boodas kaa'I
 856 jedhee birrii 1000 natti kenne. Ani kaa'an keenyi tokko jedheen kaa'e. Turee immo 400
 857 kenni jedhe? Maagaraa biteen mana itti ijaara jedhe.Eshi jedheen 400 itti kenne. Fuudhee
 858 magaramaa hintaane tokko lama sadii kan hintaane tokko 400 biteen dhufe naan jedhe
 859 callisee taa'ee. Anis akkam kanaan bitta jedheen callisee taa'e.Ammas 200 kenni naan
 860 hojjedha.karooseera nan jedha?Isa booddee, karoorumarra jirra jedheen ,sirriidha
 861 edheen,wajjuma tattaafanna,baanee buuna jedheen 200 itti kenne. Booda 600 harka
 862 koorraa fuudha. Birrii 400 harka koorratti hafe . 600 waan godhe nan dhabe. Mismaara hin
 863 binne.Balleesema taa'e. Animmoo ergan birrii 600 ija malee balleessee jedheen 400 ishee
 864 harkatti na hafte ijoollee koof wayyoota,caammota, kan hafemmoo duwaa koon itti
 865 guuttadha. Jedheen, mana keessa ashaboo, kkf duwwaa mana keessaan ittiin guuttadhe.
 866 Isaan booddee innoo 400 isa hafe kenni naan jedhe. Eessaa fideen kenna.Atoo 600 ija malee
 867 balleessite,Anoo ijoolleef waayyaa,caammaan itti bite. Hir'uu mana keessaan ittiin guute,
 868 malee eessan dhaqadha.
 869 Maaf nagaafatta jedhe.Akkamiin yaadakoo malee kaa'aa koo yaada karoora koo malee fuute?
 870 Ijoollee daara baastee?mana keessa balleessita?jedhe manatti na lole. Assaaba torba na oode
 871 Na wajjin buddeen nyaachuu dide,marii jireenyaa gaggeessuu dide.
 872 Ergasii hamman mana na ari'e mana nama bulu gaheettii na ari'e.
 873 Kanaaf, jaarsimmoo udaan nama nyaachisa jedhani murtoo tokko akka naaf laattaniif moo
 874 kunoo dhiyaadheera. Kanaafu, abbaa manaa koo waliin walitti nu buuse.
 875 Mee jaarsi waan ishee gaafattan qabduu?
 876 Mee inni immoo taraasaa haa himatu?

877 Waan kuni lamaansaanii walbiratti himachuu qabu. Wal bira taa'anii walhaa dhagahani.
 878 Abbaa Daani'eel kan isheen dubbatte
 879 dhageesseetaa? Qarshii 600 balleesse, magarii
 880 hintaane bitaishii hafte fidi jedhe, ijoolleef 51bite jennaan naaode jetteetti.
 881 Eeyyee, ani dura madaabaraa lama xaafii adii gaba qidaameetti geeseen gurgure.
 882 Haadha manaakooti wajjin horanna, jedhee amaneen birrii 1000 itti laadhe. Gurguree
 883 laadheemmoo karoora koo kushinaan ijaara jedheen birrii 400 kennin jedhe. 400 natti late.
 884 Isayyuu dhaqnaa dhabaa. Osooma dhaqnaa dhabduu naa laatte. Ani karoora koo hindhiisu.
 885 Ammas torbanitti 200 kenni mismaaran bitan jedhe. Guyyaa sarraatanyaan qabeeran jedhe
 886 Anis karoora koo balleessuuf miti. Jireenya koo ittiin fooyyeffachuuf malee. Kanaaf, birrii 200
 887 naaf laatte. Ammas 400 kennin jedhe. Kenni karooran qaba. Maaf dhaqnaa na dhabda. Anoo
 888 siin amaneen, Anoo beektuudha, jedheen si fuudhe. Beektee bushatta mana kee jedhee jennaan
 889 na didde. Ammas nan gaffe torban tokkon taa'e. Hinkennu jette.
 890 gasheeru kanaan dura na saamteetti jedheen dhaqnaa dhabuun barbaade.
 891 Kanatti dhaqnaa dhabdee?
 892 Eeyyee, kanattan dhaqnaa dhabe.
 893 Qabeenya koonaa saamteetti. waanta'eef. Qabeenya koonadhorkatte. san ittikenne kaa'aakoo.
 894 Egaa kan gaafattan qabduu jaarsoliin?
 895 Egaa amma isheen kan jechaa jirtu. Abbaa daanii jaarsi taa'ee waan jallisu hinqabu.
 896 Miizana waaqayyoo qabatee jira waan ta'eef. Idde magarii lama sadiin fide Magaraa hin
 897 taane. Ennaa yaadasaa ilaallummoo sirrii miti. Osoo muka hinqopheeffatiin maagaraa
 898 jajalloo, osoo muka hinqopheessii mismaara jedhe.
 899 Kun yaadasaa nan wallaale? Shakke kaayyoonsaa kaayyoo duraa mitii?
 900 Kanaaf, bu'aa buusuu wallaale. 400 immoo ijoolleen daara baase jette. Mee iddoo kamitti
 901 shakkite atimmoo?
 902 Amma ani karooran qaba.
 903 Ijoolleef karooran qaba. Hunduu kaayyoo qaba. Kanaaf, isheen
 904 sobdeeti na haalti malee, balleessaa qabdi isheen.
 905 Elaa jaarsimmoo irraa naafuudhaa? Ani isinittan himadha. Jaarsa birammoo hindarbani
 906 jedhani. Jaarsi udaan nama nyaachisa. Naaf haa gashitu qabeenya koo.
 907 Dhaggeeffadhu, Elaamee haadha manaa keeti. Eessatti balleessite? Daaran ijoollee
 908 ittiin baase jette. Isheen waan balleessite hinqabdu.
 909 Amma isheedhaan nadheen dheertuu malee beektuu hin qabdu jette.
 910 Beeknaan fuute, hojjennaan fuute. Hojjennaan fuutee. beeknaan manashee qabatte malee
 911 osoo hinbeektu ta'ee manasheeyyuu hinqabattu.
 912 Kanaaf, ati birrii balleessiteetta. Ishee sii sossobna. Manasheetti haagaltukaroora keessan
 913 hojjedhaa?
 914 Amma birrii balleessite iddoo hinbuuftuu?
 915 Ani hinballeessine, sinii hingallee siniif.
 916 Galeera, naa galeera.
 917 Hin balleessine ani.
 918 Akka ta'e abbaan daanii, elaa qofaatti waan qabdu hinqabdu. xaafiinis qixxeedha.
 919 Jireenya waliini. Inni kan kooti. Maatiikooti. Maatii kooti jettu qofaatti waan goote hinqabdu.
 920 Dhaggeeffadhu. beektee jiraatta yoo ta'e, tikikilanyaatti namni irraa bitte? Dhuguma kanaan
 921 biteera yoo jedhe. Waan balleessaa qabdu hin qabdu. Mismaarasimmoo kan hin taane
 922 bitte, akkasumaan waan hin taane bitteetta yoo ta'e, Innisimmoo warri mismaaraa jiru. Isa
 923 baballeessitee, maaf maatiikee daara baaftee mormuunkan isheetiin baafte. Ati achiin yoo
 924 harkifatte, isheen yoo harkifatte, jireenya jireenya hinta'u. Dhugaan afaan tokkoon garaa
 okkoon, otoo waliigaltanii asmaammii ni qabdu. Maaliif balleessite jette malee, waan si
 goote hinqabdu. Isa balleessite iddootti galfadhu. Isheen immoo iddootti goote himti. Ani

925 qabeenya koo jechuu ni dandeessi. Qabeenyi qixxeedha.
 926 Eshii, memmee.Abbaa Alamii, maal jetta atimmoo?
 927 Elaa warra koo,namni man tokko ijaaru citaa wahinsaamu jedhu.Amma isin nama
 928 walhimatu miti. waliin galtaniittu, waliin hortaniittu, waliin cophxaniittu. Amma isheen 400
 929 kana inni beekus dhiisus, lilmoonuu qal'ootu wannii keessa baha jedhani. 400 ijoolleetti
 930 deebi 'uu ta'uu hinqabu ture. Ijoolleekoo waliigaltaniho. Elaa ganna darbeef mana
 931 hinijaarani jedhani. Mee birrii hafe walitti funaanaatii mana keessan ijaarradhaatii,
 932 Nuyis hamma tokko walitti isin araarsineeti,akka walitti haftan goona malee,birriin kun
 933 himannaa hinta'u.
 934 Maaliif,mana kana yoo waliigalteen ijaarrattan.Isheenkunis immoomaaliif wayyaa bitte?
 935 waliigalteen otoo ta'eera ta'ee, mee ganna darbeef mana hin ijaaraniganna dhufuuf malee,
 936 walitti araarsina,walamananiiru. Isaatiin achi bunnee ishee waa gaafachuu qabna jedhe.
 937 Egaa yaanni laatameera.Amammoo, hintalakoo haadha Daani'eel, jaalalaan
 938 walfuutee, jibbaan gargarbaati jedhani. .Atis hinballeessine, Garuu, akka aarii gootee,
 939 'ijoolleetti deebiste malee,Hin balleessine. Innisimmoo, isaaf hingalle ta'uu danda'a.
 940 joollummaa ta'uu danda'a. Kan ta'u kan ta'u dhaami jette jedhani hintalli. Dhiisaa, kan
 941 darbe dhiisaa waan gootan hin qabdan. Araaruma wayya haadha Daani'eel.I
 942 Sin araaramaa jettu,amallisaaho sanumaa.na dabadaboo mana keessoo borusoo.
 943 sanumaa.
 944 Anisarraa otoon adda bahee murtooma tokko otoon fudhee, wayya jedheen yaada. Bira
 945 taa'ee jireenyi boru fooyya'a,
 946 jijjiirama agarsiisna jedhee waanan yaadu hin qabu. Yaannisaas waanjijjiiramu hinqabu.
 947 Elaa haadha Daanii, mee amma har'a ijoollee laali. Har'a ati dabartee yoo
 948 heerumtes, abidda seenuudha. Otoo inni darbee fuudhees abidda seenuudha. Ibidda boba'e
 949 echuudha.Gidduu keessanitti.Atis,mucaan kees. Innis qabbana hinqabdani. Kanaaf,
 950 waraabessiyyuu inni dura arge namaanyaatu jedhani. Kanaaf, abbaa manaa kee beekna. Ni
 951 dhama'a, dafqa, isheekanarratti maleeyyuurratti agarree hinbeeknu. Afuurri tokkoyyuu isin
 952 galee hinbeeku. Ollaan keessanuu isin hindhagahu. Hojiirratti bobba'uu keessan isin
 953 beekna. Ni dafqitu. Garuu, nannimmoo mudaa hindhabuwaan ta'eef dhiisi. Arfaasaa mana
 954 hinijaarani ni jajjabeeffatu malee. Kanaaf, ijoollee keessan eenyutti laattu, ijoollee keessan
 955 'immoo bineensatti laatti? Kana nuu dhagahi.
 956 Elaa haadha Daani'eel, haahafu jettee raachi bishaan keessatti hafte jedhani. Haa
 957 hafu. Ijoollee keessaniif akka ammaa kana hinta'u. Hiyyumadha. Namni ammaa hiyyuma hin
 958 falmu ofirraa ifata malee, Kanaaf, otoo dhiistee wayya. Mee isa gaafanna xinnooshee osoo
 959 achi nuu siqxee ati?
 960 Mee akka gootu, taa'imee ati. Deemuun nama hindhibu. Booddeeshee qaanii ta'a.
 961 Amma osoo dhaqxee ormatti heerumtee, ijoolleekee innis haadha Ormaa fidee, haati ormaa
 962 yoo mucaa dhoofte. Ishee sana loluu hindanda'u. Ammas nan hiikaa jedha.Gidduutti ijoollee
 963 keessan siqaayii agarsiiftu. Ijoollee keessanis aarsitu.
 964 Ijoollee keessan aarsuurra ofii keessan wal aarsuu wayya
 965 Otoo jireenya keessan laalaa, maatii keessan isin jala jirtu ilaaltanii
 966 maatiin keenya maal taati ni haftimoo guddattimoo?
 967 Fkn. Jabbii yoo haati irraa duute mee ilaalaa akka isheen quucartu. Haati biraa deemnaan,
 968 abbaan biraa deemnaan waan hintaanee, isin si'achi haadha maatiiti. Abbaa maatiiti.
 969 Jireenya keessan ilaalaa. kana caalaa waan isin gorsinu hinqabnu.
 970 Koottu Abbaa Daani'eel, abbaa Daani'eel elaamee, diiguun nama hindhibu. Ijaaruun
 971 nama dhiba jedhu.
 972 Elaamee, hiyyumni ijoollee ofii gaariimiti.
 973 kan kiisii keessaa bahemmoo deebi'a hinta'u.Amma memmee kan jaarsi siin jedhu
 974 dhiisuu sii wayya.dhiisi. Jaarsi udaan nama nyaachisa kan jedhu hirgixiidha.Atisimmoo

975 dubartii ni kiisu malee, ninama kiisti miti. Kan nu siin jennummoo eshi nuu jedhi
 976 abbaa Daani'eel.
 977 Mee abbaa daaniitti himaa?
 978 Abbaa Daani'eel, amala kee jijjiirratteetta. Duratti akkatti si beeknu miti. Sangaa
 980 yaasuutiin, horii biratti argamuutiin, jireenya kee maatii waliin, ...eey....guddina agarsiisuun,
 981 xinnaa guddaa gochuun si beekna. Ciqicciqii hinjaallattu. Nyaattees akka hinguuttanne
 982 sibeekna. Dhugdees daboo yemmaa dhaqxu gizeekke hin balleessitu. Dhamaatuudha malee,
 983 ati dafqitee jireenya kee fooyyessite. dallaa kee yennaa ijaarrattu fakkeenya namaati
 984 ati. Nama guddaadha ati.
 985 ⁵Kanaafuu, har'ammoo jaarsa duratti likkii malee ho'iteeta ati.
 986 Niitiin kun dhamaatuudha. Balleessitu miti.
 988 Beekna har'ammoo likkii malee ho'ite, akkas taanaan, jireenya kee bulchuu
 990 hindandeessu. Kanaaf, fudhattamoo hinfudhattu.
 991 Eeyyee, Jaarsi udaan nama nyaachisa. Jedhani.
 992 Kan jaarsi jedhe ani nan fudha. Rakkoofi dhibeekoo sinittan himadha.....
 993 Elaa abbaa Daanii, amma akka jedhe, nam tokko loalasheetu nama dhiba miti
 994 edhe. Abaluun maal godhee, abaluun maal godhee, abaluun maalan godhaa nama dhiba.
 995 Jedhu. Amma gizeelaallu, hundumtuu manni aaru aarii hin dhabu. Manni aaru aarii
 996 hindhabu, walaarsuun jira. Gomjiifi eeleenuu walitti bu'uun jia. Namni mana keessa galu
 997 walitti bu'uun hinoolu. Garuummoo keessuma keessattimmoo haati manaammoo utubaa
 998 manaa akka taate beekuu qabda. Beekuus qabda.
 999 Haati manaa utubaa manaati.
 1000 otoowaliigalee malee jireenyimmooachi hiiquuhindanda'u. Kanaafiyuuhamma tokko haadha
 1001 manaa gabbaranii jiraachuun gaariidha. Isa darbeef, inni darbe mataa bishaaniiti. Gara
 1002 fuulduraatti haati manaa utubaa manaa ta'uushee bartee, kan jaarsi siin jedheen nuu
 1003 araaramtamoo hinaraaramtu siinan jedha?
 1004 Kan jaarsi jedhe, jaarsi murteesse bira hin darbuu hinqabu. Ani rakkookoof furmaata
 1005 naa laannaan, waanan jaarsa bira darbu hinqabu.
 1006 Kanaaf, ani birrii koo qabeenyakoo, midhaan, xaafii adii itti laadhee, gurguree 600 naa laatte.
 1007 haefe. Naa laachuu na dhorkatte.
 1008 Karoorri koo darbe. Torbee na oode jette isheen, maafin oodu dhiisaaree karooran yaade
 1009 kushinaa ijaarrachun hafe na jalaa. Sarraattanyaan na jalaa dhaabbate. Sarraatanyaa
 1010 qaxaree kanan kaffalu dhabe. Silaaho beektuu jedheen fuudhe, jireenya kofooyyessiti jedhee,
 1011 Ani beektuu jedhee jaalladheen, fuudhe. Durasimmoo cimtuudha turte.
 1012 Akka goonu abbaa Daani'eel,
 1013 Erga silaa isuma dubbatta. Isheen aartee, Isheen ,ani itti haraqee ykn mashataa
 1014 hindhugne ijoolleema keenyan itti daara baase jette. Isheenis, innis haauffatu kanuma
 1015 keessanidha. Kan nuyi siin jechaa jirru, inni darbe darbe mataa bishaaniiti. Karaa kees,
 1016 karaashees yoo ta'e, gara fuulduraatti waljajjabeessaatii akka maatiitti waliin jiraadhaa
 1017 hojjedhaa jechaa jirra malee dubbii kaasaa miti.
 1018 Ammayyuu kanan isinitti kimadhu, isa 400 jaarsarratti, naaf haagalchitu. 400 hafe sana
 1019 qabeenyakoo isinirrati naaf haagalchitu....Ammayyuu naaf haafiddu.
 1019 Memmee, mee suutuma jedhi. Mee maal jetta?
 1020 Amma ati jaarsa muggutaa jirta. Jaarsi hinmuggutamu maaliif taa'a? naama
 1021 araarsuuf, walitti isin qabuuf taa'a malee muggutuuf miti.
 1021 Isiniin tokko gochuuf. Qe'ee keessaniif taa'a malee, jaarsi addana taa'u kun maayii dhabee
 1022 Ammati jaarsa muggutaa jirta. Nuyimmoo inni darbe mataa bishaaniiti. Darbeera. Waan siif
 1023 godhu hinqabu Gara fuulduraatti walijaaraa? Isa hafetti walmari'adhaa. Karoorsaa. Jira
 1024 qaniinoo ijoollee keessan guddifadhaa. sangaa gaariin ni du'a, fardi gaariin nidu'a.
 1025 Namnuu nidu'a hunkaan. Horii haaturuu. Kanaaf, fuulduratti ijaarradhaa. Amma nuyis isin

1026 araarsinee, mana tokko isin goonee, galla, isnimmooyyuu jenne miti.
1027 Ammayyuu ati ni muggutta.
1028 Yoo nu muggutta ta'e gara barbaannetti si ergina ta'a. Yoo fudhattemmoo qaxxa'amtee,
1029 gara mana keetti si ergina.
1030 Elaa, bishaan dhagala'e hinfunaanani. Eessaa dhufa inni diorama darbe. Atisimmoo
1031 xuruu goote miti. Anumaccaala hinjedhiin male. Walgaaddaashee, caccabaashee fiddee yoo
1032 achi naqxe, isheen aartee. Isheenisimmoo eessa gahee hinaaffiin jira?
1033 Dubartoonni hindhiisani ati qicaatti yoo balleessite.
1034 Attam gootiree isheen. Ammanshee sayyuu isa birrii^fixxee ija babaastee isa kanshee sallaq
1035 gootee, fixxe kanaaf hinta'u inni.
1036 Memmee maal jetta abbaa Mootii kana? Maal jedhannoo abbaan
1037 galammaxanii, jecha akkasii hin dubbatan ture. Isaanis bakkee turanii galiisaanii
1038 infoormeeshinii qabna maalsaati. Amma maagaraan fakkeenyaafi.
1039 Isheen indahuu obsa qabeettiidha. Gaaddisa manakeeti. Utubaa manakeeti.
1040 Ijoollee, maatiikee addahinbaasiin. isa kana hubadhu. Jaarsi amma taa'u taakkuutiin nama
1041 Daandiirraa osoo hinfagaatiin nama araarsa jaarsi.
1042 eshi jedhi ilmooko.
1043 Ani nan ama'a hojjedha.
1044 qabeenya koo ergan itti ama'ee na haaltte. na kaaddee, naa kenni jennaan na didde. Kanaaf
1045 ishee 400 kana naa gashaatii dafqa koommoo hindhiisu.
1046 kan jaarsi siin jedhu dhaggeeffadhu. Otoo ta'ee dubartii kadhatu. Duriyyuu dubartiin otoo
1047 balleessaa ooltee, ijoollee dhalchaniifi dhalan abbaa kee ka'ii kiisi jedhama. Kanaaf, haati
1048 manaa ofii osoo balleessiteeyyuu araarfatanii, kiisanii, naa dubartiin ta'daara
1049 baafatanii, galfatu malee. Ammos isa nuti kadanee sitti araarsuu qabnu, nakadhaa
1050 jechuu dhiisi. Kan jaarsi siin jedhutti osoo ooltee, bultee kan jaarsaa fudhattee. Utubaa
1051 manaa dubartiin ta'uu bartee hamma kana kadhatamuu hinqabdu.
1052 Yoo diddanisimmoo giddiyyuu dil'uun lafa buute huufa malee hin kaatu.
1053 Jechaan duruu jira....
1054 Eessaa nagadama manuma keessan keessaa nagadama. Ammas otoo diddee waasii keessan
1055 gaggam goonee dadhabbii jaarsaa gooneetu beekaa isin, Yoo beektanii walitti araaramtan
1056 hamma tokko gaariidha....
1057 walcaqacqaqu akkuma hinaaffaa fakkaata dubbiin keessan ...
1058 Amma jaarsaaf yoo nagaddan, gurbaa hintalaaf, hintala gurbaafan jaal'e jedhe jaarsi.
1059 Jaarsi sobee nama araarsamalee, sobee nama walhinlolchiisu jedhan.... Kan jaarsi
1060 jedhuun nuu bulta yoo ta'e, nuu buli.
1061 Maal jetturee abbaa Daanii?
1062 Eeyyee, jaarsi udaan nama nyaachisa na araarsuu dandeessu
1063 aarsigaaddidduu biyyaati.
1064 Mee isheen nuuf haadhuftu. Koottu. Haadhuftu, koottumee haadha Daanii? Elaamee
1065 haadha Daani'eel,
1066 dubartiin dabarfattuudha. Abbaan manaa yoomiyyuu oftultotadha.
1067 Haata'u atimmoo dhiisuu wayya. Inni birrii adamsa. Ati ijoolleekee daara baafte.
1068 Fuulduratti kun haa hafu. Atis isheenis lapheetti hinqabatiinaa. Bishaan jige hinwaraabani.
1069 Xaafii funaanuu, xaafii dhangala'e akkamitti funaanu. Kanaaf, kan darbetti hin aariin. Mee
1070 joollee, nuuroo keessan ilaalaa. Gara fuulduraatti waliin jiraachuu gizeen ammaa
1071 walshaamma'aa jira. Namni niguddanna jedha malee waa'een akkanaa hin jiru.
1072 Amma jaarsi taa'ee hin ka'u. dil'uun lafa buute, huufa malee hin kaatu jedhan. Isa
1073 bakka biraatti baafatan immoo osooma mana keessanitti deebitanii. Nuuroo keessanitti
1074 deebitanii maayii akka kanaan duraa hojjedhu. Isas sii gorsineerra. Innis nan dhiisa. Nan
1075 hojjedha, qotadha. Nan guddisadha ijoolleekoo nuun jedheera. Atis akkuma duraa

1076 *ijoolleekee guddifadhu. Isa balleesse sii qaxxaana.*
 1077 *Eshi, anis karaa gamako isi bira hin darbu. Erga isi jettaniitii. Isinis erga nuuf jettanii*
 1078 *dadhabdani Inni yaada jijjiirratee wajjin hojjennee, buunee baanee, jireenya fuulduraa fufnee*
 1079 *waliigallee jiraanna taanaan*
 1080 *ani jecha keessan bira hin darbu. Waanan darbee deemee bakka biraatti gaaffii hinqabu*
 1081 *waanana ta'eef. yoo inni yaada, amalasaa jijjiirrate ijoolleesaa waliin guddifanna jedhee.*
 1082 *Eisini jedheera yoo ta'e anis karaa gama ko isin bira hindarbu. Yaanni koos kanuma.*
 1083 *Fayyaa ta'aa! Fayyaa ta'aa! Yoo abbaan aramedha kan namni nama araarsu.*
 1044 *Nam tokko ka'ee isaaniin walitti nuuf haqabu.*
 1085 *Abbaan Mootii ka'ee walitti nuuf haa araarsu? Abbaan Mootii fuuldurattis akka waa*
 1086 *tokko hinjenne akkuma duraatti yookoo, ookoo waliin jedhanii araarsi*
 1087 *Harkasanii walqabsiisii?*
 1088 *Egaa waasiin waasuma.*
 1089 *Waasuma.*
 1090 *Waasuma.*
 1091 *Jaarsoliin gidduu keessanitti laalleerra. Dura kan isin beeknu aramachuun,*
 1091 *elmachuun, iddoo dhiiraatti, iddoo nadheeniitti hirmaachuushee beekna. Kanaaf, akka*
 1091 *duriitti naannoo keessanitti, akka jiraattan jaarsi ibseera. Isa bade sana bishaan jige*
 1092 *hinwaraabamu jedheera.*
 1093 *Isa daarabaastes karoora maleedha jedheera. Fuulduratti akka karoora baafattani midhaan*
 1094 *galfatanitti jedheera. Isa gurgurtan waliigaluu, maagaraa gaariin bite jechuun, faan gaariin*
 1095 *Afaa gaarii caala jedhameera. Kanaaf, qabbaneessi. Yaada walhinhatiinaa. Araarri keessan*
 1095 *tokko haata'u. Isin haa eebbisu.*
 1096 *Waldhungadhaa? Marii waliin deema eyyee, araara naga isiniif haagodhu waaqayyo.*
 1097 *Egaammootii waaqayyo isi haa eebbisu. egaa waanuma xinnootti waldhabuun kanuma*
 1098 *fida. agartanii. Hamma xinnoof jeequmsi kaati mana keessa.*
 1099 *Karaa qubni seenu, dhumdhumni seena jedhani.*
 2000 *Waaqayyo isin haa eebbisu. Baga walitti nuu araaramani.*
 2001 *Jaarsoliin keenyas ilfaadhaa. Itti dadhabdaniittu eebbifamaan jedha Elaamee ijoolleekoo бага gammaddani!*
 2001 *Akkuma durii walii afaa, waliin rafaa*
 2002 *oodmaan gidduu keessanii haafuudhamu. Atis, isheen is nagaan, mariin deema.*

- 2003 *Dhufuun mari'atanii dhuufan hinajaa'u jedhan*
- 2004 *Isin mariin deemnaan waanti gidduu keessan galu hinjiru. Yeroo elmaa deemtu inni*
- 2005 *jabbii hinqabu taanaan, oddoonni dadhabetti gargaaruun itti fufuudha.*
- 2006 *Jaarsoliinisimmoo gammaddaniittu mitii? Jaarsoliin бага gammaddani Isisimmoo sin hhaa araarsu.*
- 2007 *gammaddaniittu mitii.*
- 2008 *Eeyyee*
- 2009 *Eeyyee*
- 2010 *Jaarsoliin ulfaadhaa! Akka jalqaba jamarre ijoollee keenya walitti qabanneerra.*
- 2012 *abbaa Mootii waaqayyoon nuu kadhu?*
- 2013 *Waaqayyo galanni siif haata'u! Afaan keenya tokko gootee gidduu keenyatti waan*
- 2014 *araara buufteef. Galanni siif haata'u! Dhirsaafti niitii lapheen gargar bahe nuuroosaanii*
- 2015 *waan ijaarteef galatoomi! Gidduusaaniitii asaasa diinaa waan kaasteef galanni sin haata'u!*
- 2016 *Ammas lapheen jireenyi isaanii took haata'u. Nuti gorsineerra akka namaatti atimmoo Caalaa gors*
- 2017 *Mee abbaa Alamii memmee?*
- 2018 *aaqayyo nagaan nu bulchite, nagaan nu oolchi jedhi*
- 2019 *Kan dhukkubsate maari jedhi! Kan deeme nagaan galchi jedhi*
- 2019 *Kan dhukkubsate maari jedhi! Kan deeme nagaan galchi jedhi*
- 2021 *Kan wallole araarsi! Goomattuu gidduusaaniitii balleessi. Afaansaanii tokko godh*
- 2021 *Kan wallole araarsi! Goomattuu gidduusaaniitii balleessi. Afaansaanii tokko godh*
- 2022 *tokko godhi jedhaa?*
- 2023 *Waaqayyo isin haa eebbisu. Eeebbifamaa*
- 2019 *Kan dhukkubsate maari jedhi! Kan deeme nagaan galchi jed*
- 2020 *Sii haagalatu jedhaa? Araara naga buusiifti jedha.*
- 2021 *Kan wallole araarsi! Goomattuu gidduusaaniitii balleessi. Afaansaanii tokko godhi.*
- 2022 *Tokko godhi jedhaa?*
- 2023 *Waaqayyo isin haa eebbisu. Eeebbifamaa*

Waraqaa Mirkaneeffannaa

Ani qorataan /qorattuun maqaafi mallattoon koo armaan gaditti eerame, qorannoon kun hojii koo ta'uu isaafi kanaan dura yuunivarsiitii kamiyyuu keessatti qorannoo eebbaaf hindhihaanne ta'uu isaa, akkasumas wabiileen qorannoo kanaaf dubbise haala seera qabeessa ta'een fudhadhee, wabii keessattis kaa'uu koo nan mirkaneessa.

Maqaa_____

Mallattoo_____

Guyyaa_____